Dr O. DAMSTÉ EN B. JILDERDA

NEDERLAND INDONESIË

IN DE TWINTIGSTE EEUW

P. NOORDHOFF N.V. - GRONINGEN - BATAVIA

f 2.25

©R. Marnette

NEDERLAND - INDONESIË

IN DE TWINTIGSTE EEUW

EEN BEKNOPTE BEHANDELING
VAN DE ONTWIKKELING DER
STAATKUNDIGE VERHOUDINGEN

DOOR

Dr. O. Damsté

EN

B. Jilderda

1947

P. NOORDHOFF N.V.
GRONINGEN

NOORDHOFF – KOLFF N.V.
BATAVIA

WOORD VOORAF

Het is goed zich rekenschap te geven van het boven alles vaststaande feit, dat het jaar waarin wij leven, straks een jaartal zal zijn, geschiedenis zal zijn geworden, evenzeer als 1940 en 1848 en 1648.

Wij kunnen nu nog niet beoordelen of 1940 dan wel 1945 of nog een ander jaar eenmaal in de geschiedenisboekjes zal staan als „het" jaar dat het einde van het oude en het begin van het nieuwe zal versymboliseren, het jaar waarin volgens de toekomstige geschiedkundigen de wereld der mensen een nieuw gelaat zal hebben gekregen. Misschien ligt het al achter ons, misschien ook staan wij aan de vooravond van nog groter, nog fundamenteel belangrijker gebeurtenissen dan alles wat wij juist hebben beleefd, al vinden wij ook, dat het nu wel genoeg is geweest.

Welk jaartal er in de smalle linkermarge der geschiedenisboekjes zal staan, is van weinig belang. Meer zin heeft het ons te bezinnen op de tekst, die rechts van dat jaartal zal komen, maar ook die kunnen we nog maar zeer gedeeltelijk gissen. Wat zal ons nageslacht het belangrijkste vinden? Natuurlijk de oorlog zelf, de totale oorlog met zijn ontzettende verliezen aan cultuurbezit; dan de nieuwe wapenen: vliegende- en atoombommen.

Ver daarboven uit echter gaat het belang van de zich voltrekkende veranderingen op politiek, sociaal en economisch gebied, de toespitsing van de tegenstelling democratie-dictatuur in en door de oorlog, het doordringen van het socialisme in haast alle landen der wereld, het toegroeien naar een geleide wereldeconomie.

Hierover te denken en te praten is een uitermate boeiende en de geest verrijkende, dus geenszins onvruchtbare bezigheid, maar tot vaststaande resultaten komt men niet.

Eén ding slechts laat zich met grote zekerheid voorspellen. Eens zal 1940 of een jaar daaromtrent in de geschiedenisboekjes prijken als „Eind van het koloniaal tijdperk", althans in Azië. En al was het alleen daarom, dit maakt de jaren die wij thans beleven zo uiterst

belangrijk, want zij betekenen het einde van een verhouding, die bijkans dertig eeuwen inhaerent is geweest aan de menselijke cultuur, die alle evoluties en revoluties heeft getrotseerd en die thans plaats zal moeten maken voor een nieuwe, geheel anders gefundeerde verhouding.

Voor ons land betekent dit een ontzaglijke verandering, groter wellicht dan voor enig ander koloniaal rijk, omdat wij meer dan die andere voor onze welvaart afhankelijk waren van de koloniale bronnen, ook al waren dat de laatste halve eeuw voornamelijk indirecte.

Het is te begrijpen, dat allen die het goed menen met land en volk niet zonder grote zorg de toekomst tegemoet zien. Daar is alle reden toe, want wij gaan zonder twijfel tijden tegemoet, waarin het verleden van vóór 1940 ons zal schijnen een sprookjesachtige periode van zorgeloosheid en overvloed geweest te zijn. Dan zal er veel van ons en onze kinderen geëist worden: energie, moed, maar bovenal begrip, historisch begrip.

Daarom is dit boekje geschreven. Het wil iets bijdragen tot het doen ontstaan van een juist begrip omtrent de historische taak van ons eigen land in de nieuwe wereld, die bezig is te groeien. Het vraagt alle Nederlanders zich te verdiepen in de feiten van het verleden en zich te verootmoedigen tegenover het wereldgebeuren, waarvan het Indonesisch probleem een klein onderdeeltje is.

Maar dit zich-klein-voelen mag niet ontaarden in een fatalistische aanvaarding, die weinig beter is dan onverschillige afzijdigheid. Dit is een tijd, waarin elk denkend mens zich bewust behoort te zijn van zijn verantwoordelijkheid als mededrager en medemaker van de wereldgeschiedenis, al is hij ook volkomen doordrongen van zijn eigen betrekkelijke onbelangrijkheid. Dit bewustzijn toch is het, dat ons leven inhoud geeft en de mens verzoent met het schijnbaar onaannemelijke.

Dit boekje gaat over Indië, dat eenmaal van Nederland was, maar voortaan zijn eigen bestaan zal leiden, hoewel, naar wij vurig hopen, in enge verbondenheid met Nederland. Laten wij diep ervan doordrongen zijn, dat de toekomst van Indonesië voor een deel Nederland's roem of Nederland's schande zal zijn. Wordt het voormalige Nederlands-Indië straks een bloeiend, welvarend en gelukkig Indonesië, dan zal het onze glorie zijn, dat wij de funda-

menten voor die welvaart en dat geluk hebben gelegd. Laat ons dan niet uit ergernis over werkelijke of vermeende ondankbaarheid, uit wrok over geleden verliezen of ondervonden onrecht, uit teleurstelling over veel wat wij anders gewild hadden, de rug toedraaien aan dat land, dat aan ons veel te danken heeft, maar waaraan wij zelf oneindig meer te danken hebben.

In 1899 schreef Mr. C. Th. van Deventer zijn geruchtmakend artikel „Een Eereschuld", waarin hij de schuld van Nederland aan Indië op 187 millioen becijferde. Nu is de tijd gekomen die schuld af te lossen, maar niet in geld. Wij hebben iets beters te bieden: onze loyale bereidheid te helpen, te werken, te dienen het belang van Indië. Als wij deze taak met liefde en naar beste krachten vervullen, zal het nageslacht eenmaal met trots het hoofdstuk lezen, dat wij in deze jaren beginnen te maken.

Tenslotte willen we hierbij nog gaarne onze dank betuigen aan de velen, die ons deskundige adviezen gaven bij het samenstellen van dit boekje. In het bizonder willen we uiting geven aan onze erkentelijkheid tegenover de heren H. Algra en prof. mr. J. H. A. Logemann voor hun waardevolle opmerkingen.

's-Gravenhage, 15 Mei 1947.

Lt. G. G. Dr. H. J. v. Mook

DE STAATKUNDIGE ONTWIKKELING VAN NEDERLANDSCH-INDIË IN DE 20ste EEUW

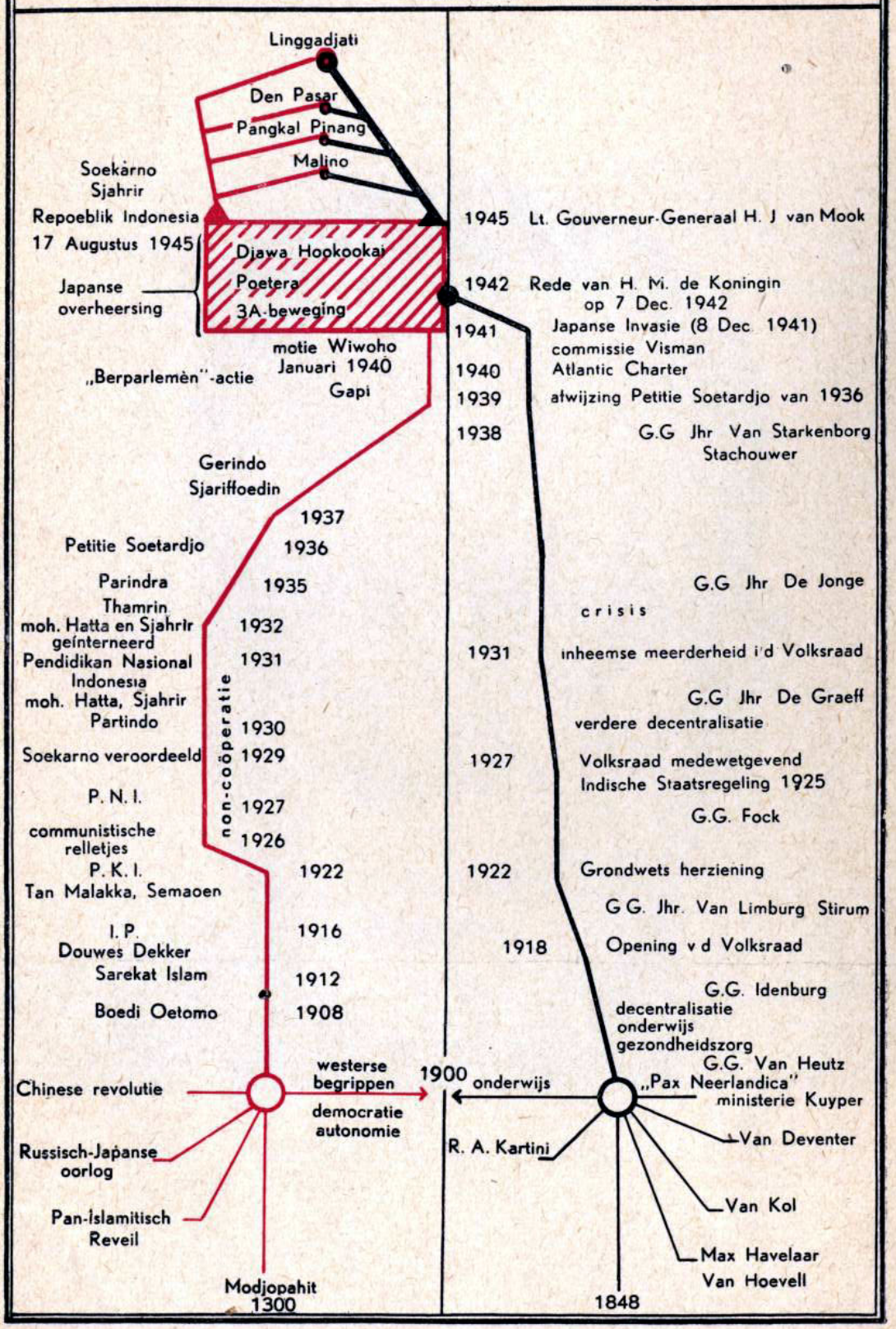

HOOFDSTUK I.

ONTSTAAN EN GROEI VAN HET INDONESISCH NATIONALISME.

§ 1. Wat is nationalisme?

Over nationalisme, nationaal, natie spreekt iedereen, maar als men moet zeggen wat men er precies mee bedoelt, blijkt het antwoord lang niet gemakkelijk. Hoe moeilijk het is van deze woorden een bevredigende definitie te geven, leert ons de uitgebreide literatuur over dit onderwerp. Zo verscheen er in 1932 een boek over „Het nationalisme als zedelijk vraagstuk" van Dr. E. A. A. de Vreede, waarin men kan lezen dat het woord „nation" drie verschillende betekenissen heeft al naar gelang er „la" of „the" of „die" voor staat. En toch voelen wij allen ongeveer hetzelfde bij het horen of lezen van dit woord natie, iets van saamhorigheid, van liefde voor-, trots op een gemeenschappelijk bezit, een stuk grond of een stuk cultuur, en in nationalisme zit dan een streven om dat gezamenlijk bezit te handhaven, te verdedigen, te bevorderen *). Bovenal is nationalisme een streven naar of handhaven van vrijheid en tevens een herkennen van elkaar, van dat wat bindt en gemeenschappelijk is.

De jaren die achter ons liggen, maar niet minder de gebeurtenissen waar wij middenin staan, doen ons evenwel een bepaalde kant van het nationalisme zien, die bij menigeen een gevoel van weerzin doet opkomen. Het is de kant, die naar voren komt, zodra de zich als organisme voelende mensengroep zich superieur gaat wanen aan andere groepen, zodra het Wij-bewustzijn iets bereiken wil ten koste van anderen en een Wij-alleen-bewustzijn wordt.

Laten wij ons vooral goed voor ogen houden dat men dan te maken heeft met een ziek en verwerpelijk nationalisme, maar dat er wel degelijk ook een gezond nationalisme is en dat dit een

---

*) Ziet wat Dr. de Vreede ervan zegt (pag. 22): „Nationalisme is de bovenpersoonlijke drijfkracht tot een wilsprojectie, welke bedoelt uit te gaan van een zich als organisme voelende mensengroep en op te gaan in een gemeenschappelijke lotsbeïnvloeding. Men leeft in een Wij-bewustzijn, dat iets bereiken wil".

machtige levenwekkende kracht ten goede kan zijn. Is eigenlijk niet alle zoeken en tasten van staatslieden in deze tijd een poging om de wereld te genezen van ziek nationalisme?

Er is nog een ander soort nationalisme dat een element van ziekte in zich heeft en zich als ziekte voordoet; dat is het koloniale nationalisme. En dat brengt ons tot de vraag: Wat is eigenlijk nationaal?

Het Latijnse woord **colonus** betekent niets meer dan „boer" en een colonia was een vestiging van boeren in een vreemd land; de reden van die vestiging kon zijn: zucht naar rijkdom of avontuur, overbevolking, politieke moeilijkheden. De band tussen kolonie en moederstad bleef meestal bewaard, ook al werd die gaandeweg losser en de kolonie geheel onafhankelijk. De kolonisten vermengden zich met de oorspronkelijke onderworpen bevolking en na verloop van tijd verdween het onderscheid. Talrijke steden in het Middellandse- en Zwarte Zee-gebied hebben hun ontstaan en bloei aan dergelijke Griekse en Romeinse kolonisten te danken. Zo meent men in Marseille en de steden der Provence nog duidelijk de raskenmerken der Griekse kolonisten te kunnen onderscheiden.

De kolonisatie der nieuwe geschiedenis draagt een ander karakter. Tekenend hiervoor is de onaangename klank en betekenis, die in Engeland het woord „colonial" heeft. Tot een zestig jaren geleden was de kolonie de vergaarbak, waarheen het minst gewenste deel der bevolking al of niet vrijwillig vertrok. Tot diep in de 19e eeuw waren de koloniën vreemde gebieden, bestuurd en geëxploiteerd door en vanuit het moederland. Koloniaal bestuur is bestuur door vreemdelingen en een koloniale verhouding is een verhouding tussen een inheemse onderworpen bevolking en een van elders gekomen en het bestuur uitoefenende kleine groep.

Zo was het ook in Nederlands Oost- en West-Indië. Maar de koloniale verhouding daar droeg een veel minder scherp en tegengesteld karakter dan in andere koloniale rijken. Onze wijze van koloniseren heeft meer overeenkomst met die der Grieken en Romeinen dan de Engelse, Franse of Duitse. Voor duizenden Nederlanders was Java of Suriname niet een kolonie, een tijdelijke verblijfplaats, die zij exploiteerden om er zo spoedig mogelijk met een gevulde kous vandaan te kunnen gaan; de kolonie werd hun

tweede, ja, niet zelden hun eerste, eigenlijke vaderland, waar en waarvoor zij leefden en werkten, liefhadden en kinderen kregen en stierven. Er zijn Nederlandse families, die tien of meer opeenvolgende generaties in Indië hebben geleefd, waarvan de leden behoudens een kort verblijf in Nederland voor school of studie hun hele leven in Indië doorbrachten.

En toch zijn ook deze Indische Nederlanders koloniaal. Als kind speelden zij met de inheemse kinderen, maar volwassen geworden werden zij vaak ongewild vertegenwoordigers van het heersende ras: de vroegere speelmakkertjes trokken zich bescheiden terug en een onoverbrugbare kloof ontstond: de noodlottige kloof van de koloniale, dualistische samenleving!

Te weinig beseft men in Nederland welk een tragedie zich in Indonesië bezig is te voltrekken. Men denkt en spreekt en schrijft over het dreigend verlies van Indië en denkt dan alleen aan de rijke koloniën en hun betekenis voor de welvaart van het eigen geliefde land, maar vergeet dat voor tienduizenden Indische Nederlanders de toekomst van **hun** vaderland op het spel staat, en het zijn juist die Nederlanders, die zelf en wier voorouders voor een groot deel Indië hebben gemaakt tot wat het was en is. Voor hen zou het verbreken van de band betekenen verlies van vermogen, inkomen, positie: evenwel bestaat voor hen wellicht de mogelijkheid, dat zij zich als Indonesisch staatsburger zouden laten opnemen in de Indonesische gemeenschap van hun vaderland en niet alleen het land als hun land blijven beschouwen, maar ook de belangen van het daar levende volk als de hunne willen zien.

Deze noodzakelijke ontboezeming heeft ons op een zijspoor gebracht. Wij keren terug naar het koloniale nationalisme.

De Britsch-Indische staatsman Jawaharlal Nehroe zegt in zijn in 1938 verschenen autobiografie (pag. 383): „Wij lijden aan de ziekte „nationalisme" en dat neemt onze hele aandacht in beslag en dat zal zo blijven totdat wij politieke vrijheid krijgen..... Werkelijk, er is geen groter vloek voor een natie dan een nationalistische beweging, die alleen maar het martelend symptoom is van een onderdrukte natuurlijke functie".

Dat is goed en scherp gezegd — onder één voorbehoud: dit nationalisme is geen ziekte, maar een ziekteverschijnsel, net als koorts. Het is het verzet van een organisme, welks natuurlijke

functies gestoord of onderdrukt zijn en dat graag gezond wil worden. De werkelijke ziekte is hier de koloniale toestand en het nationalisme is het verlangen naar gezondheid, dat wil zeggen: vrijheid, nationale zelfstandigheid. Het Oosters nationalisme worstelt bovendien met Westerse begrippen als democratie en autonomie, die door het onderwijs worden geïmporteerd, maar voor de Oosterse mentaliteit moeilijk verteerbaar zijn.

Het vrijheidsverlangen is in elk mens en in elke bijeenbehorende groep van mensen altijd aanwezig. Het is elementair, natuurlijk. Als het geknot wordt, op welk gebied dan ook, zal het zich vroeg of laat laten gelden en manifesteren in de vorm van verzet. Beroving van vrijheid is alleen door geweld mogelijk en als dat geweld succes heeft, zal het te eniger tijd weer nieuw geweld uitlokken. De hele wereldgeschiedenis is niet anders dan een aaneenschakeling van bewijzen voor deze eenvoudige stelling; ook onze eigen, vaderlandse en koloniale geschiedenis: tachtigjarige oorlog, Java-oorlog, Djambi, Atjeh, Lombok, etc.

Wat wij nu beleven in Indonesië, is een nieuw bewijs.

§ 2. Drie eeuwen in vogelvlucht.

De parallel tussen Rome en ons eigen land inzake de wijze van koloniseren laat zich nog verder doortrekken. Evenals het oude Rome werd ook Nederland enigszins ondanks zichzelf een imperium, dank zij de koloniën. Zucht naar verovering is ons volk altijd vreemd geweest, zucht naar winstgevend avontuur geenszins en aan deze zucht dankt de V.O.C. zijn ontstaan.

Bovendien vergete men niet, dat de V.O.C. ontstond tijdens de eerste helft van de 80-jarige oorlog en dat de aanleiding was het sluiten der Portugese havens voor de Nederlanders door Philips II.

De twee eeuwen dat de Oost-Indische Compagnie heeft bestaan behoren niet tot ons onderwerp. Wij volstaan met op te merken dat het doel der Nederlanders oorspronkelijk niet anders was dan handeldrijven en dat de omstandigheden langzamerhand hen dwongen ook besturend op te treden, zodat van 1755 af, toen bij de verdeling van het rijk Mataram tussen Djogjakarta en Soerakarta de vorsten dezer beide landen de Nederlandse souvereiniteit erkenden, practisch geheel Java in de macht der Compagnie was.

Men moet het optreden onzer voorouders in Indië niet met

moderne maatstaven van goed en kwaad meten, want vergelijkt men hen met andere koloniserende natie's in de 17e en 18e eeuw, dan krijgt men de indruk, dat zij de vergelijking met glans doorstaan en vaak van een opvallende humaniteit hebben blijk gegeven. Ook buitenlanders hebben zich daarover niet zelden met lof uitgelaten (zie het boekje van Dr H. Terpstra, Buitenlandse getuigen van onze koloniale expansie).

De failliete boedel van de Compagnie werd in 1798 overgenomen door de Raad van Aziatische Bezittingen en Etablissementen. Een verwarde periode van afwisselend Nederlands-Frans en Engels bestuur volgde, totdat in 1814 Engeland de veroverde bezittingen op enkele uitzonderingen na teruggaf; bij de Grondwet van 1814 werd het opperbestuur over de buitenlandse bezittingen aan den Koning opgedragen. Deze in wezen absolute macht des Konings werd in 1848 aanzienlijk beperkt door de bepaling dat de reglementen op het beleid der Regering in de koloniën bij de wet zullen worden vastgesteld, terwijl sinds 1864 tevens de Staten Generaal over de koloniale begroting zullen hebben te beslissen en door middel van een jaarlijks verslag door den Koning omtrent het beheer en de toestand der koloniën op de hoogte zullen worden gebracht.

Voor Indonesië is 1848 een zeer belangrijk jaar. Van toen af kregen ook mensen, die niet financieel bij het land betrokken waren, medezeggenschap in het bestuur. Van dat jaar dateert dan ook het steeds groeiend verzet tegen het Cultuurstelsel, de op zichzelf knappe vondst van Van den Bosch, dat echter door verkeerde toepassing voor Java funeste gevolgen heeft gehad. Met ere genoemd dient in dit verband de naam van den gewezen Bataviasen predikant **van Hoëvell,** die in de Tweede Kamer een humaan en zeer deskundig geluid deed horen ten bate van de Javaanse bevolking.

Toch richtten zich de bezwaren van van Hoëvell en andere verlichte tijdgenoten meer tegen de wijze van toepassing dan tegen het principe van het Cultuurstelsel, dat meestal wordt aangeduid als de „batig-slot-politiek". Dit batig slot of saldo was het bedrag, dat sinds 1831 als netto-opbrengst der Indische regeringscultures in de Nederlandse staatskas vloeide. Tot 1877 heeft Nederland van deze Indische bijdrage genoten en wel in totaal ruim 832 millioen gulden of gemiddeld per jaar 17.7.

Machtig was ook de invloed van **Multatuli's** in 1860 verschenen Max Havelaar. Langzaam, heel langzaam wordt Nederland wakker. Het Cultuurstelsel wordt bij stukjes en beetjes afgeschaft. Ministers als **Fransen van de Putte** en **de Waal** tonen een open oog te hebben voor het belang van de koloniën, getuigen de Comptabiliteitswet van 1863, de Cultuurwet van 1870 en de Suikerwet van 1877. Maar hoe oneindig langzaam lijkt ons nu dat tempo van de tweede helft der 19e eeuw!

Op geestelijk en cultureel gebied is tot 1900 van regeringswege slechts weinig verricht. In 1848 werd een post van f 25000 op de begroting geplaatst voor onderwijs aan Javanen, maar dit onderwijs was in de eerste plaats bedoeld om lagere ambtenaren te kweken. Tekenend voor de opvattingen in die dagen is de stichting (in 1867) van een nieuw Departement van Onderwijs, Eredienst en..... Industrie. Dat ook de bevolking in onderwijs vooral een middel zag om een baantje te verwerven, blijkt uit het geringe aantal meisjesleerlingen: in 1882 slechts 44 van de 40000!

ZENDING EN MISSIE.

Het zijn vooral de zendelingen geweest, die in de 19e eeuw culturele arbeid op grote schaal hebben verricht. Reeds door de Portugezen was in de 16e eeuw het Christendom in Indië gebracht, maar van de belangrijke zendingsarbeid, vooral in de Molukken en op Celebes, werd onder de Compagnie veel teniet gedaan. Eerst op het eind der 18e eeuw herleeft de belangstelling: in 1797 wordt het Ned. Zendeling Genootschap opgericht, terwijl in 1807 de nieuwe R.K. missie een aanvang neemt. Laatstgenoemde had in de eerste tijd van haar werkzaamheid te kampen tegen anti-katholieke gezindheid en al te grote regeringsinmenging; dit gaf aanleiding tot conflicten en in 1846 werden zelfs de Vicarius en vier priesters door den G.G. verbannen. Het jaar daarop echter kwam eindelijk een bevredigende regeling tot stand en sindsdien werken zending (protestant) en missie (katholiek) naast elkaar, elk op haar door de Regering afgebakend terrein.

Wat in de loop der jaren op het gebied van gezondheidszorg en onderwijs door zendelingen en missionarissen is gepresteerd dwingt de diepste bewondering af. Vooral in de Buitengewesten is pioniersarbeid verricht, meest met primitieve middelen en onder

de moeilijkste omstandigheden. Aan de kersteningsarbeid ging meestal een grondige bestudering van taal, zeden en gewoonten vooraf en van de resultaten dezer studie profiteerde niet in de laatste plaats het Bestuur, dat bij het in cultuur brengen van nieuwe gebieden zijn weg reeds door zending of missie gebaand vond. In dit verband mogen als voorbeelden genoemd worden de studies van de Paters Geurtjens en Vertenten omtrent de Kei- en Tanimbar-eilanden en Zuid Nieuw Guinea en die van Dr A. C. Kruyt en Dr N. Adriani over de Toradja's van Midden Celebes.

Aangezien de Regering huiverig stond tegenover zendingsarbeid onder Mohammedanen, is Java aanvankelijk in geringer mate bewerkt. Toch zijn thans ook hier enkele Christelijke centra van betekenis ontstaan en wel de Katholieke centra te Moentilan en Djogja en de Protestantse in Modjowarno en Solo. Zowel de Katholieke als de Protestantse Indonesiërs hebben in de jaren vóór 1940 en thans blijk gegeven in hun streven naar nationale vrijheid niet bij hun Moslimse landgenoten achter te staan.

§ 3. Nieuwe wegen.

Plotseling komt er beweging. Vanwaar die komt, wanneer die begint, is niet precies te zeggen. De antirevolutionairen mogen met trots wijzen op „Ons Program" van 1880, waarin Dr. Abr. Kuyper Nederland's taak voor het eerst als een zedelijke roeping beschreef, prachtige woorden, door onze Koningin in de Troonrede van 1901 herhaald.

Een grote figuur in de Tweede Kamer is **van Kol**, „de eerste actieve socialistische staatsman van Europa", zoals hij door een Engelsman is genoemd, die onvermoeid op de bres stond waar het de belangen van de bevolking gold. Maar vooral waren het jonge vrijzinnig-democraten en liberalen, die aan de Nederlandse politiek inzake Indië de nieuwe koers wezen: **Mr. C. Th. van Deventer**, wiens geruchtmakend Gids-artikel (1898) „Een Eereschuld" geweldige indruk maakte en een lange discussie uitlokte, **Mr. P. Brooshooft**, schrijver van de brochure „De ethische koers in de koloniale politiek", en **Mr. E. B. Kielstra**, Tweede Kamerlid en schrijver van vele artikelen in het Algemeen Handelsblad.

Van de voorlopers werd van Hoëvell reeds genoemd; niet ontbreken mogen de namen van den zendeling **Harthoorn**, die ijverde voor onderwijs om de inheemse bevolking tot hoger levenspeil op

te voeden, de liberale Minister **van Dedem** (1891—1894), die aandrong op scheiding van de Nederlandse en Indische financiën, en bovenal die van **Snouck Hurgronje.**

Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje (1857—1936) heeft als geleerde, als ambtenaar, als leermeester en als mens in vele opzichten zijn stempel gedrukt op deze tijd. Bij een bepaalde richting of partij is hij niet in te delen; op politiek-sociaal terrein is hij de verkondiger der associatie-gedachte, welker voorstanders als ideaal voor ogen hebben: samenwerking der verschillende bevolkingsgroepen op basis van volkomen gelijkwaardigheid zonder enigerlei discriminatie naar ras of huidskleur. Hij was evenzeer een staatsman als een geleerde van voortreffelijke bekwaamheden en ongewone gaven en als geen ander in staat tot het onderkennen van de levensvragen voor de bevolking van Indonesië en van de onafwijsbare voorwaarden voor een duurzame aanvaardbaarheid van het Nederlands bestuur. Uit zijn adviezen blijkt dat hij zijn tijd ver vooruit was. Hierdoor kenmerkte zich zijn ambtelijke werkzaamheid door een voortdurende strijd tegen behoudzucht en gebrek aan inzicht.

Onbetwist de grootste autoriteit op het gebied van de Islam, speciaal het Mohammedaanse recht, sloeg hij eervolle benoemingen in 't buitenland af om de Indische zaak te dienen als adviseur der Regering. In de pacificatie van Atjeh heeft hij een groot aandeel gehad en in 1898 vergezelde hij van Heutsz, van wien hij zich later afkeerde om in 1907 een professoraat in Leiden te aanvaarden. De meeste Indische ambtenaren en juristen van de laatste dertig jaren zijn daar zijn leerlingen geweest; de zogenaamde Leidse school is voornamelijk de school van Snouck Hurgronje en zijn leerling **C. van Vollenhoven,** den uitnemenden kenner van het adat-recht.

De nieuwe richting kreeg in de wandeling de naam „ethische", een niet bepaald gelukkige, pretentieuze benaming, die bij andersdenkenden weerstanden opwekte en soms haast een scheldwoord werd. Brooshooft spreekt in zijn reeds genoemde brochure van het ‚krachtig doorbreken van het ethische zonnetje door wolken van het donkerst egoïsme. Ethisch neem ik hier als tegenstelling van zelfzuchtig".

Het zou evenwel in hoge mate onbillijk zijn aan de tegenstan-

ders der ethische politiek louter zelfzuchtige motieven toe te schrijven, terwijl aan de andere kant aan sommige ethici een zeker eigenbelang niet geheel vreemd is geweest.

De tegenstelling conservatief-liberaal in de koloniale politiek van de tweede helft der 19e eeuw is voornamelijk een strijd tussen voor- en tegenstanders van staatsexploitatie. Het „vrije spel der economische krachten", de afkeer van dwang en gereglementeer door de overheid is tot op de huidige dag het richtsnoer der liberale politiek.

Het is de onbetwistbare verdienste der ethici, dat zij voor het eerst een nieuwe vraag hebben opgeworpen: Is aan het bestuur over en de exploitatie van Indië niet verbonden de plicht van zorg voor Indië, en wel niet alleen materiële zorg, die uiteindelijk Nederland ten goede komt, maar ook belangeloze zorg, die de achterlijke bevolking tot hoger cultureel peil en besef van eigen waardigheid zal brengen? Kortom, is het probleem van het bestuur over Indië niet minstens evenzeer een Indisch als een Nederlands probleem?

Merkwaardigerwijze was het allerminst een ethicus, die het voeren van een ethische politiek mogelijk maakte: Generaal **J. B. van Heutsz,** die na het beëindigen van de Atjeh-oorlog als Gouverneur Generaal (1904—1909) met krachtige hand de gehele archipel onder Nederlands bestuur bracht, Hij was het, die de sfeer van rust, orde en veiligheid schiep, waarin aan het verwezenlijken van culturele doeleinden met vrucht kon worden gewerkt. Hij was het ook, die van een verbrokkelde menigte min of meer zelfstandige staten en staatjes een eenheid Nederlands-Indië maakte. Zo schiep de man, die vele Indonesiërs als vijand en onderdrukker van hun vrijheid zien, in werkelijkheid de mogelijkheid van een Indonesisch nationalisme, dat vóór zijn optreden onbestaanbaar en ondenkbaar was.

De grote staatsman van deze tijd evenwel is **A. W. F. Idenburg,** die als Minister van Koloniën (1902/5 en 1908/9), daarna als G.G. (1909—1916) de dank van Indië en van Nederland verdient voor het prachtige werk, dat in deze periode tot stand is gekomen. Enige citaten uit brieven, die hij als G.G. aan den Minister van Koloniën schreef, typeren hem:

„Al wat conservatief is, zegt dat den inlander niet meer zelfstan-

digheid kan worden toegekend. En daarin is natuurlijk een element van waarheid. Maar hij zal die zelfstandigheid nooit kunnen krijgen als hem niet de gelegenheid wordt gegeven om die te verkrijgen en zich daarin te oefenen. Ik geloof, dat van den inlander veel te maken is en dat het plicht is, onze plicht, hem de gelegenheid te geven om te tonen wat hij kan."

Zo schreef de man, die als geen ander de „zedelijke roeping", waarvan zijn bewonderde leermeester Kuyper het Nederlandse volk trachtte te doordringen, in praktijk heeft gebracht.

Gouv. Gen. A. W. F. Idenburg
1909–1916

Nieuwe plannen, die alle beogen verhoging van het stoffelijk en geestelijk peil der bevolking, worden met kracht ter hand genomen en ten uitvoer gebracht. Drie objecten van overheidszorg dienen hier met name genoemd te worden: onderwijs, gezondheidszorg en decentralisatie van het bestuur.

Welk een vlucht het onderwijs in korte tijd heeft genomen, blijkt het best uit enkele cijfers. Terwijl de kosten voor het Europees lager onderwijs van 1900 tot 1917 verdubbelen (2½ tot 5 millioen), worden die voor het Inlands onderwijs vernegenvoudigd (1.1 tot 10 millioen); de verhouding 2 : 1 wordt dus 1 : 2. Reeds in 1818 was er een bepaling gemaakt, dat Nederlandse scholen ook voor landskinderen zouden openstaan, maar dit was in de practijk altijd een dode letter gebleven. In 1900 ontvingen slechts 128000 kinderen van inheemsen lager onderwijs, in 1917 reeds 745000, in 1924 meer dan een millioen. Verreweg het grootste gedeelte hiervan bezocht de desa-scholen, een organisatie, die, in 1907 in het leven geroepen, een eenvoudig onderwijs in lezen, schrijven en rekenen be-

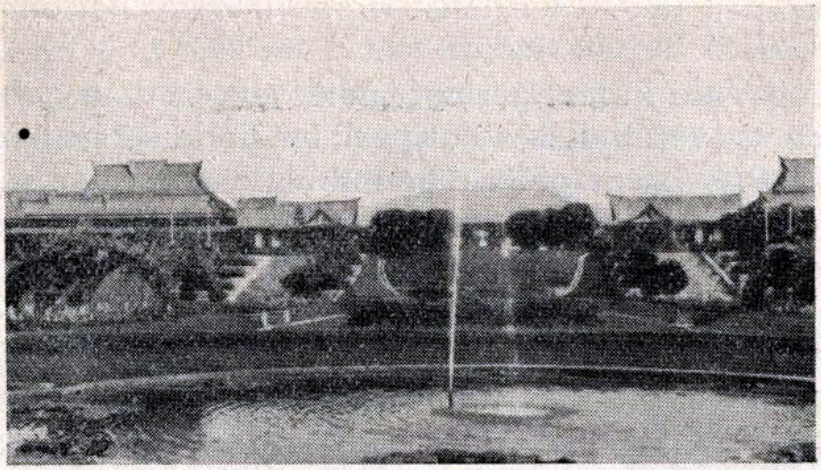

Technische Hogeschool te Bandoeng

oogde zonder de regering voor ondragelijke lasten te plaatsen. Het aantal van deze scholen, in 1907 122, steeg in 1917 tot 4185, in 1924 tot 10545 met ruim 700000 leerlingen.

Ook het middelbaar en hoger onderwijs voor Indonesiërs had de bijzondere aandacht der regering en tussen 1920 en 1940 werd een universiteit opgebouwd, die de schatten der Westerse wetenschap voor de bevolking toegankelijk maakte.

De intensieve bemoeienis met en zorg voor de volksgezondheid dateert ook eerst van het begin dezer eeuw. Prachtig werk werd op dit gebied verricht door zending en missie, maar ook de overheid bleef niet achter en zo werd in enkele tientallen jaren Indonesië het meest gezonde tropische land ter wereld. De naam van Dr. W. de Vogel, die in 1913 Hoofdinspecteur van de B.G.D. (Burgerlijke Geneeskundige Dienst) werd, zij hier met ere genoemd als van een vertegenwoordiger ener grote groep Nederlanders, waarop ons land trots mag zijn.

De decentralisatie-wetgeving van 1903 betekende het begin van een nieuwe functionering der lagere bestuursorganen, die aan inheemse krachten gelegenheid gaf verantwoordelijke posten te bekleden. Tevens schiep deze voor de bevolking de mogelijkheid van vereniging en vergadering, waardoor politiek leven kon opbloeien. Tezamen met de uitbreiding der onderwijsmogelijkheden wekte dit het ontstaan van een stand van inheemse intellectuelen

en ambtenaren krachtig in de hand. Een groeiend zelfbewustzijn en hoop op een betere toekomst waren hiervan het onmiddellijk gevolg.

Deze hoop werd in niet geringe mate gevoed door gebeurtenissen die zich ver van Indonesië afspeelden. In de eerste plaats moet gewezen worden op de geweldige indruk, die de Japanse zege, in 1905 op Rusland behaald, overal in het Oosten heeft gemaakt. Voor het eerst sinds mensenheugenis werd hier een blank door een gekleurd volk verslagen, en wie op de kaart het grote Rusland vergeleek met het kleine Japan, voelde een grote bewondering voor den gelen David, die den blanken Goliath had gevloerd. Tot in afgelegen desa's op Java vond men gekleurde plaatjes, die de grote gebeurtenis verheerlijkten, en reeds toen zagen velen naar Japan uit als den toekomstigen bevrijder.

Tenslotte is er de Chinese revolutie van 1911 en de nationale beweging in China onder Dr. Soen Yat Sen en die in Brits Indië onder Tilak, later onder Gandhi, die ook in Indonesië met grote aandacht werden gevolgd.

Zo is het Indonesisch nationalisme niet iets op zichzelf staands, maar een onderdeel van een algemeen Oosters réveil.

§ 4. „Het schone streven".

Santoso waspodo anggajoeh oetomo (= Krachtig en openlijk strevend naar het voortreffelijke): zo luidt de zinspreuk van de op 20 Mei 1908 opgerichte vereniging Boedi Oetomo (het schone streven), die als eerste nationalistische vereniging mag worden aangemerkt. Het is een zuiver Javaanse, nog geenszins algemeen Indonesische beweging, wier arbeidsterrein zich ook later vrijwel uitsluitend tot Java heeft beperkt.

De eerste stoot tot de oprichting ging uit van den Javaansen arts Mas Wahidin Soediro Hoesodo en tot de oprichters behoorden Dr. R. Soetomo en R. Goenawan Mangoenkoesomo. Als doeleinden stelde men zich: bevordering van onderwijs, landbouw, veeteelt en handel, techniek en industrie, de herleving van inheemse kunsten en wetenschappen, het hooghouden van algemeen menselijke idealen, en verder alles wat strekken kan tot verzekering van een waardig volksbestaan. Een politiek program was er dus oorspronkelijk niet; daarmee ging men zich eerst later bezig houden onder invloed van de omstandigheden en van concurrerende stromingen

en partijen. Inderdaad is Boedi Oetomo de eerste bewuste nationalistische vereniging geweest.

Eén naam mag hier zeker niet ontbreken: dat is Raden Adjeng **Kartini,** dochter van den Regent van Japara. In Batavia genoot zij het in die tijd uitzonderlijke voorrecht van een Europese opvoeding en dit had tot gevolg, dat zij diep onder de indruk kwam van de onwaardige positie der Javaanse vrouw. Zij werd een ijverig pro-

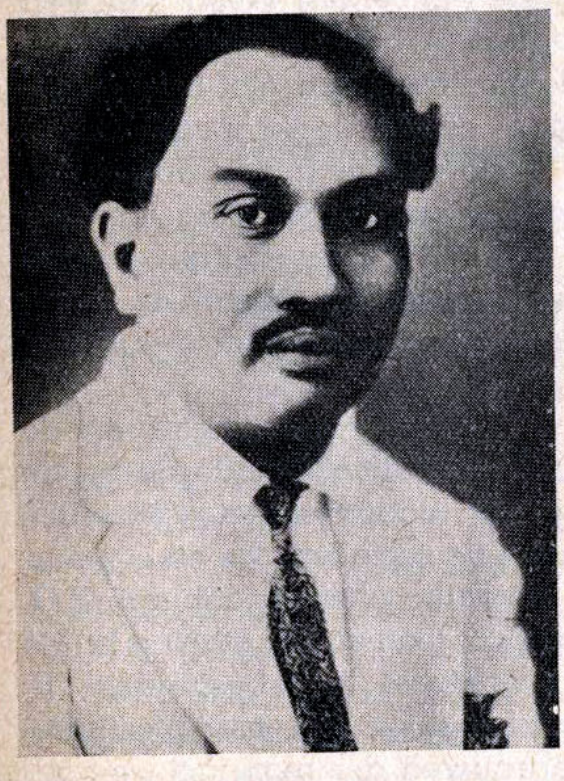

Dr. R. Soetomo

Raden Adjeng Kartini

pagandiste voor onderwijs en wist voor haar idealen, die zij ook in praktijk bracht, in wijde kring belangstelling te wekken, waarbij zij het geluk had ook in haar man een begrijpend geestverwant te vinden. Ondanks haar vroege dood (zij stierf in 1904 op 25-jarige leeftijd) verdient zij de naam „wegbereidster van het nationalisme" ten volle. Haar talrijke brieven aan vrienden en geestverwanten in Nederland (uitgegeven onder de titel „Van duisternis tot licht") doen ons nu wel enigszins overdreven en sentimenteel aan, maar geven toch een goed beeld van deze edele figuur.

De eerste jaren van Boedi Oetomo waren een periode van grote bloei en opgewekt geestelijk leven. Vooral het onderwijs genoot de bijzondere belangstelling en door de tweede voorzitter, Pangeran Ario Notodirodjo (verwant aan het Pakoe Alamse vorstenhuis) werd een vereniging tot bevordering van neutraal lager onderwijs te Djogja opgericht, die drie scholen stichtte; ook een studiefonds Darmoworo kwam tot stand.

Onder voorzitterschap van R. Ng. Wediodipoero (meer bekend als Dr. Radjiman, lijfarts van den Soesoehoenan) kreeg B.O. een meer politiek karakter. Zo werd adhaesie betuigd aan de Indië-Weerbaar-actie in 1916 en het volgend jaar werd met het oog op de naderende Volksraadverkiezingen een volledig politiek program opgesteld: streven naar de totstandkoming van een parlementaire regeringsvorm in nationale geest en invoering van een kieswet; gelijkheid en uniformiteit van recht voor alle bevolkingsgroepen; het wegnemen van maatschappelijke oorzaken welke ongelijkheid scheppen of versterken, gelijkgerechtigdheid van alle godsdiensten zonder bevoorrechting.

Een dergelijk programma was allerminst revolutionair en de regering getuigde dan ook, dat „B.O. het dichtst naderde tot de voor de werkelijke vooruitgang dezer landen meest wenselijke vorm van politieke actie". Toch gingen de socialistische en communistische golven, die de Russische revolutie uitzond, ook aan B.O. niet ongemerkt voorbij. Dat bleek in 1922 toen er een staking bij de Pandhuisdienst uitbrak, waaraan ook het B.O.-bestuurslid R. Soetopo steun verleende. Wel werd hij door zijn medebestuursleden gedesavoueerd, maar het vertrouwen der regering was geschokt en hoezeer de verhoudingen zich hadden verscherpt, bleek wel op de vergadering van November 1922, waar de voorzitter tot de regering de volgende vermaning richtte: „Weest op Uw hoede. Het is nu het tijdstip voor U om ons te geven wat wij wensen. Nu kunt gij ons nog leiden. Wacht niet langer. Er zal een ander ogenblik komen waarop ons volk zijn geduld zal verliezen. En dat is het tijdstip dat op het huidige volgt."

Alle ups en downs in het leven van Boedi Oetomo behoeven hier niet vermeld te worden. Nu eens hebben politieke stromingen de overhand, wordt de non-coöperatie-gedachte verdedigd en aansluiting gezocht bij radicale partijen, dan weer is er een streven

de werkzaamheid te beperken tot cultureel en sociaal-economisch terrein. In één opzicht bleef B.O. zichzelf gelijk: het is altijd een aristocratisch Javaanse vereniging geweest, al waren er van de 38 afdelingen ook 5 op Sumatra gevestigd.

Tot 1935 heeft B.O. als zelfstandige vereniging bestaan. In dat jaar ging het ee nfusie aan met de P(ersatoean) B(angsa) I(ndonesia), d.w.z. Indon. Volkseenheid, die ontstaan was uit de in 1924 door Dr. Soetomo opgerichte Soerabajase Studieclub. De nieuwe partij noemt zich Partai Indonesia Raja (Parindra) en wordt later besproken.

§ 5. De eerste Indonesische politieke partij.

Dat de Sarekat Islam dit zou worden, hebben de oprichters R. M. Tirto Adisoerjo en M. Hadji Samanhoedi vermoedelijk niet gedroomd, want hun bedoeling was om door onderlinge aaneensluiting de praktijken der Chinese batikhandelaren te bestrijden; met het oog daarop richtten zij in 1911 een vereniging van Javaanse batikhandelaren te Solo op, de Sarekat Dagang Islam ofwel Islamitische Verkoopvereniging, die zich blijkens de notariële oprichtingsacte van 12 Sept. 1912 ten doel stelde: 1) de handelsgeest te bevorderen, 2) onderlinge bijstand te verlenen, 3) geestelijke en stoffelijke ontwikkeling, 4) het tegengaan van wanbegrippen omtrent de Islam en het bevorderen van godsdienstig leven.

Reeds in Januari 1913 vond het eerste congres plaats, waar de voorzitter R. Oemar Said Tjokroaminoto uitdrukkelijk vaststelde, dat de vereniging geen politiek doel had en volkomen loyaal tegenover de regering was.

Als ooit een vereniging in een behoefte voorzien heeft, dan is het wel de Sarekat Islam geweest. In korte tijd groeide uit het kleine clubje met beperkt economisch en religieus doel een grootse volksbeweging, die overal in de archipel leden had en zich op elk gebied van het maatschappelijk leven deed gelden. Reeds in het eerste jaar telde alleen de afdeling Batavia 12000 leden; op het eerste nationale congres te Bandoeng in 1916 waren 80 afdelingen vertegenwoordigd, die tezamen 360 000 leden telde, welk aantal later tot 2 000 000 zou stijgen.

Deze geweldige groei was voor het vertrouwen in de ontwikke-

ling der vereniging lang niet onverdeeld gunstig. Een zekere onrust werd erdoor teweeggebracht en wilde geruchten deden de ronde. De Regering, van oordeel dat 'n vereniging van een dergelijke omvang niet centraal bestuurd kon worden, verleende deswege eerst drie jaren na het daartoe aanvankelijk ingediende verzoek, toen namelijk door de oprichting van een vijftigtal plaatselijke verenigingen de verantwoordelijkheid meer verdeeld was, goedkeuring op de statuten van de in 1916 zogenaamde Centrale Sarekat Islam.

De onthouding op politiek terrein duurde niet lang. Op het congres te Bandoeng in 1916 kondigde voorzitter Tjokroaminoto als doel der S.I. aan: te komen tot zelfbestuur, althans tot medezeggenschap. Eraan toegevoegd werd evenwel: samen met en tot steun van het gouvernement. De Islam zou zijn de „samenbindende sociale factor en het nationaal symbool".

Slechts één jaar later was de toon aanzienlijk scherper geworden. De toenaderingspogingen van de N.I.P. (Nationaal Indische Partij) van Douwes Dekker c.s. en van de I.S.D.V. (Indische Sociaal Democratische Vereniging) van Semaoen en Darsono waren niet zonder gevolg gebleven. Op het tweede S.I.-congres in 1917 te Batavia gehouden bleek een zwenking in revolutionair socialistische richting te hebben plaats gevonden: scherp werd stelling genomen tegen elke politieke overheersing en het einddoel was nu: volledig zelfbestuur.

Tegen de zin van Semaoen, die in de centrale leiding kwam, aanvaardden Tjokroaminoto en Abdoel Moeis een zetel in de eerste Volksraad (1918) als vertegenwoordigers der S.I. De tegenstellingen in de boezem der vereniging werden steeds scherper en toen de I.S.D.V. in 1920 werd omgezet in de P.K.I. (Partai Kommunist Indonesia) leidde dit tot een scheuring. Wel was er op het congres te Djogja in Maart 1921 een verzoening tot stand gekomen tussen Tjokro en Darsono, maar een half jaar later was er alweer een congres, waar een fel debat zich ontspon over de vraag of de S.I. een partij was en van haar leden discipline mocht eisen; Tjokro bevond zich toen in preventieve hechtenis in verband met de verdenking betrokken te zijn in een opstandige beweging in West-Java en aan het ontbreken van zijn gezaghebbend woord was het voornamelijk te wijten, dat het tot een stemming kwam waarbij de

communisten een gevoelige nederlaag leden: Semaoen en de zijnen traden uit de S.I.

Sindsdien wordt het nationalisme beheerst door de tegenstelling S.I.—P.K.I. Maar het is tekenend voor de jeugdige onrijpheid van het Indonesisch politiek bewustzijn, dat deze tegenstelling geen vaste, principiële vorm kan vinden. De communistische leuzen hebben overal een machtige aantrekkingskracht, ook op S.I.-leden, en Semaoen's invloed in de S.I. blijft ook na zijn uittreden aanzienlijk door zogenaamde cellenbouw in de plaatselijke verenigingen door communistisch gezinde lieden. Eerst na de doorvoering van de partijdiscipline, waardoor een definitieve afscheiding ontstond, kwam hieraan een einde.

Hierna volgt een periode, waarin de Sarekat Islam (die intussen de naam Partai Sarekat Islam had aangenomen), welke geen prijs meer stelde op de goedkeuring harer statuten, zich in het bijzonder in samenwerking met andere verenigingen op het gebied van de godsdienst ging bewegen, waarbij zij zich geheel stelde aan de zijde van de moderne opvatting van de Islam.

In de opstandige beweging van 1926/7 hadden slechts weinig leden van de Sarekat Islam aandeel; zij was het gevolg van een communistisch complot tot omverwerping van het gezag, mede door Indonesiërs buiten Nederlands Indië voorbereid.

§ 6. Andere partijen en stromingen.

De instelling van plaatselijke wetgevende raden in 1905 als direct gevolg van de decentralisatie-wetgeving van 1903 bracht de politiek voor het eerst binnen de belangstellingskring der bevolking. De basis voor een democratische ontwikkeling in het koloniaal geregeerde land was hiermee gelegd: rechtstreeks werden de bewoners, zij het aanvankelijk nog op bescheiden schaal, betrokken in het bestuur. Op deze basis kon het gebouw van een politiek leven worden opgetrokken.

Dat dit politiek leven spoedig ontstond, hebben we reeds gezien. Er was echter een belangrijke hinderpaal: het nog altijd bestaande verbod van verenigingen en vergaderingen van staatkundige aard. Toen evenwel in 1918 de eerste Volksraad werd geopend, was dit verbod niet langer te handhaven en in 1919 is het dan ook ingetrokken. Eerst sindsdien begint zich een openbare mening te vor-

men, gevoed door talrijke dag- en weekbladen en partij-organen.

Reeds lang voor dat jaar en wel in hetzelfde jaar als de S.I. (1912) werd opgericht de **Indische Partij** door Dr. E. F. E. Douwes Dekker (een achterneef van Multatuli), Tjipto Mangoenkoesoemo en R. M. Soewardi Soerianingrat (thans meer bekend als Ki Hadjar Dewantero). Het doel was: „het patriotisme aller Indiërs (ook Indo-Europeanen en Indo-Chinezen) wakker te roepen voor de bodem die hen voedt teneinde hen te nopen tot samenwerking op de grondslag van staatkundige gelijkstelling om dit Indische vaderland tot bloei te brengen en het voor een onafhankelijk volksbestaan voor te bereiden". Goedkeuring op de statuten werd door de regering, ook nadat zij gewijzigd waren, geweigerd, omdat de vereniging volgens de regering „van staatkundige aard zijnde en de openbare orde bedreigend bij de wet verboden was". Toen de drie oprichters ondanks herhaalde waarschwingen en verboden hun actie voortzetten, werden zij verbannen.

In 1913 arriveerde op Java **H. J. F. M. Sneevliet,** die uit de Nederlandse S.D.A.P. was getreden. Hij richtte in Mei 1914 de **Indische Sociaal Democratische Vereniging** (I.S.D.V.) op en zocht contact met radicale elementen onder Indo-Europeanen en Indonesiërs teneinde een aaneensluiting van alle revolutionair-socialistisch gezinden tot stand te brengen. In December 1918 werd hem door de regering het verblijf in Ned.-Indië ontzegd. Kort daarna (1920) werd de I.S.D.V. omgezet in de **Perserikatan Kommunist India** (P.K.I., later Partai Kommunist Indonesia), die tot na de onderdrukking der onlusten van 1926/7 een belangrijke rol in het politieke en vooral in het maatschappelijke leven speelt. Daarna verloor zij veel van haar invloed en is eerst thans na de Japanse capitulatie weer naar voren gekomen. Zij was indertijd een sectie der Communistische Internationale van Moskou en had tot doel de verschillende vakorganisaties om te bouwen tot kernen en steunpunten der revolutionaire actie. Overal werden onderafdelingen gesticht, de Sarekats Rajat, waarvan er in 1924 reeds 31 bestonden met in totaal 31100 leden.

De activiteit der P.K.I. uitte zich al spoedig in tal van stakingen: in 1922 een staking van het lagere personeel der Pandhuisdienst, als gevolg waarvan Tan Malaka naar Timor werd verbannen, in 1923 een spoorwegstaking die Semaoen eenzelfde lot bezorgde; na

nieuwe stakingen in 1925 werd Darsono naar Nieuw Guinea verwijderd, terwijl zijn geestverwanten Alimin Prawirodirdjo en Moeso de vlucht namen. De drie bannelingen vroegen en verkregen van de regering toestemming zich naar het buitenland te begeven en zo vond het vijftal elkaar terug (sommigen na een uitstapje naar Moskou) in Achter-Indië, waar zij de Partai Republiek Indonesia (Pari) stichtten.

Na de woelingen van 1926/7 (zie § 8) stortte de P.K.I. ineen, maar de gisting tengevolge van ondergrondse activiteit bleef voortduren. De rol der communisten werd voor een goed deel overgenomen door andere verenigingen op revolutionair-nationalistische grondslag.

Slechts enkele van de zeer talrijke partijen en verenigingen kunnen hier met name genoemd en besproken worden; enkele jongere groeperingen komen dan nog in Hoofdstuk III aan de beurt.

Moehammadyah, in 1912 te Djogja opgericht, stelt zich vooral ten doel de bevordering van onderwijs in en studie van de Mohammedaanse godsdienstleer alsmede bevordering van het godsdienstig leven. Zij geeft uiting aan een streven gericht op moderne ontwikkeling der Moslims in de onderscheiden lagen der samenleving en op zuivering van de Islam van wat daarin naar zijn oorsprong niet thuis hoort, waardoor de verstarring waarin hij was geraakt, zou kunnen worden doorbroken: een streven, dat men ook in andere Mohammedaanse landen kan waarnemen en waarin ook het onderwijs aan de jeugd en de vorming en scholing der vrouw worden betrokken.

Zo is er een vrouwelijke nevenorganisatie (Aisjijah) en een padvindersafdeling (Hizboel Wathan). De vereniging beweegt zich in principe niet op politiek, doch uitsluitend op paedagogisch, maatschappelijk en economisch terrein.

(Pagoejoeban) Pasoendan (= Soendanese vereniging), in 1914 opgericht, beoogt de bevordering der Soendanese belangen en cultuur en telt in West-Java 30 afdelingen met 4000 leden. Sinds 1930 bestaat ook een vrouwen-organisatie, Pasoendan Istri, met 850 leden. De vereniging wordt hier vooral vermeld omdat in de laatste tijd de naam telkens in de kranten wordt genoemd.

Van groot belang voor de ontwikkeling van het Indonesisch nationalisme is een vereniging, die in Nederland ontstaan en werk-

zaam is: de **Perhimpoenan Indonesia.** Omstreeks 1910 sloten zich een aantal te Leiden studerende Indonesiërs aaneen en stichtten een gezelligheidsvereniging, die evenwel met grote belangstelling de ontwikkeling van het zich politiek bewust wordende vaderland volgde. In 1922 werd de naam „Ind(ones)ische Vereniging" vertaald tot Perhimpoenan Indonesia, terwijl in 1923 een beginselverklaring werd opgesteld, die o.a. behelsde Indonesië's bevrijding van het koloniale bewind, waartoe nodig was het levend maken der eenheidsgedachte onder het Indonesische volk, het stimuleren der democratische idee en het beginsel der non-coöperatie. Onder leiding van Mohammad Hatta werd nu grote politieke activiteit ontwikkeld, hetgeen in 1927 een ingrijpen van de politie tengevolge had. Hatta en drie anderen werden gearesteerd, maar het jaar daarop vrijgesproken. Sindsdien is de rechtstreeks tegen het beleid der Regering inzake Indonesië gerichte activiteit verminderd, maar een intensief verenigingsleven bleef bestaan, gesteund door het eerst kort geleden opgeheven weekblad Indonesia.

Tijdens de oorlog hebben de leden zich merendeels voortreffelijk gehouden en grote offers gebracht voor de democratische zaak.

Een bijzondere vermelding verdienen de diverse **Studieclubs,** die door bestudering van politieke en sociaal-economische problemen en onderlinge discussies het gemeenschapsbesef en politiek bewustzijn beoogden aan te kweken. De bekende Dr. R. Soetomo, reeds genoemd als oprichter van Boedi Oetomo, richtte te Soerabaja in 1924 een der eerste van deze clubs op, waaruit zich in 1930 de **Persatoean Bangsa Indonesia** (Indonesische Volkseenheid) ontwikkelde. Deze P.B.I. streeft naar uiteindelijke emancipatie van land en volk langs geleidelijke en wettige weg door positieve arbeid van maatschappelijke en economische aard met handhaving van strikte neutraliteit ten aanzien van de godsdienst. Talrijke nuttige instellingen zijn door deze vereniging in het leven geroepen zoals internaten, een vrouwentehuis, een weefschool, een nijverheidscentrale voor coöperatieve instellingen en de Bank Nasional Indonesia.

Een geheel andere richting ging de Bandoengse Algemene Studieclub uit. Hieruit ontstond in Juli 1927 onder leiding van Ir. Soekarno de **Partai Nasional Indonesia** (P.N.I.), een revolutionair-

nationalistische volkspartij, die vooral in West Java maar ook elders grote aanhang verwierf.

In hetzelfde jaar gelukte het Soekarno een federatie van haast alle nationalistische verenigingen tot stand te brengen, de **Persatoean Perhimpoenan Politiek Kebangsaän Indonesia** (P.P.P.K.I.), die eenheid en vastheid in de actie der aangesloten verenigingen zou brengen. Het is niet overdreven hierin de geboorte van een waarlijk algemeen Indonesisch nationalisme te zien.

De P.N.I. is evenals de P.B.I., neutraal voorzover het de godsdienst betreft, maar versmaadt geenszins illegale methodes en schrijft de non-coöperatie in zijn vaandel. Het stelselmatig stemming maken tegen het wettig gezag en het opruien tot verzet tegen kapitalisme en imperialisme leidden in December 1929 tot ingrijpen van de regering. Huiszoekingen en arrestaties vonden plaats en Soekarno werd met drie anderen tot 4 jaar gevangenisstraf veroordeeld, waarvan hem er later 2 werden geschonken, zodat hij in Dec. 1931 weer op vrije voeten was. De P.N.I. was in April van dat jaar opgeheven, maar in plaats daarvan richtte Mr. R. M. Sartono de **Partai Indonesia** (Partindo) op, waarbij in 1932 ook Soekarno zich aansloot. Deze 20000 leden tellende organisatie had echter geen lang leven: weer greep de regering in en in Augustus 1933 werd Soekarno wederom gearresteerd en op Flores, later in Benkoelen op Sumatra geïnterneerd, waar hij eerst door de Japanners in Maart 1942 werd bevrijd.

Kort na de Partindo (1934) werd een kleinere vereniging, de **Pendidikan Nasional Indonesia** (nationaal Indonesische scholing) van haar leiders beroofd: Mohammad Hatta en Soetan Sjahrir werden eerst in Digoel geïnterneerd, twee jaar later op Banda Neira; ook zij herkregen hun vrijheid eerst uit handen der Japanners.

Van de Indonesische organisaties mogen hier nog vermeld worden de vakbonden, waarvan er in 1932 bij het Kantoor van Arbeid 124 geregistreerd waren met tezamen 82860 leden, en voorts de vrouwen- en jeugdverenigingen.

Welk een vruchten de pioniersarbeid van R. A. Kartini had gedragen, bleek wel in 1929, toen niet minder dan 35 vrouwenverenigingen met tezamen meer dan 10000 leden zich aaneensloten tot een groot verbond, de **Perikatan Perhimpoenan Isteri Indonesia.** Een aparte vermelding verdient nog de in 1930 door Mej. Soewarni

(later Mevr. Abdoelkarim Pringgodigdo) opgerichte **Isteri Sedar** (= de bewustgeworden vrouw), die de vrouw wil opvoeden tot een bewuste politieke strijdster en zich richt tegen allerlei misstanden zoals polygamie, dwang- en kinderhuwelijken, daarmee vaak in conflict komend met streng-Mohammedaanse vrouwenorganisaties.

Jeugdverenigingen verrezen sinds 1914 in groten getale: Jong Java, Jong Ambon, de Jong Sumatranenbond, etc. In 1931 verenigden deze zich tot een grote bond **Indonesia Moeda** met als motto: „Één vaderland, één volk, één taal"; hun lied is Indonesia Raja. Van deze nationalistische organisatie hield zich de **Jong Islamieten Bond** afzijdig.

Ook in de inheemse padvinderij treft men een godsdienstige stroming, de **Persatoean Pandoe Islam,** en een nationalistische, de **Kepandoean Bangsa Indonesia** (pandoe = gids); tezamen telden zij in 1934 15000 leden.

Nu nog een enkel woord over de partijvorming onder het Europese bevolkingsdeel.

Hiervan is eerst sprake als de Volksraad een realiteit gaat worden; dan worden diverse partijen opgericht, die een vrij getrouwe afspiegeling zijn van de grote politieke groeperingen in het moederland: in 1916 de **Ned. Ind. Vrijzinnigen Bond)** (N.I.V.B.), in 1917 de **Christ. Ethische Partij** (C.E.P.), later **Staatkundige** (C.S.P.) en in 1918 de **Ind. Katholieke Partij** (I.K.P.). In 1919 ontstaat dan nog de **Politiek Economische Bond** (P.E.B.) die „op grondslag van de associatiegedachte een snelle groei langs ordelijke weg voorstond van de economische en maatschappelijke vooruitgang van alle bevolkingsgroepen en wilde aankweken en versterken het onderling vertrouwen en gevoel van verantwoordelijkheid en saamhorigheid om te komen tot zelfbestuur op democratische grondslag met behoud van de band met het moederland". De P.E.B. was in werkelijkheid een reactie op de, naar velen meenden, al te grote progressiviteit van de eerste Volksraad en dus van de N.I.V.B., ook van den toenmaligen G.G. van Limburg Stirum. Elders werd dan ook ronduit verklaard, dat deze partij „door een gezamenlijk optreden van de meer bezadigde elementen uit de Indische maatschappij wilde front maken tegen het onverantwoordelijke drijven van politieke

heethoofden, die met te grote sprongen de geleidelijke evolutie dezer landen en volken zouden willen verhaasten, waardoor gevaar voor ontwrichting dreigt."

Uit dit alles blijkt wel hoezeer de tegenstellingen door het bestaan van de Volksraad waren verscherpt. Nog sterker bleek dit, toen na G.G. Fock weer een „ethische" periode onder G.G. de Graeff aanbrak. In 1929 werd opgericht de **Vaderlandse Club** (V.C.), die zich ten doel stelde „het versterken van de staatkundige band, die de delen van het Koninkrijk verbindt, onder behartiging van de landsbelangen in de eerste plaats en voorts de belangen van alle in Indië gevestigde bevolkingsgroepen, met bijzondere inachtneming evenwel van die der Nederlandse bevolkingsgroep." Als reactie hiertegen werd ongeveer in 1930 door enkele vrijzinnig-vooruitstrevenden de **Stuwgroep** opgericht.

Het grootste deel der Europese bevolking in Indonesië wordt gevormd door de Indo-Europeanen. Reeds in 1898 verenigden deze zich in de Indische Bond, waarnaast sinds 1907 de vereniging Insulinde bestond. In 1919 evenwel ontstond voor het eerst een krachtige organisatie van alle Indo-Europeanen, het **Indo-Europees Verbond** (I.E.V.), dat sindsdien op politiek en maatschappelijk terrein een belangrijke rol heeft vervuld.

§ 7. De Volksraad.

De gedachte aan een soort Indisch Parlement of Koloniale Raad is reeds vóór 1900 geopperd. Daarbij dacht men dan niet aan een volksvertegenwoordigend lichaam, maar aan een college, waarvan de Raad van Indië de kern zou vormen, aangevuld met personen uit diverse kringen, een Kamer van deskundigen en belanghebbenden dus.

Het college dat in 1918 tot stand kwam, is geen parlement, maar wel een volksvertegenwoordiging geworden. Het wetsontwerp-Pleyte, dat in 1914 werd ingediend, nadat een door Minister de Waal Malefyt in 1913 ingediend ontwerp was teruggenomen, en dat in 1916 wet werd, sprak oorspronkelijk van een Koloniale Raad, welke naam evenwel tijdens de debatten in de Tweede Kamer op gelukkige wijze werd gewijzigd in Volksraad.

Op 18 Mei 1918 werd de eerste Volksraad door de G. G. van Limburg Stirum plechtig geopend. Het lijkt ons nu onbegrijpelijk, dat deze dag vrijwel onopgemerkt voorbijging. Noch van Nederlandse noch van Indonesische zijde bleek men besef te hebben van het historische belang van dit feit. Enerzijds een lichte ontstemming over het premature van een quasi-parlement in een land dat men nog lang niet politiek rijp achtte, anderzijds ontevredenheid over de geringe bevoegdheden van het zo lang in uitzicht gestelde nieuwe college. Een van de weinigen voor wie deze dag een hoogtijdag betekende, was de Gouverneur Generaal zelf, die in zijn prachtige installatierede met profetische woorden de toekomstmogelijkheden schetste: verplaatsing van het zwaartepunt naar Indië, groeiende betekenis van de Volksraad, wetgevende bevoegdheid en inheemse meerderheid.

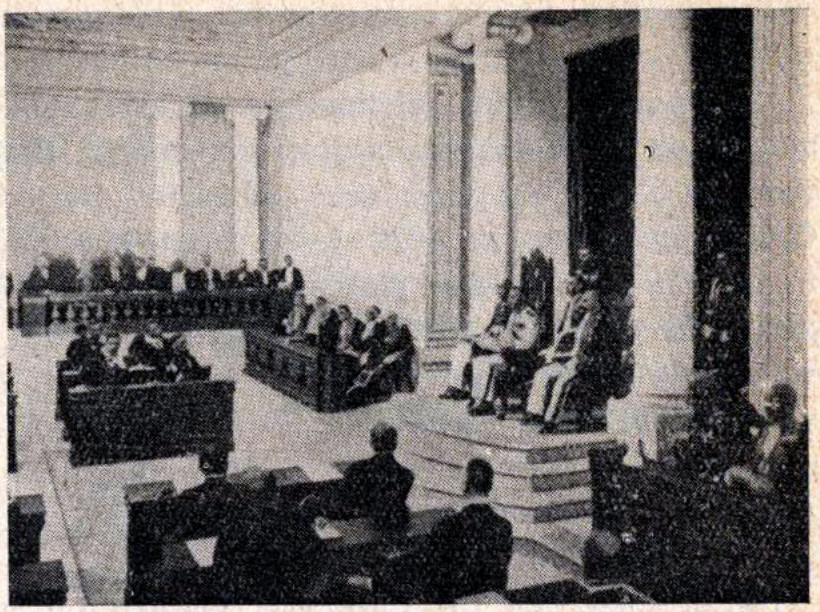

Opening van de Volksraad door Gouv. Gen. van Limburg Stirum

De eerste Volksraad heeft zich door de geringe belangstelling bij zijn geboorte betoond niet laten ontmoedigen. Reeds bij de eerste zitting werden de degens met de regering gekruist en kwam de kritiek los: men was niet voldaan over de verleende bevoegdheden, wenste verantwoordelijkheid en wetgevende bevoegdheid. Toen in November het einde van de oorlog kwam en tegelijk daarmee revolutionaire bewegingen in tal van landen, ook in Nederland, werd deze wens uitgedrukt in twee moties van ongeveer gelijke strekking, ingediend door Tjokroaminoto en Djajadiningrat,

waarbij gevraagd werd om een uit en door het volk gekozen parlement met volledige wetgevende bevoegdheid en instelling van een aan dit parlement verantwoordelijke regering. Mede als gevolg van deze moties besloot de regering tot instelling van de zgn. Herzieningscommissie, die nog in December 1918 aan het werk ging en de Grondwetsherziening van 1922 heeft voorbereid. Deze had tot strekking de inwendige aangelegenheden der vroegere koloniën zoveel mogelijk over te laten aan aldaar gevestigde instanties. Te vermelden valt ook, dat het woord Koloniën uit de Grondwet verdween en vervangen werd door Overzeese Gebiedsdelen.

In 1925 volgt dan de Indische Staatsregeling, waardoor de Volksraad wordt bevorderd van louter adviserend tot medewetgevend college. De nieuwe bevoegdheid heeft betrekking op ordonnanties en de begroting; hierbij krijgt de Volksraad het recht van amendement, ten aanzien van ordonnanties ook van initiatief. Verder kan de Raad door zijn recht van petitie de belangen van land en volk bij de regering bepleiten en ook bezit hij het recht van interpellatie.

Groter indruk evenwel dan deze toch aanzienlijke bevoegdheidsuitbreiding maakte de in 1931 ingevoerde zgn. Inlandse meerderheid. Deze was reeds in 1922 voorgesteld, door de Volksraad zelf aanvaard, maar door een amendement-Feber in de Tweede Kamer getorpedeerd. In 1927 kwam de Minister met een nieuw wetsontwerp en nu was het merkwaardigerwijze de door de communistische relletjes verontruste Volksraad, die bezwaren maakte en schoorvoetend het ontwerp aanvaardde, dat daarop onverminkt de Staten Generaal passeerde. In 1931 kwam de Volksraad voor het eerst bijeen in de nieuwe samenstelling: 30 Indonesiërs, 25 Nederlanders, 5 Uitheemsen.

Opgemerkt dient te worden, dat de voorzitter, tevens lid, van de Volksraad, steeds een Nederlander was (in 1938 werd aan Minister Welter een voordracht aangeboden waarop de Nos. 1 en 2 Indonesiërs waren; hij benoemde evenwel No. 3, den tegenwoordigen Minister Jonkman). De Indonesiërs hadden dus sinds 1931 niet de volstrekte meerderheid (30/61). De 5 uitheemse leden waren in de regel Chinezen. Vergelijkt men deze cijfers met de sterkte der bevolkingsgroepen, dan blijkt dat de Indonesiërs één zetel per

2 1/3 millioen inwoners hadden, de Nederlanders één per 8000, de Chinezen één per 250000. Neemt men alphabetisme aan als norm voor stemgerechtigheid, dan bezaten de Indonesiërs één zetel per 140000 alphabeten.

Van de 60 leden werden er 38 gekozen en 22 benoemd. Over het zeer ingewikkelde en telkens gewijzigde kiesstelsel zal hier niet worden uitgeweid; alleen dient opgemerkt te worden, dat ook van de kiesmannen nog een groot gedeelte door Nederlandse ambtenaren werd benoemd, zodat de Nederlandse invloed op de samenstelling wel zeer groot was. Merkwaardig is dan ook, dat de oppositie tegen de regering voor een zeer groot deel kwam van de zijde der door de regering benoemde leden. Het was de regering zelf, die althans aanvankelijk behoefte gevoelde aan oppositie en van zijn benoemingsrecht gebruik maakte om deze in het leven te roepen of te versterken.

De bedenkelijke en ongezonde kant van een dergelijke oppositie springt terstond in het oog, als men zich rekenschap geeft van de onverantwoordelijkheid ervan. Nooit kon de regering ten val gebracht en de oppositie tot de regeertaak geroepen worden, zoals het geval is bij een democratisch parlement. Reeds in 1918 werd dit duidelijk ingezien, toen in de moties-Tjokroaminoto en -Djajadiningrat om volledige parlementaire bevoegdheid werd gevraagd; ondanks alle uitbreidingen van bevoegdheid was en bleef de Volksraad een in hoofdzaak adviserend lichaam en machteloos tegenover Gouverneur Generaal, Departementsdirecteuren, Minister en Staten Generaal.

Beziet men in vogelvlucht de werkzaamheid van de Volksraad in de 24 jaren van zijn bestaan ((1918—1942), dan komt men onder de indruk van de grote hoeveelheid zegenrijke arbeid die is verricht. Het belangrijkste deel daarvan valt in de periode na 1927, toen de Raad medewetgevend werd. In die 14 jaren zijn 1315 voorstellen behandeld; in 1277 gevallen werd overeenstemming bereikt met de regering, in slechts 20 gevallen nam de regering eigenmachtig een beslissing in afwijking van het inzicht der meerderheid.

De belangrijkste functie van de Volksraad is evenwel geweest, dat zijn bestaan de regering dwong ,uit het duister te treden in het licht der openbaarheid. Dit brengt mede, dat, hetgeen de Volks-

raad kàn zeggen over aan zijn oordeel onderworpen voorstellen, van preventieve invloed is op de regering en haar organen, die al van tevoren rekening houden met mogelijke kritiek op beraamde voorzieningen". (Rapport Visman I pag. 123).

De waardering voor de Volksraad is dan ook gaandeweg in alle kringen en lagen der heterogene bevolking gegroeid.

§ 8. De gebeurtenissen van 1926/7 en de regeringsmaatregelen.

De Nederlander, die zich in Indonesische toestanden en feiten gaat verdiepen, moet zich terdege rekenschap geven van het feit, dat zijn vast omlijnde begrippen en exacte voorstellingen vruchten zijn van westerse denkmethoden en in het tropisch Oosten onbruikbaar, althans met grote voorzichtigheid te hanteren. Voor ons moge er een tegenstelling communisme-godsdienst bestaan, deze bestaat in Indonesië niet, zeker niet in zo scherpe vorm als in Europa, omdat de communistische agenten, die van 1918 af de leerstellingen van Marx en Lenin aan de koloniaal geregeerde volken gingen verkondigen, dit goed begrepen en hun propagandamethoden ernaar ingericht hadden. Dat de grotendeels ongeletterde, politiek ongeschoolde bevolking deze niet doorzag, is begrijpelijk. Zo is het te verklaren, dat religieuze mensen zich willig leenden voor handlangersdiensten aan een beweging, die elders optrad met de leuze „Godsdienst is opium voor het volk".

De achtergrond van de beweging, die gedurende de laatste weken van 1926 en de eerste van 1927 West Java en Sumatra's Westkust verontrustte, is zonder twijfel communistische agitatie. Onder de deelnemers zelf evenwel werden talrijke personen aangetroffen, aan wie de communistische ideologie volkomen vreemd was: godsdienstfanatici, felle nationalisten en vooral veel beroepsmisdadigers. In het algemeen kwamen hier tot uitbarsting allerlei spanningen en tegenstellingen, die in elk koloniaal bestuurd land te allen tijde latent aanwezig zijn.

Gebeurd is er eigenlijk niet veel: In Batavia en omgeving was het ergste de moord op een politieagent en de kortstondige bezetting van het telegraafkantoor in de nacht van 12 November. Ernstiger was het in Bantam, waar in diezelfde nacht een wedana en enige lagere beambten en hun familieleden werden vermoord en talrijke vernielingen aan bruggen, spoorwegen en telefoonleidin-

gen plaats vonden. Ook in de Preanger gebeurde iets dergelijks hoewel op kleiner schaal.

Uit alles bleek, dat een vrij uitgebreid complot bestond, dat evenwel in de uitvoering faalde. Tussen 7 en 12 November hadden volgens orders van de centrale leiding der P.K.I. talrijke geheime bijeenkomsten der partijkernen plaats gehad, waar de vorming van Revolutionaire of Uitvoerende Comité's werd voorbereid; de directe order tot het uitbreken der ongeregeldheden kwam eerst 12 uur van tevoren.

De mislukking is toe te schrijven aan de tijdige ontdekking, aan het uitblijven van seinen, ook wel aan de onwil van vele leden en vooral aan het snel en krachtig ingrijpen der autoriteiten.

Begin Januari braken ook op Sumatra's Westkust onlusten uit, veroorzaakt door een geheime illegale organsatie, de Sarekat Djin. Talrijke moorden op lagere bestuurs- en politiebeambten vonden plaats, waarin de P.K.I. de hand had, maar door tijdige arrestatie van de leiders werd een gelijktijdige opstand verijdeld.

Naar aanleiding van deze onlusten werden niet minder dan 13000 personen gearresteerd. Van een derde gedeelte hiervan kon de schuld wettig en overtuigend worden bewezen, zodat zij met gevangenis konden worden gestraft. Een groot aantal echter bleef over, tegen wie weliswaar geen wettig bewijs kon worden geleverd, maar wier vrijlating in hoge mate ongewenst werd geoordeeld. Besloten werd tegenover deze elementen, 1308 in aantal, gebruik te maken van het recht van internering.

Het was voor het eerst dat een dergelijke massa-internering plaats vond. Daarvoor uitgekozen werd een terein aan de bovenloop van de Digoelrivier op Nieuw Guinea, 10000 H.A. groot; de grond en het klimaat leken geschikt voor het vestigen van een nederzetting.

De internering was geen straf, maar een voorzorgsmaatregel, toegepast op personen die lid waren geweest van de P.K.I., welke „als aangesloten bij de Derde Internationale zich als voornaamste doel stelt het omverwerpen met alle wettige en onwettige middelen, zo nodig gewapenderhand, van het gevestigd wettig gezag".

De geïnterneerden bezaten binnen het kamp volledige bewegingsvrijheid en kregen gratis de beschikking over terreinen en materiaal voor woningen en landbouwwerktuigen. Zij mochten hun

gezinsleden laten overkomen, van welke gelegenheid velen gebruik maakten. Arbeidsdwang bestond niet. Voor arbeid in opdracht werd behoorlijk loon betaald. Het kamp Tanah Merah was bedoeld als een doorgangskamp; vrije kampongvorming onder eigen bestuur was toegestaan en reeds eind 1927 waren enige kampongs gevormd. Enige tientallen zgn. onverzoenlijken kregen 35 km hogerop een apart terrein, Tanah Tinggi toegewezen.

Er is over Boven-Digoel veel te doen geweest. Voor het Nederlandse rechtsbewustzijn is er iets in hoge mate stuitends in dit opsluiten zonder proces van der regering onwelgevallige elementen. Het is echter niet meer dan billijk zich ook in te denken in het moeilijke probleem waarvoor de regering zich gesteld zag: met een zeer klein aantal dienaren orde, rust en welvaart van het rijke, dichtbevolkte land te verdedigen tegen het onzichtbare gif der revolutionaire propaganda.

Alles bij elkaar genomen mag verklaard worden, dat de regering gestreefd heeft naar het betrachten van zachtmoedigheid tegenover de geïnterneerden. In 1930 kreeg een lid van de Raad van Indië opdracht het kamp te bezoeken en van zijn bevindingen verslag uit te brengen. Zijn rapport luidde over het algemeen gunstig, maar op grond van de heersende malaria adviseerde hij een ander oord voor het kamp te kiezen. Dit advies is niet opgevolgd, maar uit het lage sterftecijfer (1 à 2%) onder de geïnterneerden blijkt wel, dat de gezondheidstoestand goed was te noemen.

Intussen worde hier ook een ander oordeel vermeld over de internering. Afgezien van de plaats, dus in het algemeen, is deze interneringsmaatregel door Prof. Ph. Kleintjes een buitengewoon harde straf genoemd en heeft Prof. Snouck Hurgronje hieromtrent geschreven, dat de praktijk ze tot een der zwaarste straffen heeft gemaakt, te zwaarder omdat het bij de toepassing ontbreekt aan ernstige waarborgen tegen willekeur en de duur der verbanning onbepaald blijft.

Gaandeweg nam het aantal geïnterneerden af. Op 1 Maart 1929 verbleven 2100 personen, waarvan 980 gezinsleden, in Digoel; in 1935 waren er nog slechts 631, waarvan 215 gezinsleden. In 1942 werden de overgeblevenen door de Geallieerden naar Australië overgebracht, waar zij een voor ons land allerminst gunstige invloed hebben gehad.

Officieel opgeheven is het kamp eerst in Maart 1947.

HOOFDSTUK II.

CRISIS EN GEVOLGEN.

§ 1. Een beetje sociale economie.

De plotselinge, althans door slechts weinigen voorziene crisis, die als een natuurramp de gehele wereld omstreeks 1929 overviel, heeft weinig landen zo hard geteisterd als Indonesië en tevens in weinig landen zo diepgaande veranderingen in de sociale en economische structuur teweeggebracht. Om dit te kunnen begrijpen moet men zich rekenschap geven van enige eigenaardigheden dezer structuur, die, zoals bij een koloniale maatschappij regel is, een dualistisch of zelfs pluralistisch karakter vertoont.

In Indonesië leeft en werkt naast de inheemse bevolking een vrij groot aantal mensen, die min of meer als vreemdelingen zijn te beschouwen en ook beschouwd worden. Hun vreemdheid vertoont echter gradaties: naast de geheel blanke totok, die zijn verblijf in de tropen als iets tijdelijks ziet, is er de Indo-Europeaan in ontelbare schakeringen, van vrijwel zuiver Indonesisch tot vrijwel zuiver Nederlands, maar in elk geval de status van Nederlander bezittend; men vindt Indo's onder de hoogstgeplaatsten, men vindt er in de kampong temidden der inheemse bevolking.

Dan is er de groep „vreemde Oosterlingen", omvattend voornamelijk Chinezen, waaronder dan ook weer blijvers en trekkers, en een kleine groep Arabieren (Japanners gelden n.b. als Europeanen!).

Deze sociale pluraliteit kan men evenwel heel goed als dualiteit zien; men kan de bevolking onderscheiden in twee groepen: de ene leeft in de kampong, de andere erbuiten. Tussen deze twee groepen is een ontzaglijk verschil in levensstandaard, veel groter dan tussen arm en rijk in Europa. Een Nederlands gezin met 4 kinderen, dat van f 2000 per jaar moet rondkomen, leeft op de grens van armoede; met het dubbele van dit inkomen behoort het reeds tot de tamelijk gegoede middenstand en met het drievoudige is het

bepaald welvarend. Op Java evenwel leeft een inheems gezin een jaar lang in betrekkelijke welstand van ongeveer hetzelfde bedrag, dat een Europees gezin in bescheiden omstandigheden per maand nodig heeft. Anders gezegd, stelt men in Nederland de verhouding arm : welgesteld = 1 : 4, dan geldt voor Indonesië inheems-arm : Europees-welgesteld = 1 : 30 à 40. Dit wat het sociale dualisme betreft.

Een ander soort dualisme is het economische. De Indische staathuishouding werkte niet alleen voor zichzelf, maar tevens voor Nederland. Wel waren de tijden voorbij, waarin Ned.-Indië de sluitpost op de Nederlandse begroting vormde en ereschulden in de zin van van Deventer werden niet meer gemaakt. Toch vloeide in normale tijden jaarlijks een bedrag van 3 à 400 millioen gulden uit het „rijke" Indië naar buiten: aan rente van 1300 millioen staatsleningen, waarvan slechts een zeer gering deel in Indië zelf was geplaatst, in dividenden van de 3 à 3½ milliard in cultures belegd kapitaal, waarvan 75% in Nederlandse handen was, aan in Indië verdiende, maar in Nederland verteerde pensioenen en tenslotte 30 à 40 millioen per jaar aan de bedevaart naar Mekka.

Primair is het economische dualisme: het bestaat daarin, dat twee normaal tijdelijk uiteengeslagen economische en daarmee maatschappelijke perioden gelijktijdig naast elkaar bestaan, in casu een ontwikkeld Westers kapitalisme naast een vóórkapitalistische agrarische dorpsmaatschappij. In de laatste wordt nog in gezinsverband rechtstreeks voor de eigen behoeften geproduceerd, komt alleen het overschot in minimale hoeveelheden op locale markten, is het geldverkeer van geringe omvang. Daarnaast was Indonesië beleggingsveld voor het Westers kapitalisme. Alle verdere tegenstellingen komen daaruit voort.

De Chinezen, zelf al eeuwen in Indië en, ook al zijn zij pas geïmmigreerd, los van de Indonesische agrarische traditie en geheel vertrouwd met het geldverkeer, zijn de handlangers van het kapitalisme en de schakel tussen in- en uitvoerhandel en de bevolking.

Het kapitalisme heeft de inheemse samenleving beïnvloed door het geldverkeer erin te doen doordringen en door grondhuur, lonen, betaling van transport- en andere diensten het volksgeldinkomen te vergroten. Bovendien is de bevolking, speciaal in de Buitenge-

westen, waar het ruimere grondbezit dat mogelijk maakte, zelf handelsgewassen gaan verbouwen voor de wereldmarkt.

Dit alles leidde echter niet tot verhoging van levensstandaard, maar alleen tot op Java beangstigende toename der bevolking, waardoor overbevolking een acuut probleem is geworden. De afstand tussen de twee sferen is te groot, waardoor de bevolking niet of in een veel te langzaam tempo vooruitging. Het toenemend geldverkeer, waarin zij zich geestelijk nog niet thuis gevoelt, leidde tot het in de schuld raken der bevolking.

De rijkdom van Indië is slechts schijnbaar en betrekkelijk. Een deel van de grond is vruchtbaar (het overgrote deel in de Buitengewesten niet), maar dat heeft alleen maar een grote agrarische bevolking met minimaal grondbezit en een heel lage levensstandaard mogelijk gemaakt. Het land is niet overrijk aan mineralen, zijn steenkool is van slechte kwaliteit, zijn waterkracht niet overvloedig aanwezig. Per hoofd van de bevolking gemeten is de productie gering.

Alles wat in Indië boven de desasfeer uitging, dreef op de baten van de export, die extra kwetsbaar was, omdat zij grondstoffen en levensmiddelen uitvoerde, die in sterker mate dan industrieproducten de gevolgen van crisissen ondervinden, zodat in de crisis Indië's ruilvoet ongunstiger werd, dat wil zeggen: meer Indisch product moest worden uitgevoerd ter verkrijging van een gelijke hoeveelheid importgoederen.

De jaren na 1900 geven een groei op allerlei gebied te zien, die iets onrustbarends heeft. Van 1905 tot 1930 nam de bevolking toe van 38 tot 60 millioen zielen, de totale export werd verzesvoudigd, de import vervijfvoudigd. In het recordjaar 1927 werd voor een waarde van 1292 millioen gulden alleen aan landbouwproducten (dus zonder tin of olie) uitgevoerd, waarvan haast 1/3 voor rekening van de inheemse landbouw kwam.

Zo werd Indië steeds meer afhankelijk van de wereldconjunctuur; om te blijven leven zoals men leeft of bij voorkeur iets beter, moest men exporteren en dat maakte het land uitermate kwetsbaar. Wel was een gelukkige omstandigheid dat bodem en klimaat een grote verscheidenheid van exportartikelen mogelijk maakten, maar kwetsbaar bleef het. Hoe kwetsbaar, dat bleek in 1930.

§ 2. Het begin van de crisis.

Eigenlijk heeft een crisis geen begin evenmin als een eind. Er waren al veel eerder waarschuwende stemmen opgegaan, die zeiden dat het veel te goed ging en dat het straks mis zou gaan; men lachte erom en noemde het zwartkijkerij, ook nog toen in 1929 een scherpe prijsdaling op de wereldmarkt intrad. Maar in 1930 kregen de zwartkijkers gelijk. Niet alleen de rubber daalde en de tin en de suiker, neen, alles zonder één uitzondering. Het ging met sprongen en schokken; soms leek een kleine stijging, veroorzaakt door speculatie of plaatselijk gebrek aan grondstoffen het einde van de daling aan te kondigen, maar de vreugde was van korte duur: vijf jaren of langer zette het proces zich voort.

Voor Indië werd de crisis een ontzettende ramp en wel door verschillende factoren: in de eerste plaats waren veel exportproducten meerjarige gewassen, die bij verminderde vraag een overproductie opleverden, welke niet te verwerken was; snelle aanpassing door overschakeling op andere culturen was hierbij niet mogelijk. Dan moest er verder geconcurreerd worden tegen allerlei vervangende of synthetische producten. In de derde plaats was overal ter wereld een extreem protectionisme een direct gevolg van de crisis; de eigen industrie moest gesteund worden. En tenslotte was er de toenemende drang tot bilaterale verdragen en compensatie-transacties, wat voor een voornamelijk exporterend land als Indonesië een ontzaglijk nadeel was. Het was immers juist de export, welks baten de enorme uitbreiding der bevolking mogelijk hadden gemaakt. Door de inkrimping van die export werd thans het vraagstuk der overbevolking acuut.

Terwijl de aan het werk zijnde economische krachten overal ongeveer gelijk waren, werd speciaal Indië zwaar getroffen door de in allerlei vormen optredende staatsinterventie. Allerwege werden de grenzen voor de Indische producten gesloten, of, als er nog ergens een kier open bleef, werd als compensatie afname van importartikelen geëist.

Het ergst getroffen werd de suikercultuur; de exportwaarde hiervan liep terug van 375 millioen in 1928 tot 36 millioen in 1935. Weinig beter verging het de rubber, waarvan de prijs in 1932 slechts ƒ 17 per 100 kg bedroeg tegen ƒ 117 in 1928. De totale uit-

voerwaarde daalde in diezelfde jaren van 1600 tot 600 millioen gulden, de invoer van 1000 tot 400. Een klein uitvoeroverschot bleef bestaan, al was het in 1933 slechts 193½ millioen.

Niet alleen de grote Europese cultures werden getroffen. Ook de bevolkingsproducten werden in de maalstroom meegesleurd en het totale volksinkomen werd naar schatting teruggebracht tot 40% van zijn grootte in 1928, waarbij men dient te bedenken, dat hierbij het door de bevolking in natura genoten inkomen in geld is omgerekend, hetgeen de waarde van een dergelijke schatting problematiek maakt.

Natuurlijk bleef de weerslag op de staatsinkomsten niet uit. De opbrengst der belastingen daalde van 361 tot 228, die der landsmiddelen van 551 tot 283 millioen. Daarentegen steeg de landsschuld, in 1913 slechts 104 millioen, van 1000 millioen in 1928 tot 1552 millioen in 1933.

§ 3. Verarmde Europeanen.

Voor de Europeanen in Indië leek dit alles een boze droom. In werkelijkheid was het een ontwaken tot een harde realiteit. Indië — dat was altijd geweest het land, waar iedereen die wilde kon werken en geld verdienen en velen rijk worden. Wie zich teveel voelde in het dicht bevolkte vaderland, wist zeker dat er ginds plaats voor hem was, dat hij zelfs zonder diploma's in het rijk overzee welkom zou zijn en aan de slag kon komen. Dat was nu uit, radikaal uit. Fabrieken en ondernemingen werden gesloten en met tientallen eerst, weldra met honderden en duizenden kwamen zij op straat te staan. Velen gingen naar Europa terug, maar lang niet weinigen bleven, wachtend op betere tijden, in het zonnige land, dat hun een tweede vaderland was geworden en waar zij meenden werkeloosheid en armoede beter te kunnen trotseren dan thuis.

Maar het viel hun niet mee. In de dualistische samenleving, waar blanke huid en sociale bovenlaag identiek waren geweest, voelde de blanke zonder middel van bestaan zich uitgestotene, paria. Sommigen gelukte het een baantje te vinden op veel lager niveau, maar voor velen was de arbeidsbeurs de laatste, meest vergeefse hoop, en het Steuncomité de laatste toevlucht.

Voor het eerst komen op tamelijk grote schaal gevallen van

bedelarij door blanken voor, niet verkapte, maar openlijke bedelarij aan de huizen, niet alleen de stenen huizen der blanken, maar ook in de kampongs. Het is te begrijpen, dat dergelijke toestanden en verschijnselen hun invloed deden gelden op de onderlinge verhoudingen tussen de bevolkingsgroepen. Een nieuwe waardering ontstond, een hertaxatie van de blanke door de inheemse: knap waren de Nederlanders, maar hun knapheid had de crisis niet kunnen voorkomen; rijk waren zij, maar ook onder hen kwam bittere armoede voor; trots waren zij, maar ook bij hen was de honger sterker.

§ 4. Indonesisch aanpassingsvermogen.

Men denke overigens niet, dat de inheemse samenleving minder door de crisis werd beroerd dan de Europese. Tegenover de tienduizenden Nederlandse werklozen stonden honderdduizenden Indonesische; alleen in de suikerindustrie werden tussen 1929 en 1935 meer dan 100.000 inheemse werkkrachten ontslagen. Voor dezen echter lagen de omstandigheden geheel anders; de keuze tussen blijven of weggaan bestond voor hen niet, behalve dan voor de Javaanse contractanten, die op ondernemingen in de Buitengewesten werkzaam waren geweest en daar ontslagen werden. Van dezen bleven sommigen nog enige tijd rondzwerven, maar verreweg de meesten keerden vroeger of later naar hun geboortedesa terug.

Groot was het absorptievermogen, dat de desa bleek te bezitten, zij nam de door het grootbedrijf uitgeworpen arbeiders weer op, maar kwam dan ook niet zelden in grote nood te verkeren. Plaatselijk ontstonden er grote voedseltekorten. Dat het niet is gekomen tot een hongersnood op grote schaal was te danken aan diverse factoren: de grote rijkdom van de bodem, verstandige economische maatregelen onzer Regering en het bewonderenswaardige aanpassingsvermogen der bevolking.

Moesten de Europeanen door mindere salariëring (kortingen tot soms 45 %!) en zwaarder belastingen (de belastingdruk steeg met 80 %) met een aanzienlijk lager levenspeil genoegen nemen, de inheemse bevolking op Java keerde terug tot de primitieve toestand van een bijna geldloze maatschappij. Op een vergadering van dorpshoofden kwam het voor, dat niemand in staat

was een dubbeltje te wisselen en dit kostbare muntstuk kreeg een koers van 19 halve centen. De handel werd grotendeels ruilhandel.

De bedragen waarvan mensen in dit land kunnen leven, komen ons ongelofelijk voor. In 1932 werd in Midden-Java een onderzoek ingesteld, bij 15 gezinnen van verschillend welstandspeil, waarbij bleek dat het **jaarlijks** inkomen van een gezin van zes personen gemiddeld ƒ 233 bedroeg, waarvan ƒ 60 in natura. Het jaar daarop werd het onderzoek herhaald: toen was het gemiddelde gedaald tot ƒ 103, waarvan ƒ 30 in natura. Toch constateerde de commissie dat van ondervoeding niet gesproken kon worden, hoewel de kosten van de voeding (1460 calorieën) gemiddeld slechts 2½ cent per dag per persoon beliepen.

Men late zich evenwel door dergelijke cijfers niet misleiden: zij wijzen vooral op de geringe appreciatie van het geld. Andere onderzoekers hebben betoogd, dat de bevolking van Java permanent ondervoed is, dat per gezinslid een gemiddelde van 1700 à 1800 calorieën eerst voldoende geacht kan worden en dat het Indonesisch menu in elk geval te weinig dierlijke eiwitten bevat. In de industrie blijkt de bij lichte arbeid bevredigde prestatie van den Indonesiër sterk af te nemen bij zwaardere arbeid.

De aanpassing der bevolking beperkte zich echter niet tot een passief berusten in lager levenspeil. Krachtig werd het probleem aangepakt, hoe de door het stilleggen van exportondernemingen vrijgekomen grond voor inheemse voedselproductie op de snelste en meest doeltreffende wijze kon worden aangewend, waarbij de regering waardevolle leiding en voorlichting gaf. De rijstproductie werd sterk opgevoerd en ook ontstond vooral in deze jaren een intensieve cultuur van kedelee (sojabonen), waarvan de grote voedingswaarde eerst in de laatste decenniën algemeen was bekend geworden.

Daarnaast ontstonden talrijke, vooral kleine en midden-industrieën. Behalve reeds bestaande, zoals cigaretten- en papierfabrieken, verrezen er fabrieken voor bier, verfwaren, metalen vaten, autobanden, machines, pannen, textiel, etc. In 1938 waren reeds 1.630.000 Indonesiërs in diverse industrieën werkzaam, waarvan slechts 120.000 in de grootindustrie, 670.000 (meest vrouwen) in huisnijverheid en 840.000 in kleine werkplaatsen.

§ 5. Regeringsmaatregelen. Balans der crisis.

Tussen 1933 en 1937 is de gehele structuur van het economische leven in Indonesië gewijzigd. Het vrije spel der economische krachten maakte plaats voor een geleide economie en op allerlei gebied greep de regering in. Enige der belangrijkste maatregelen waren:

1. Regeling en beperking der productie van diverse landbouwproducten, met name suiker, rubber, thee en kina.
2. Contingentering van de invoer.
3. Steun aan cultures en nijverheid, vooral inheemse, zoals batikindustrie.
4. Financiering van in nood verkerende bedrijven door oprichting van een crediethulpbank.
5. Toezicht op prijzen en lonen.
6. Clearingsovereenkomsten met andere landen.
7. Werkverschaffing, voedselverstrekking en andere steunmaatregelen.
8. Stabilisatie van de prijzen der voedselgewassen en het bevorderen van de zelfvoorziening van Indonesië op het gebied der volksvoeding.
9. Ontwikkeling van de transmigratie naar de Buitengewesten.
10. Bevordering van en steun aan huis-, kleine en middennijverheid, waarmee gepaard ging het ontstaan van een nijvere inheemse middenstand. Deze nijverheid werkt vooral voor de binnenlandse markt.

Veel van dit alles, bedoeld als tijdelijke maatregel, bleef bestaan, ook toen de ergste nood voorbij was en vormde de grondslag van een blijvende voorziening, een vernieuwd en hervormd economisch systeem.

De grondslag van het economisch leven was en bleef de particuliere onderneming, de stuwkracht was en bleef de ondernemersgeest, maar boven alles stond de regelende, afmetende, coördinerende taak der overheid, die de vitale productie bepaalde, de uitvoer richtte, de invoer regelde, de scheepvaart beschermde en de vestiging van kapitaal en arbeidskrachten beheerste. Uit was het met vrijhandel, met vrijheid van productie, van kapitaalsbelegging en vestiging. Voor die vrijheid in de plaats kwam een

groter voorzichtigheid, een scherper calculatie van mogelijkheden, hetgeen betekende: grotere veiligheid en betere waarborgen voor landelijke en individuele welvaart.

Inderdaad is in de dekade vóór 1942 in leidende Nederlands-Indische kringen een nieuw besef ten aanzien van Indië ontstaan. Aan de investatie van nieuwe kapitalen is vanzelf sinds 1930 een eind gekomen. Men zag de noodzaak de volkskracht te verhogen, de economische grondslagen te verbreden, minder afhankelijk van de export te worden.

De economische samenwerking met Nederland, beogend de wederzijdse export, in de eerste plaats die naar de partner, te verhogen of liever te handhaven en te versterken, deed de Indische autoriteiten en anderen Indië zien als een land met eigen economische belangen, anders dan en soms tegengesteld aan die van Nederland. Hierdoor ontstaat de zogenaamde Indocentrische politiek, die meer zelfstandigheid tegenover Nederland verlangt zowel in het bedrijfsleven als bij de overheid. Vandaar dat de petitie-Soetardjo (zie volgende hoofdstuk) ook door conservatieve Nederlanders in Indië werd ondersteund.

De lang verbeide devaluatie van de gulden, die op 26 Sept. 1936 eindelijk tot stand kwam, gaf een periode van verademing; uitgeputte reserves konden worden aangevuld, er kwam gelegenheid tot nieuwe oriëntering en nieuw initiatief. Velen meenden, dat de oude tijden van onbegrensde voorspoed terugkeerden, maar de regering had zijn les goed geleerd en onthouden en liet het economisch leven niet meer los.

De algemene tendens van het beleid bleef sindsdien: door het vergroten van de voor het binnenland bestemde productie de afhankelijkheid van de wereldmarkt te verkleinen, een gevarieerde behoeftebevrediging op laag prijsniveau mogelijk te maken en de onderlinge samenhang van de delen van de archipel te versterken.

Zo was Indonesië verarmd, maar tevens verjongd, vernieuwd en versterkt uit de beproeving van de wereldcrisis te voorschijn gekomen. Een nieuw besef van eenheid en saamhorigheid was ontstaan: aan Nederlandse kant een beter inzicht in de leidende, opvoedende verantwoordelijkheid, aan Indonesische zijde een groeiend bewustzijn van eigen kracht, een overwinning op het

minderwaardigheidsgevoel, dat vaak zo verlammend had gewerkt en daarmee het verlangen en de gegronde hoop binnen een nabije toekomst als volkomen gelijkgerechtigden aan de opbouw van het eigen land te kunnen meewerken.

Toen kwam de oorlog.

HOOFDSTUK III.

NIEUWE FASE VAN HET NATIONALISME.

§ 1. Richtingen en partijen.

Wie houdt van vaste punten en strakke omlijstingen, die kan in het Indonesisch nationalisme min of meer duidelijk drie fasen of perioden zich zien aftekenen.

De eerste is dan die van de Sarekat Islam en de P.K.I., dus lopend van 1912 tot 1927; in deze roerige periode ontstaan behalve de beide grote verenigingen een vak-, jeugd- en vrouwenbeweging. Men is vol grote, min of meer vage idealen, maar ziet het doel nog niet duidelijk voor zich. Het is een tijd van voorbereiding, waarin afwisselend godsdienstige, economische, sociale en nationaal-politieke motieven een rol spelen. De opstandige bewegingen van 1926/27 dwingen dan de regering tot krachtig ingrijpen, waardoor tevens de nationalistische beweging gedwongen wordt tot bezinning.

Het resultaat van die bezinning zien we dan in de periode 1927-1934. Het nationalisme vindt in deze tijd zijn doel: het wordt uitgesproken anti-koloniaal. De godsdienstige motieven geraken op de achtergrond, het communisme, van zijn voornaamste leiders beroofd, heeft aan betekenis verloren; alle andere idealen staan voortaan achter bij de grote wens „Indonesia Merdeka", de onafhankelijkheid van Indonesië. Indien men in deze beweging een rechter en linker vleugel wil onderscheiden, dan dient men wel te waken voor de veel begane fout in deze rechtervleugel te zien een pro-Nederlandse groep. Het onderscheid tussen de beide vleugels betreft alleen de middelen waarmee men het gezamenlijke doel wil trachten te bereiken: Soetomo c.s. zoeken het in coöperatie, redelijk overleg, kortom, langs evolutionaire weg, Soekarno en zijn P.N.I. zijn uitgesproken revolutionair en noncoöperatief.

In 1934 neemt door de eliminatie van de leiders dezer linkervleugel ook deze periode een einde. Kenmerkend ervoor is de grote felheid waarmee van Nederlandse zijde stelling wordt genomen tegen dit nationalisme; een blijk hiervan is de oprichting der Vaderlandse Club.

Toen door het stelselmatig verwijderen van de leiders, maar meer nog, reeds daarvoor, na het gebeurde aan boord van de Zeven Provinciën, door de aanvullende bepalingen op het vergaderrecht, de praktijk deze werd, dat vele verenigingen zich afzijdig hielden van de Regering en hare instellingen — onder meer door haar leden geen zitting meer te laten nemen in de verschillende vertegenwoordigende lichamen —, ging alle contact tussen de besturen dier verenigingen en de massa verloren. Deze omstandigheid had invloed op een deel der Partai Sarekat Islam, die zich als coöperatieve tak van de overigens non-coöperatieve vereniging afscheidde. Nieuwe, daarna opgerichte verenigingen lieten de non-coöperatie als tevoren door hen aangenomen taktiek in de nationalistische strijd varen. De verenigingen die deze houding van vroeger af principiëel niet hadden aangenomen, gingen als tevoren verder, hoewel ook voor haar de nieuwe voorschriften, die zovele mogelijkheden voor beperking harer bewegingsvrijheid boden, moeilijkheden meebrachten.

Eerst langzamerhand, na verloop van enige jaren, werden de bepalingen soepeler toegepast, mede onder invloed van de voortdurende protesten tegen haar toepassing door de nationalistische afgevaardigden in de Volksraad, waarheen zich een belangrijk deel van het nationalistische politieke leven verplaatste. Moehammadyah kwam in deze tijd tot hernieuwde activiteit. Pers en vooral onderwijs staan in het centrum der belangstelling, getuige het eerste nationalistisch Onderwijscongres, dat in 1935 te Solo werd gehouden. Een belangwekkend getuigenis van deze tijd geeft de Indonesische roman „Buiten het gareel", geschreven door de onderwijzeres Soewarsih Djojopoespito.

Ook de belangstelling voor internationale vraagstukken neemt sterk toe. Het Indonesisch nationalisme wordt zich sterker bewust van zijn rol in het grote koloniale drama, dat zich in naburige Aziatische gebieden bezig is af te spelen.

Van de verenigingsleiders die een vruchtbare werkzaamheid

op sociaal gebied ontwikkelden, is de belangrijkste Raden Dr. Soetomo, die reeds tot de oprichters van Boedi Oetomo had behoord, een edele figuur, geen volksmenner, maar wel een uitnemend en pakkend redenaar, een zuivere idealist die zijn idealen in praktijk bracht, en tegelijk een realist, die niet streefde naar het onbereikbare, maar een open oog had voor de zwakheden van eigen volk en partij. Zijn dood in 1938 was voor de Nederlandse zaak een even ernstig verlies als voor de Indonesische.

Het is Soetomo geweest, die in 1935 een fusie tot stand bracht tussen twee verenigingen, die beide voor een niet gering deel zijn scheppingen waren: Boedi Oetomo en de uit de Soerabajase Studieclub voortgekomen Persatoean Bangsa Indonesia. De nieuwe partij, Partai Indonesia Raja, gemeenlijk **Parindra** genoemd, is tot de oorlog toe de belangrijkste nationalistische organisatie gebleven. Politiek gematigd in zijn optreden heeft hij evenwel de zelfstandigheid van Indonesië tot doel.

Daarnaast ontwikkelt de Parindra een niet minder belangrijke activiteit op sociaal gebied, daarmee de traditie van de P.B.I. aanvaardend en op waardige wijze voortzettend: voorlichtings- en adviesbureaux worden opgericht, ambachtsleergangen en boerenbonden. Behalve Soetomo dienen ook Mohammad Thamrin en Soekardjo Wirjopranoto als leiders genoemd te worden, benevens Soetomo's opvolger in het voorzitterschap R. M. A. Woerianingrat.

Wil men de Parindra als rechtervleugel van het Indonesisch nationalisme na 1934 beschouwen, dan is de linkervleugel de in 1937 gestichte **Gerindo** (Gerakan Ra'jat Indonesia = Indonesische Volksbeweging) waarin men vele figuren uit de vroegere P.N.I. en Partindo aantreft, zoals Mr. Amir Sjariffoedin, Mr. Sartono en Mr. Mohammad Yamin.

Op het eerste gezicht lijkt er weinig verschil te bestaan tussen Parindra en Gerindo; beiden streven naar de politieke zelfstandigheid van Indonesië, maar hebben de principiële non-coöperatiegedachte losgelaten, beiden zijn anti-koloniaal en democratisch.

Het verschil moet men zoeken in de basis, die bij Parindra zuiver nationaal-Indonesisch, bij Gerindo internationaal-democratisch is. Men heeft wel gezegd, dat een Indonesisch nationalist, als hij voor de keus werd gesteld: onafhankelijkheid met fascisme of afhankelijkheid met democratie, zonder aarzelen het eerste zou kiezen. De

Gerindo evenwel stelt de strijd vóór democratie en tegen fascisme voorop en kent geen compromis. Zijn strijd tegen koloniale overheersing is niet een strijd van Oost tegen West, maar van democraten tegen iets wat in wezen ondemocratisch is.

Op grond van deze doelstelling aanvaardt niet alleen, maar zoekt de Gerindo aansluiting bij en samenwerking met democratische stromingen in Europa, ook in Nederland, hetgeen door sommigen zeer ten onrechte werd gezien als een streven tot loyale samenwerking met de regering. Integendeel, de Ned. Indische regering is ook voor de Gerindo onaanvaardbaar, want in wezen een ondemocratisch instituut, waarmee samenwerking alleen oorbaar is in gezamenlijke strijd tegen fascisme en dictatuur.

De Japanse leuze „Azië voor de Aziaten" is door de Gerindo dan ook niet aanvaard en de leiders zijn gedurende de oorlog principiëel en fel anti-Japans geweest. Sjariffoedin is zelfs tot tweemaal toe ter dood veroordeeld en, naar men zegt, slechts door Soekarno's voorspraak in leven gebleven.

§ 2. Op zoek naar nieuwe verhoudingen.

Het zoeken naar een meer bevredigende staatkundige verhouding tussen Nederland en Indonesië is sinds het begin dezer eeuw nooit gestaakt. De tot stand gekomen wijzigingen in deze verhouding zijn talrijk en belangrijk: 1918 Volksraad, 1922 Grondwetswijziging, 1925 Indische Staatsregeling, 1927 Volksraad medewetgevend, 1931 Inlandse meerderheid. Toch vermochten zij niet de nationalistische aspiraties te bevredigen, temeer omdat de tijd van voorbereiding van nieuwe maatregelen dikwijls heel lang was en de invoering ervan velen te laat kwam, daar inmiddels nieuwe wensen waren gerezen. Indien dan ook van Nederlandse zijde verklaard werd, dat Indië herzieningsmoe was en rust nodig had, dan is die uitspraak begrijpelijk, maar even begrijpelijk was het, dat de Indonesische nationalisten daarover anders dachten.

Het was vooral het afhankelijk zijn van den Haag, dat als onwaardig en onpraktisch veroordeeld werd en waarlijk niet alleen door de Indonesiërs. Hoezeer ook de Volksraad in aanzien en betekenis was toegenomen, de eindbeslissing over de meeste vitale vraagpunten werd op het Binnenhof genomen door een Parlement,

waarvan slechts zeer weinig leden op deskundigheid inzake Indische aangelegenheden konden bogen; Nederlandse politieke partijbelangen gaven hier de doorslag en niet altijd waren deze identiek met het waarachtig belang van land en volk van Indonesië.

Herhaaldelijk zijn dan ook pogingen ondernomen en voorstellen gedaan om deze voornaamste aller grieven weg te nemen, hetzij door overheveling van bevoegdheden op de Volksraad, hetzij door het in het leven roepen van een geheel nieuw lichaam, Rijksraad of Rijksparlement, hetzij door uitbreiding van de Staten Generaal met een Indische delegatie. Deze laatste oplossing werd in 1933 gesuggereerd door een motie-Soejono, die evenwel weer werd ingetrokken.

Op 15 Juli 1936 werd bij de Volksraad een petitie ingediend, die veel stof heeft doen opwaaien en welker behandeling en uiteindelijke afwijzing door de nationalisten is begrepen als bewijs van de Nederlandse onwil om tot noodzakelijke hervormingen te komen. Deze petitie, naar den eersten ondertekenaar petitie-Soetardjo genoemd, verzocht de Volksraad zich tot Opperbestuur en Staten Generaal te wenden „met het verzoek te willen bevorderen, dat een conferentie van vertegenwoordigers van Nederland en Nederlands-Indië worde bijeen geroepen, welke conferentie op de voet van gelijkrechtigheid een plan zal hebben op te stellen, teneinde aan Nederlands-Indië langs de weg van geleidelijke hervorming binnen tien jaar, althans binnen een zodanige tijd als de conferentie voor de uitvoering van de gedachte mogelijk zal achten, de staat van zelfstandigheid toe te kennen binnen de grenzen van artikel 1 der Grondwet".

In hun toelichting betoogden de ondertekenaars, dat de belofte die de Grondwetsherziening van 1922 had gegeven n.l. een gelijkwaardige plaats voor Ned.-Indië in het Koninkrijk **naast** niet **onder** Nederland, niet was ingelost en dat, al was de naam koloniën verdwenen, de koloniale verhouding in wezen nog steeds bestond; dat een innige en hartelijke samenwerking voor de opbouw van beide gebiedsdelen noodzakelijk was, maar dat zich de laatste jaren een gevoel van ongenoegen, politieke matheid en onverschilligheid van het denkend deel der inheemse samenleving was gaan meester maken, welk gevoel geleidelijk ook tot de millioenenmassa

doordrong en elke bezieling verlamde; dat juist bezieling dringend nodig was, maar dat deze alleen gewekt kon worden als doelbewust en volgens een vooraf opgezet plan werd aangestuurd op een verhouding tussen Nederlands-Indië en het Moederland, die aan de nationale, culturele, economische en staatkundige behoeften van dat deel van beide volken, dat de door de historie aangeboden samenwerking aanvaardt, kan voldoen.

Een levendig debat in de Volksraad volgde op de indiening dezer petitie. De voorstellers zelf verklaarden nader, dat zij zich de toekomst als volgt droomden: een volledig autonoom Indonesië met volledige zelfbestuursbevoegdheid met uitzondering van zaken, welke uitgesproken een gemeenschappelijk belang van beide Rijksdelen zijn, zoals bijvoorbeeld internationale aangelegenheden; de nadere uitwerking en constructie van de staatsrechtelijke figuur meenden zij aan de bijeen te roepen conferentie te moeten overlaten; met nadruk verwierpen zij de gedachte van een onafhankelijkheid, die een verbreking der banden met Nederland zou meebrengen.

Na deze toelichting werd de petitie-Soetardjo in de Volksraad met 26 tegen 20 stemmen aangenomen, en op 1 October 1936 bij de Nederlandse regering ingediend. Ruim twee jaren later, op 16 November 1938, volgde de afwijzende beschikking. In die twee jaren werd zowel in Indonesië als hier te lande een krachtige actie gevoerd voor adhaesiebetuigingen, vooral nadat Minister Welter in het voorjaar 1938 verklaard had, dat hij het tijdstip voor verdere staatkundige hervormingen nog niet gekomen achtte.

De argumenten die de regering bij de afwijzing aanvoerde, waren deels van formele aard (de bijeenroeping der bedoelde conferentie zou in strijd zijn met het geldend staatsrecht); voorts werd gewezen op de in de bestaande wettelijke bepalingen aanwezige gelegenheid tot vervollediging der ontwikkeling in de zin van autonomie op democratische grondslag en op het ongewenste van een geforceerd opvoeren van het tempo dier ontwikkeling.

In een belangrijk en leerzaam artikel („Drie stromingen", in het Koloniaal Tijdschrift 1939) heeft de Indië-kenner bij uitnemendheid Dr. J. W. Meyer Ranneft gewezen op de gevolgen van de petitie-Soetardjo, die de situatie niet heeft verhelderd, maar veeleer vertroebeld. In 1939 was dat wellicht in bepaalde zin juist, maar in

1947, ruim vier jaren nadat H.M. de Koningin datgene beloofde waarom Soetardjo en de zijnen in 1936 vroegen, mag men constateren, dat nergens en nooit zo duidelijk en scherp de confligerende standpunten van progressief Indonesië en conservatief Nederland hun formulering hebben gevonden als in de petitie-Soetardjo en derzelver afwijzing.

§ 3. Indonesische eenheid.

Bemoedigend voor de nationalisten was deze afwijzing niet, maar van bij de pakken neerzitten was geen sprake. De naderende oorlogsdreiging in Europa, de wetenschap dat ook daar grote sympathie voor hun streven bestond, dat alles prikkelde hen tot krachtig voortzetten der actie zowel in als buiten de Volksraad.

De petitie-Soetardjo had een zwakheid der nationalistische beweging aan het licht gebracht: het gebrek aan eenheid. De petitie was niet ontstaan als resultaat van een doelbewuste, eensgezinde actie; verschillende nationalistische verenigingen koesterden verdergaande wensen en hadden op grond daarvan geen steun verleend. Indien er één gemeenschappelijk doel, bij voorkeur een doel dat op korte termijn bereikbaar was, kon worden gevonden waarvoor alle richtingen hun krachten zouden willen inspannen, dan zou de stem van Indonesië zich luider en overtuigender kunnen doen horen dan ooit tevoren.

Dit is de gedachte, waaruit in Mei 1939 de **Gapi** (Gaboengan Politiek Indonesia = Indonesische politieke concentratie) geboren werd, in het leven geroepen door de Parindra op instigatie van Thamrin. Nog in December van hetzelfde jaar werd te Batavia een groot volkscongres gehouden, door talrijke vergaderingen voorbereid. Behalve onderwerpen van sociale en economische aard was het belangrijkste punt de „Berparlemen"-actie: de eis van een volwaardig parlement voor Indonesië met een aan dit parlement verantwoordelijke regering. Werd aan deze wens voldaan, „dan zijn wij niet zo gek om niet met het Nederlandse volk te willen samenwerken", verklaarde een der sprekers, en dit was ook het standpunt der overgrote meerderheid.

Het Congres verklaarde zich permanent op voorbeeld van het Brits-Indische National Congress en besloot om de drie jaar bijeen

te komen; het aanvaardde de Bahasa Indonesia als eenheidstaal, het volkslied Indonesia Raja en de rood-witte vlag.

Hoe groot de eenheid en eensgezindheid ook was, groter dan ooit tevoren, toch waren er dissidenten; enige afgevaardigden verlieten demonstratief het congres, omdat hun wensen niet werden ingewilligd, terwijl andere zich buiten het congres om met een petitie tot de Tweede Kamer wendden. Desalniettemin is de Gapi een zeer belangrijke stap vooruit op de weg naar de ook door onze regering voorgestane eenheid van Indonesië.

Ook in de Volksraad had men het hoofd niet in de schoot gelegd na de afwijzing van de petitie-Soetardjo. Eveneens in 1939 vroegen twee moties de aandacht, respectievelijk ten name van Soetardjo en Thamrin. In de eerste werd de spoedige invoering van een Indisch burgerschap bepleit, in de tweede de officiële invoering van de namen Indonesië en Indonesiër in plaats van Ned.-Indië en Inlander. De belangrijkste was evenwel een motie-Wiwoho, ingediend in Februari 1940, waarbij de regering verzocht werd met het Opperbestur in overleg te treden over de verdere staatkundige uitbouw van Ned.-Indië op de grondslag van het bepaalde in artikel 1 der Grondwet. Op voorstel van den voorzitter Mr. Jonkman besloot de Volksraad het debat over staatkundige hervormingen tot de eerstvolgende zitting uit te stellen. Toen de Volksraad weer bijeenkwam, was Nederland bezet en onze regering in Londen.

§ 4. De jaren 1940 en 1941.

Voor wie zich in geschiedenis verdiept, is het bijzonder verleidelijk zich af te vragen wat er gebeurd zou zijn indien..... Dit is echter een volkomen onvruchtbare speculatie, die tot niets leidt. Van vele zijden is in de laatste tijd gewezen op fouten die in vroeger tijden en speciaal in de jaren omstreeks 1940 zouden zijn gemaakt en waaraan dan de in vele opzichten voor ons land onbevredigende, ja, volgens velen rampspoedige ontwikkeling zou zijn toe te schrijven. Dergelijke kritiek achteraf is gemakkelijk, goedkoop en onbillijk.

De regering, die te beslissen had over de in 1939 en 1940 ingediende moties, stond voor een uiterst moeilijke taak. Zij was de vertegenwoordigster van een volk, dat zich niet kon uiten, en

voelde zich niet gerechtigd tot het nemen van een beslissing, die de verhouding tussen twee gebiedsdelen ingrijpend en voorgoed zou wijzigen, zonder daarover het Nederlandse volk te hebben geraadpleegd. Een andere houding zou zonder twijfel ondemocratisch geweest zijn.

Aan de andere kant was daar de Volksraad, die terecht besefte dat zijn betekenis ontzaglijk was toegenomen door de bezetting van Nederland en de uitschakeling van het Nederlandse parlement, een Volksraad die zich de vertegenwoordiger voelde van 70 millioen vrije Nederlandse onderdanen en — dit mag wel eens gezegd worden — zich zijn verantwoordelijkheid als zodanig ten volle bewust was en waardig betoond heeft.

Het is geen wonder, dat de nationalisten in deze Volksraad meenden, dat nu het tijdstip gekomen was de status van Indonesië de zolang gewenste ingrijpende wijziging te doen ondergaan; zij zagen hoe de regering in Londen talrijke beslissingen nam bij Koninklijk Besluit in afwijking van de Grondwet; waarom dan nu ook niet over de ook door vele Nederlanders voorgestane autonomie van Indonesië?

Begrijpelijk is het standpunt der regering, begrijpelijk is evenzeer de teleurstelling daarover bij de nationalisten, en juist in deze begrijpelijkheid zit een grote mate van tragiek.

In het kort waren de feiten als volgt. De moties-Soetardjo en -Wiwoho werden afgewezen, onder meer omdat „het tijdsbestek de regering niet geëigend voorkwam om principiële staatsrechtelijke hervormingen in te voeren of zelfs in min of meer stellige vorm voor te bereiden". Wat de motie-Thamrin betreft, tegen „Indonesia" had de regering ernstig bezwaar, maar het invoeren van „Indonesiër" en „Indonesisch" zou, waar mogelijk, bevorderd worden. Kort hierop trokken de voorstellers hun moties in onder het uitspreken hunner diepe teleurstelling en groot leedwezen, daarbij constaterend dat er tussen hen en de regering een zo grote kloof bestond, dat in dit stadium der zaak het verkrijgen van overeenstemming hieromtrent wel uitgesloten moest worden geacht.

Een nieuwe teleurstelling was het bezoek, dat de Ministers Welter en van Kleffens in het voorjaar van 1941 aan Indonesië brachten. Bij velen bestond de hoop, dat dit bezoek de aankondiging van belangrijke veranderingen zou brengen, maar deze hoop

werd geenszins vervuld en van direct contact tussen de vertegenwoordigers der regering en nationalisten kwam vrijwel niets.

Wel gaf H.M. de Koningin in een radiorede op 10 Mei 1941 Haar voornemen te kennen in het gehele rijk ruime gelegenheid te scheppen om wensen en opvattingen met betrekking tot de structuur van het Koninkrijk te Harer kennis te brengen en een maand later kondigde de Gouverneur Generaal met koninklijke machtiging een rijksconferentie aan, waardoor een inmiddels door de Indische regering ingestelde commissie tot bestudering van staatsrechtelijke hervormingen, de zogenaamde Commissie-Visman, het karakter kreeg van een commissie tot voorbereiding der rijksconferentie.

Deze verklaring heeft zowel instemming als teleurstelling gewekt; eensdeels bleek eruit dat met de hervormingen ernst werd gemaakt, anderdeels dat er zolang de oorlog duurde geen sprake van zou kunnen zijn.

Een nieuw wrijfpunt werd de instelling van een inheemse militie. Reeds in 1915 was deze door Boedi Oetomo bepleit; in 1941 ging de regering er toe over onder de druk der omstandigheden. Maar nu verklaarde de Parindra, de erfgenaam van Boedi Oetomo, zijn medewerking niet te willen verlenen, aangezien dit een aangelegenheid was waarover het volk zich moest kunnen uitspreken „middels een volksvertegenwoordiging in nationale geest met wetgevende bevoegdheid".

De onbereidwilligheid der regering om tijdens de oorlog over staatkundige hervormingen te spreken schrikte de nationalisten niet af; in Juli 1941 werden de wensen, zoals die door de Gapi waren geformuleerd, in een memorandum ter kennis van de regering gebracht, hetgeen een tamelijk scherp antwoord van den regeringsgemachtigde in de Volksraad uitlokte, waarin hij de nationalisten verweet, dat zij met vage termen als vrijheid en democratie werkten zonder daarvan een duidelijke concretisering te geven.

Het antwoord hierop van den vurigen nationalist Soetardjo luidde: „Men heeft van ons geëist, dat wij de kaarten op tafel leggen. Welnu: met geheel onze ziel samenwerken met Nederland en den Nederlander, onder leiding van het Oranjehuis; doch gelijk recht aan alle gebiedsdelen en gelijk recht aan de burgers van dit land, zomede inrichting van de staat op werkelijk democratische

grondslag. Ik nodig thans de regering uit de knoop door te hakken en ons van onze overheersten-positie te bevrijden. Ik moge erop wijzen, dat emancipatie op staatkundig gebied onherroepelijk zal leiden tot die op sociaal gebied. Er liggen in de Indonesische gemeenschap latente geestelijke en materiële waarden opgetast, die op ontplooiing wachten. Zij zullen onschatbare materialen leveren voor opbouw van een nieuw en machtig Koninkrijk der Nederlanden. De regering wachte er niet mee totdat het te laat is!

Mijnheer de Voorzitter! De regering heeft in haar antwoord in eerste termijn geponeerd, dat in de eerste plaats alle krachten op het winnen van de oorlog gericht moeten zijn. Maar wat ik bepleit, zijn juist maatregelen, die noodzakelijkerwijze genomen moeten worden om niet alleen de oorlog, maar straks ook de vrede te winnen! Evenals wij materieel sterk moeten zijn, ja, meer nog dan dat, moet ons land ook geestelijk weerbaar wezen. Een innerlijk verdeeld Indië zal in de komende branding onherroepelijk ten prooi vallen aan het aggressieve buitenland. En men moet toch vooral niet denken, dat, wanneer de oorlog zal zijn gewonnen, het laatste woord aangaande de positie der volken zal zijn gezegd."

In diezelfde dagen, waarin deze woorden werden gesproken, vond de gedenkwaardige ontmoeting op de Atlantische Oceaan tussen Churchill en Roosevelt plaats (10 tot 13 Augustus 1941), waarop de afkondiging van het Atlantic Charter volgde. In September 1941 verklaarden vele staten, waaronder Nederland, dat zij dit onderschreven en zouden toepassen. Artikel 3 van dit Charter luidde: „Zij (de ondertekenaars) respecteren het recht van alle volken om de regeringsvorm te kiezen waaronder zij zullen leven en zij wensen dat souvereine rechten en zelfbestuur worden teruggegeven aan hen, die met geweld daarvan beroofd zijn".

Op grond hiervan stelden vele Indonesische Volksraadleden de vraag, welke consequenties dit voor de politieke ontwikkeling van Indië zou hebben. Het antwoord der regering luidde, dat zij geen aanleiding had zich op de doelstelling van haar beleid speciaal met betrekking tot de Indonesische volken opnieuw te bezinnen.

Inmiddels was de Commissie-Visman met haar arbeid gereed gekomen en het rapport verscheen in December 1941, maar door de juist in die dagen uitgebroken oorlog met Japan bereikte slechts één exemplaar het veilige Washington; langs fotografische weg

overgebracht kwam het ter kennis van onze regering. Het is een zeer belangrijk document geworden, waarvan de lezing ook nu nog ten sterkste wordt aanbevolen, ook al zijn de gebeurtenissen in een geheel andere richting gegaan dan de samenstellers hadden kunnen denken.

Wat zich na December 1941 heeft afgespeeld, wordt in de volgende hoofdstukken besproken, maar wij mogen deze beschouwing niet afsluiten alvorens de laatste belangrijke regeringsdaad te hebben vermeld, die voorgoed een streep zette onder de koloniale politiek en de poort opende voor een geheel nieuwe verhouding. Het was de Koninklijke belofte, die bij monde van H.M. de Koningin via de radio op 7 December 1942 werd afgelegd. Een citaat uit deze radiorede vorme dan het slot van dit hoofdstuk:

„Ik ben overtuigd (de geschiedenis en de berichten uit de bezette gebieden bevestigen mij daarin), dat het Rijk na de oorlog zal kunnen worden opgebouwd op de hechte grondslag van volledig deelgenootschap, die de voltooiing zal betekenen van hetgeen zich in het verleden reeds heeft ontwikkeld. Ik weet dat geen politieke eenheid en verbondenheid op den duur kunnen blijven bestaan, die niet gedragen worden door de vrijwillige aanvaarding en de trouw van de overgrote meerderheid der burgerij.

Ik weet dat Nederland dieper dan ooit zijn verantwoordelijkheid gevoelt voor de krachtige groei der overzeese gebiedsdelen, en dat de Indonesiërs in de langzaam gegroeide samenwerking de beste waarborg vinden voor het herstel van hun vrede en geluk. De laatste jaren hebben getoond, dat in beide volken de wil en het vermogen tot harmonisch en vrijwillig samengaan aanwezig zijn.... Een op die grondslag gevestigde Rijkseenheid stuurt aan op de verwezenlijking van het doel waarvoor de Verenigde Naties strijden, zoals dit onder meer in het Atlantic Charter is belichaamd en waarmede wij aanstonds konden instemmen, omdat het de grondslagen bevat van onze eigen opvatting van recht en vrijheid waarvoor wij in de loop der geschiedenis goed en bloed geofferd hebben.

Ik stel mij voor, zonder vooruit te lopen op de adviezen der Rijksconferentie, dat zij zich richten zullen op een Rijksverband, waarin Nederland, Indonesië, Suriname en Curaçao tezamen deel zullen hebben, terwijl zij ieder op zichzelf de eigen inwendige aangele-

genheden in zelfstandigheid en steunend op eigen kracht, doch met de wil elkander bij te staan, zullen behartigen. Ik meen, dat zulk een zelfstandigheid en samenwerking aan het Rijk en zijn delen de kracht kunnen geven om hun verantwoordelijkheid naar buiten en naar binnen ten volle te dragen. Daarbij zal voor verschil van behandeling op grond van ras of landaard geen plaats zijn, doch zullen slechts de persoonlijke bekwaamheid der burgers en de behoeften van de verschillende bevolkingsgroepen de doorslag geven voor het beleid der Regering."

HOOFDSTUK IV.

INDONESIE IN DE TWEEDE WERELDOORLOG.

§ 1. Invasie.

Toen op de 15e Mei 1940 des ochtends vroeg de G.-G., Tjarda van Starkenborch Stachouwer, op bewogen toon de bevolking van Indië mededeelde, dat Nederland gecapituleerd had en de gevleugelde woorden „Nederland zal herrijzen" uitsprak, beseften weinigen van de luisteraars hoe groot en hoe dreigend de gevaren waren, die Indië zelf bedreigden.

Japan, de fascistische bondgenoot van Duitsland in het Oosten had reeds lang begerige blikken geworpen op de rijke Nederlands-Indische Archipel. Reeds in 1940 werd tegelijkertijd aan Frans Indo-China en Nederlands-Indië gevraagd, of ze bereid waren om in volledige medewerking met Japan opgenomen te worden in de Gemeenschappelijke Welvaartsfeer van Azië.

De Regering in Saigon durfde niet te weigeren, maar de Nederlands-Indische Regering weigerde beslist om enige wijziging te brengen in haar buitenlandse politiek. Wèl stemde de Regering er in toe om economische besprekingen te houden met Japan, teneinde te komen tot een vreedzame oplossing van alle gerezen geschillen.

De eisen van de Japanse delegatie waren buitensporig hoog en kwamen in feite neer op een volledige economische afhankelijkheid van Japan, welke uiteraard spoedig gevolgd zou zijn door een militaire bezetting. Standvastig handhaafde de Nederlands-Indische Regering haar eens ingenomen standpunt en weigerde Japan een bevoorrechte positie te verlenen, ondanks de hevige pressie, die door den leider van de Japanse delegatie, Yoshisawa, werd uitgeoefend.

Deze onbuigzame houding van het, militair gesproken, zo zwakke Nederlands-Indië werd zeer gewaardeerd door de latere

bondgenoten: de Amerikanen en Engelsen. Een Amerikaans publicist schreef in deze tijd: „De Nederlanders onderhandelen met de Japanners, alsof de Amerikaanse slagvloot in de haven van Tandjong Priok ligt".

Na de totale mislukking van deze langdurige onderhandelingen was het voor een ieder duidelijk, dat oorlog onvermijdelijk was geworden. Met koortsachtige haast werd door de Nederlands-Indische Regering gewerkt aan de versterking van de weermacht. Grote orders voor vliegtuigen en moderne bewapening werden geplaatst in Amerika en Australië, terwijl de binnenlandse bewapenings-industrie op volle toeren draaide. De Regering werd gesteund door alle bevolkingsgroepen die in dit laatste jaar voor de oorlog een grote eensgezindheid vertoonden.

De leiders van de Indonesische nationalistische beweging hadden reeds vroeger onderkend, welk een groot gevaar er voor het jonge nationalisme school in de Japanse dreiging.

Op 24 Juli 1941 wierp Japan het masker af en begon „De opmars naar het Zuiden", met de bezetting van Frans Indo-China door de legers van de Mikado.

Het antwoord van Amerika, Groot-Brittannië en Nederlands-Indië liet niet lang op zich wachten. Alle Japanse credieten en fondsen werden bevroren in deze landen, waardoor de Japanse handel practisch volkomen stilgelegd werd. Officieren uit de landen van het zgn. A.B.C.D.-front (Amerika, Brittannië, China, Dutch) hielden gemeenschappelijke stafbesprekingen om te komen tot een coördinatie van alle geallieerde strijdmiddelen in het Verre Oosten.

President Roosevelt deed nog een laatste poging om de vrede in het Verre Oosten te bewaren; terwijl de Japanse afgezanten in Washington nog met onderhandelingen bezig waren, kwam de laffe Japanse aanval van 8 December 1941 op de totaal onvoorbereide Amerikaanse vlootbasis Pearl Harbour.

Enkele uren na deze aanval verklaarde de G.-G. dat van dat ogenblik af het Koninkrijk der Nederlanden zich in oorlog bevond met Japan.

Onmiddellijk werden alle Japanse burgers, die het land nog niet hadden verlaten, geïnterneerd.

Onder de bezielende leiding van Admiraal Helfrich trad onze kleine maar goed uitgeruste zeemacht zeer offensief op. Tot in de

Golf van Siam drongen onze duikboten door en boekten grote successen op de transportvloten en verbindingslijnen van de Japanners. Ook de kleine Nederlands-Indische luchtmacht, die beschikte over een aantal verouderde bommenwerpers en enkele moderne jagers, zocht den vijand op en verleende hulp aan de Amerikaanse troepen in de Philippijnen en de Engelse legermacht op Malakka. Spoedig bleek hoe groot de ramp van Pearl Harbour was, de Amerikaanse Pacific-vloot was volkomen lamgeslagen, zodat één pijler, waarop de verdediging van de Nederlands-Indische Archipel rustte, weggevallen was.

In een geweldige nijptang-beweging werd de aanval op de Philippijnen en Singapore ingezet. Door de ondergang van de Repulse en de Prince of Wales, de enige slagschepen die Engeland in het Verre Oosten had, verkreeg Japan de heerschappij ter zee in de Zuid-Chinese-Zee.

Toen het kleine Amerikaans-Philippijnse leger van Mac Arthur ingesloten was op het Schiereiland Bataan, voerden de Japanners een derde aanval uit, die gericht was op Nederlands-Indië. Het doel van den vijand was door te stoten naar Timor, om op die wijze de verbinding van Nederlands-Indië met Australië te verbreken.

De geallieerde zeemacht, die in Januari 1942 onder Nederlands opperbevel kwam, leverde vele gevechten met de opstomende Japanse vloot, daarbij krachtig ondersteund door de luchtmacht.

Zware slagen werden aan den vijand toegebracht, o.a. in Straat Makassar en ten Zuiden van Bali, maar ook onze zee- en luchtstrijdkrachten leden grote verliezen.

Onze luchtmacht, die boven Malakka en in ononderbroken aanvallen op de Japanse vloot het zwaar te verduren had gehad, wachtte op de bestelde vliegtuigen, die maar niet kwamen.

De vooruitgeschoven Japanse luchtmacht bombardeerde bovendien de vliegvelden op Java, Borneo en Celebes en vernietigde nog een aantal vliegtuigen op de grond.

Tarakan en de Minahassa gingen verloren en op Malakka konden de Britten de stormloop van de Japanners niet stuiten.

Door een nieuwe stoot van de Japanners vielen Balik Papan, de belangrijke oliestad in Oost Borneo, Ambon en Zuid-Celebes

in hun handen, terwijl in het Westen Palembang op Sumatra bezet werd.

Toen 8 Februari het onneembaar geachte Singapore capituleerde en spoedig daarop de Japanners landden op Timor, was de omsingeling van Java voltooid en kon een aanval elk ogenblik verwacht worden.

Op de 26e Februari werd door een verkenningsvliegtuig gerapporteerd, dat de Japanse invasievloot Java naderde. Onverwijld voer Schout bij Nacht Doorman uit met zijn kleine vloot, die versterkt was met enkele geallieerde eenheden. Nadat hij het vlaggesein: „Ik val aan, volgt mij", had laten hijsen, stevende hij recht op den vijand aan. Een verbitterde strijd, waarin ook de vijand verliezen leed, volgde. Ondanks het feit, dat enkele geallieerde kruisers het toneel van de strijd hadden moeten verlaten wegens zware beschadiging, bleef Doorman doorvechten tot een vijandelijke torpedo een einde aan de strijd maakte en de „de Ruyter", het vlaggeschip van Doorman, met z'n dappere commandant in de golven verdween.

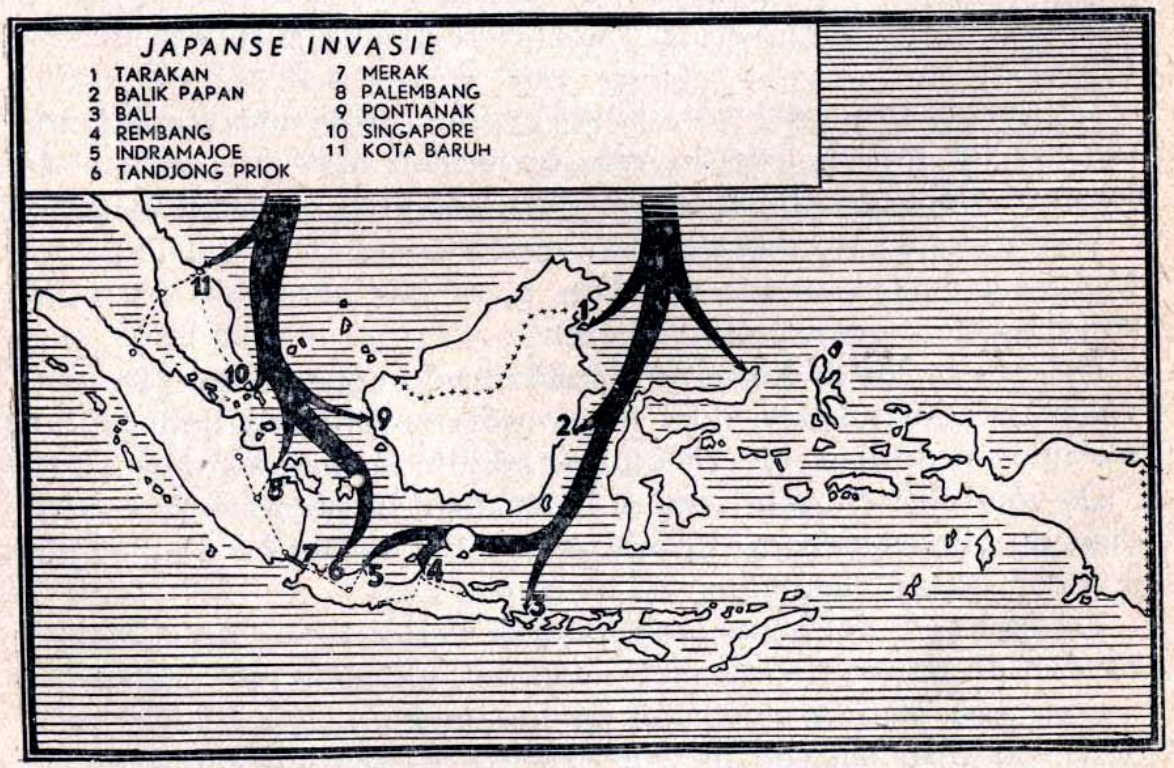

De vernietiging van de geallieerde vloot in de Java-Zee opende voor de Japanners de toegang tot Java.

In de vroege morgen van de eerste Maart landden de Japanners op drie punten van Java, n.l. bij Rembang in Midden-Java, bij Krawang en Merak in West-Java.

Onze laatste vliegtuigen stegen op en deden wanhopige pogingen om de landingen te beletten, maar het mocht niet baten.

Het Nederlands-Indische leger trok terug op stellingen in Oost- en West-Java, maar de numerieke en materiele meerderheid van de Japanners en hun absoluut meesterschap in de lucht maakte een langdurige verdediging van deze stellingen onmogelijk.

Reeds op 8 Maart moest het leger op Java de strijd staken en zich overgeven.

Enkele kleine guerilla-benden in de Buitengewesten zetten de strijd nog een tijdlang voort.

Onbeschrijfelijk was de indruk, die deze onverwacht snelle ondergang van de eens zo machtige en gevreesde „Kompenie" op de Indonesische bevolking maakte.

In doffe verslagenheid wachtten de Europese en Chinese bevolkingsgroepen op wat de toekomst zou brengen.

§ 2. Japans Bestuur en Propaganda.

In de eerste weken na de capitulatie van het Nederlands-Indisch leger hielden verschillende Japanse autoriteiten hoogdravende redevoeringen, waarin ze alle bevolkingsgroepen van Indonesië opriepen tot samenwerking met het Japanse leger om zo spoedig mogelijk te komen tot verwezenlijking van de gemeenschappelijke welvaartsfeer in Azië.

Het Japanse propaganda-apparaat draaide op volle toeren en door gebruikmaking van alle publicatiemiddelen trachtte het de bevolking te beinvloeden en haar te overtuigen van de macht en onoverwinnelijkheid van de Japanse legers en de krachteloosheid en lafheid van de Geallieerden.

Het geringe succes dat de Japanners bij deze eerste pogingen om de Indonesische volken te mobiliseren tegen de Geallieerden hadden, was voor hen de aanleiding om de gehele Nederlandse bevolkingsgroep door internering onschadelijk te maken. Nog te

veel herinnerde iedere vrije Nederlander de Indonesiërs aan de oude orde, die in veel opzichten zo aantrekkelijk was.

De Nederlandse ambtenaren van het Binnenlands Bestuur, die, getrouw aan hun opdracht, op een enkele uitzondering na, moedig op hun post gebleven waren, werden tezamen met andere Regeringsambtenaren het eerst geinterneerd.

Spoedig volgden de particulieren en tegen het einde van 1943 was nagenoeg de gehele Nederlandse bevolkingsgroep, zowel mannen als vrouwen, achter het prikkeldraad verdwenen.

De moeilijke lijdensweg, die zo onnoemelijk veel leed over tienduizenden Nederlandse gezinnen zou brengen, was begonnen.

En om de Indonesiërs maar goed in te prenten dat het afgelopen was met het Westen werden de geinterneerden aan de grootste vernederingen blootgesteld, terwijl mannen, vrouwen en kinderen de zwaarste arbeid moesten verrichten op een absoluut onvoldoende voeding. De fiere onbuigzame houding van de Nederlandse vrouwen gedurende de bezettingstijd dwong de bewondering af van vriend en vijand.

Na deze liquidatie van het Nederlands Gezag en de Nederlandse burgerij had de Japanse propaganda vrij spel.

3-A Beweging. 1942—1943.

De eerste propaganda-campagne leek nogal onschuldig. Op 29 April 1942 werd de z.g. Drie-A-beweging gelanceerd, genoemd naar de beginleter A van het woord Azië in de volgende leuzen: Japan de leider van Azië, Japan de beschermer van Azië en Japan het licht van Azië. Aanplakbiljetten in felle, schreeuwende kleuren, brallende redevoeringen, hoofdartikelen in de Indonesische dagbladen moesten de Indonesiërs overtuigen van de grote verdiensten der Japanse godenzonen.

Bij de intellectuelen onder de Indonesiërs had deze propaganda weinig succes en de overheerser zag uit naar andere middelen.

Poetera 1943—1944.

In 1943 werden alle politieke partijen, verenigingen en organisaties op Java ondergebracht in de z.g. **Poetera.**

Soekarno en Mohammed Hatta, die door de Japanners bevrijd waren uit de internering, hun opgelegd door de Nederlands-

Indische Regering, vormden met Soewardi Soerianingrat of Dewantara en Mansoer, de leiding van deze nieuwe, op fascistische leest geschoeide organisatie. Op grootscheepse wijze werd door deze organisatie anti-Westers gerichte propaganda gevoerd met het doel de gehele bevolking langzamerhand in te schakelen bij de oorlogsvoorbereiding en oorlogsvoering. Om de vorming van de jeugd zoveel mogelijk zelf in handen te houden werden de **Seinendan** en **Kaibodan** opgericht door de Japanners.

De **Seinendan** was een jeugdbeweging, die onder zuiver Japanse leiding stond en het best te vergelijken is met de Hitlerjugend. De **Kaibodan** een soort hulppolitie, die werkte tot in de kleinste desa.

Naast deze jongeren-organisaties werd een Indonesisch leger gevormd om de Japanners daadwerkelijk bij te staan in hun strijd tegen de Geallieerden. De Heiho's, Indonesische militie onder Japanse leiding, en de Soekarela's, vrijwilligers onder Indonesische leiding met Japanse instructeurs, werden afgericht voor de komende strijd.

Om een effectieve controle te kunnen uitoefenen over de z.g. verdachte personen, verdacht van loyaliteit tegenover het Nederlands Gezag, werd naast de Japanse Gestapo, de Kempetai, een Indonesische afdeling van dit gehate politiecorps opgericht, die in wreedheid niet voor de Japanners onderdeed.

Djawa Hokokai 1944—1945.

De derde fase van de Japanse propaganda brengt de instelling van de Djawa Hokokai. De doelstelling van deze beweging luidt letterlijk: „alle inwoners hun plicht te laten vervullen door zich strijdende op te offeren in deze heilige oorlog." Deze nieuwe organisatie had zijn vertakkingen in elk bedrijf, op alle fabrieken, en omvatte de gehele maatschappelijke structuur van Indonesië.

Doktoren, juristen, handel en industrie, alles wordt ondergebracht in „kai's" (corporaties), terwijl tevens personeel en materiaal geregistreerd moesten worden, waardoor het Japans militair gezag een greep op de bevolking kreeg als nooit tevoren.

Hierbij moet ook nog vermeld worden de brutale ronseling van tienduizenden Indonesische dwangarbeiders, de z.g. romushya's, die voor het overgrote deel een ellendige dood stierven bij de

aanleg van spoorwegen en verdedigingswerken in de landen van Z.O. Azië.

Deelname aan het Bestuur.

Om de tanende genegenheid voor het Japanse bewind weer te doen opleven en de strijdlust van de jonge Indonesiërs aan te wakkeren, mochten de Indonesiërs nu ook deelnemen aan het Bestuur.

Er werden adviserende raden gevormd, zelfs een soort van Volksraad n.l. de Centrale Raad van Advies, zodat het erop leek of centralisatie van de politiestaat plaats maakte voor decentralisatie.

Dit was echter meer schijn dan werkelijkheid, omdat er van werkelijke invloed op de Bestuursvoering geen sprake was en voor ‚de dank van 50 millioen Indonesiërs op Java", die Ir. Soekarno overbracht aan de keizer van Japan, was dan ook nauwelijks grond aanwezig.

Een belangrijke gebeurtenis in deze derde periode van Japanse overheersing was nog het feit dat de Islamitische organisaties, die zich in de eerste beide perioden hadden kunnen handhaven, het hoofd in de schoot legden en als „Masjoemi" toetraden tot de Djawa Hokokai.

Toen in het najaar van 1944 de Geallieerden, na een zegevierende opmars voor de toegangswegen naar Java stonden, kwam de plotselinge aankondiging van de onafhankelijkheid voor Indonesië.

De roodwitte vlag mocht gehesen worden, het Indonesische volkslied werd erkend.

Ook werd de instelling bekend gemaakt van het Comité voor Onderzoek van de voorbereidingen voor de Onafhankelijkheid, hetwelk moest onderzoeken op welke wijze de onafhankelijkheid van Indonesië het snelst verwezenlijkt zou kunnen worden. In dit college speelde Ir. Soekarno een grote rol en op zijn voorstel werd de z.g. „Verklaring van vastberadenheid" aangenomen waarin nogmaals de nadruk gelegd werd op de bereidwilligheid van het Indonesische volk om alle mogelijke steun te verlenen aan het Japanse keizerrijk.

Als we de balans opmaken van 3½ jaar Japanse bezetting, dan komen we tot de volgende punten:

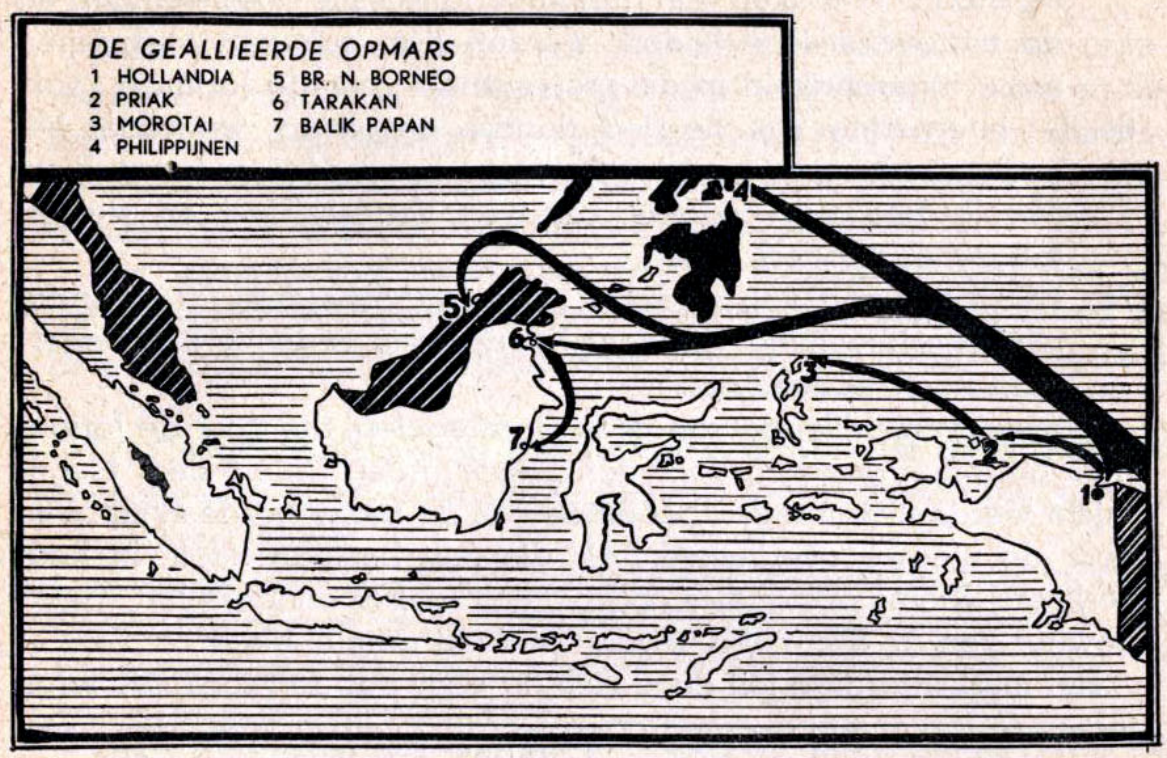

1e. De ontworteling van een groot gedeelte van de Indonesische rijpere jeugd, die doordrenkt werd met anti-Westerse en anti-Nederlandse propaganda. De uitbarstingen in de eerste woelige maanden van het bestaan van de Republiek Indonesia moet dan ook toegeschreven worden aan deze hetze tegen alles wat Westers is.

2e. Het wegvagen van het politieke partijwezen en van alle vertegenwoordigende lichamen op verkiezing gebaseerd, waardoor de geleidelijke staatkundige evolutie die bezig was zich te voltrekken, verstoord werd.

3e. Het vervangen van alle Nederlandse en vele oudere Indonesische gezagdragers door nationalistische jongeren, die nu de kans kregen om te tonen wat ze waard waren.

4e. De volkomen opheffing van het Westerse onderwijs en het neerhalen van West-Europese cultuurwaarden met een daarmee gepaard gaande opvijzeling van algemeen Aziatische cultuurelementen. Het Maleis kwam als Bahasa Indonesia meer en meer in gebruik.

5e. De Japanners durven het aan het Indonesisch nationalisme

dienstbaar te maken aan hun imperialistische doelstellingen en de nationalistische leiders worden dan ook niet verbannen maar ingeschakeld in de propaganda voor de Japanse zaak.

6e De internering van de Nederlandse bevolking, waardoor het economische leven volslagen in het honderd liep, hetgeen tot gevolg had dat op vele plaatsen hongersnood en ziekten talloze slachtoffers eisten.

7e. Het recruteren van soldaten en dwangarbeiders uit de Indonesische bevolking, die voor het grootste gedeelte hun vaderland nooit terugzagen.

Hoewel verschillende van deze maatregelen, die door de Japanners getroffen werden, door een kleine groep Indonesiërs toegejuicht werden, was tegen het einde van de bezetting de sympathie voor de nieuwe overheerser, als die ooit bestaan heeft, in haat verkeerd. Kleine opstandjes op Java en Celebes ondanks het schrikbewind van de Kempetai, leggen hiervan getuigenis af.

Het merkwaardige feit deed zich nu voor dat de broeiende wrok tegen de Japanners overgedragen wordt op elken vreemden overheerser en daarom ontmoette de Hollander die uit de kampen kwam zo weinig sympathie onder de meer ontwikkelde Indonesiërs.

Daar staat echter tegenover, dat de eenvoudigen in den lande de terugkerende geïnterneerden hartelijk welkom heetten.

Op één groep Indonesiërs moet hier nog gewezen worden, n.l. de betrekkelijk kleine groep linkse nationalisten onder leiding van Sjariffoedin, die zich niet lieten lijmen door betere posities en een goed salaris, maar die zich direct van het begin af stelselmatig verzetten tegen het Japanse militarisme en fascisme.

En de Nederlanders? Hoe reageerden zij op de bezetting van 3½ jaar? In de afgeslotenheid van de interneringskampen was gelegenheid tot studie en rustige gesprekken, tot bezinning op het verleden. Vele plannen voor een betere samenleving en een nieuwe staatkundige constructie worden ontworpen.

En hoewel ongetwijfeld men ook andere klanken kan opvangen, klanken die wezen op verbittering en desillusie, toch was de overheersende tendens een zeer vooruitstrevende en vond de rede van H.M. de Koningin van 7 Dec. 1942 weerklank bij velen van hen, die voor de oorlog een leidende positie hadden bekleed in het Bestuur en het bedrijfsleven.

§ 3. De Japanse Capitulatie. De Republiek Indonesia.

Toen in het voorjaar van 1945 de geallieerde legers na een zegevierende opmars voor de toegangswegen naar Java stonden en de Japanners in Indonesië zich rechtstreeks bedreigd voelden, werden de eerste stappen ondernomen om de beloofde Indonesische onafhankelijkheid op korte termijn te verwezenlijken.

Een „Comité voor onderzoek van de voorbereidingen voor de onafhankelijkheid" werd ingesteld, waarin naast vele leden van de in het vorige hoofdstuk genoemde Adviesraad enkele Japanners zitting hadden.

Dit Comité heeft weinig kunnen uitrichten en het werd dan ook spoedig vervangen door „de Commissie ter voorbereiding van de onafhankelijkheid".

De leden van deze commissie werden benoemd door de Japanse opperbevelhebber in de Zuidelijke Pacific gebieden Terauchi. Ir. Soekarno fungeerde als president, terwijl Mohammad Hatta tot vice-president benoemd werd.

Op 8 Augustus 1945 werden Ir. Soekarno, Mohammad Hatta, en R. Ng. Wediodipoero (Dr. Radjiman) ontboden op het hoofdkwartier van het Japanse leger, dat zich toen nabij Saigon in Frans Indo-China bevond.

Hier werd bepaald dat de „Commissie" op 19 Augustus in de eerste zitting bijeen zou komen, teneinde zo spoedig mogelijk de beloofde onafhankelijkheid te verkrijgen.

Ondertussen was de militaire situatie voor Japan volkomen hopeloos geworden. Na de eerste atoombom op Hirosjima volgde op 9 Augustus de tweede op Nagasaki.

De vernietigende uitwerking van deze atoombommen, gevoegd bij de totale vernieling van de Japanse vloot en de massale bombardementen op de Japanse eilanden braken de militaire weerstand en op 15 Augustus 1945 volgde de onvoorwaardelijke overgave.

In verband met de gewijzigde omstandigheden en de elkaar snel opvolgende gebeurtenissen kwam „de Commissie ter voorbereiding van de Onafhankelijkheid" reeds in de nacht van 16 op 17 Augustus bijeen om te beraadslagen over de te volgen weg.

De volgende ochtend, 17 Augustus 1945, werd door Ir. Soekarno

voor de radio een proclamatie voorgelezen waarin o.m. stond: „Wij, het volk van Indonesië, roepen hierbij de onafhankelijkheid van Indonesië uit".

Op de vergaderingen van de Commissie die op de daarop volgende dagen plaats vonden, werd een voorlopige Grondwet ontworpen en vastgesteld, terwijl Ir. Soekarno en Mohammad Hatta resp. tot president en vice-president van de Republiek gekozen werden.

Nadat de Commissie aldus de Indonesische Republiek gegrondvest had, was haar arbeid afgelopen en loste zij zich op in het Centrale Nationale Comité: het Komité Nasional Indonesia Poesat, afgekort tot K.N.I.P.

Soekarno benoemde nog een aantal nieuwe leden en de eerste volksvertegenwoordiging van de republiek was op weinig democratische wijze geboren.

Alle wetgevende en uitvoerende macht berustte aanvankelijk bij den president, bijgestaan door aan hem verantwoordelijke ministers, die bovendien door hem benoemd waren. Het K.N.I.P. was dan ook in de eerste maanden na de capitulatie niets anders dan een adviescollege, dat weinig invloed uitoefende op de bestuursvoering.

Terwijl deze gebeurtenissen zich afspeelden op Java, was de houding van de Japanse autoriteiten niet in overeenstemming met de capitulatie-voorwaarden.

Hoewel de Japanse opperbevelhebber officiëel zich afzijdig hield en zelfs in een proclamatie het uitsteken van de roodwitte vlag en het dragen van wapens verbood, werd ondershands alles gedaan om de nationalisten te helpen bij de vorming van een republikeins bestuursapparaat.

Regeringsgebouwen, diensten en bedrijven werden aan de Nationalisten overgedragen, terwijl op verschillende plaatsen de militaire commandanten hun wapens zonder enig verzet aan de Pemoeda's (nationalistische jongeren) uitleverden. Elders werden de Japanners door de Indonesiërs bevochten en ontwapend.

Een tweede factor, die van zeer grote invloed is geweest op de ontwikkeling van de Republiek, is het lange uitblijven van de geallieerde bezettingstroepen en het spoedig openbaar worden, dat zij hun taak van handhaving van orde en rust uiterst beperkt zou-

den opvatten, teneinde niet in het politiek conflict tussen Nederlanders en Indonesiërs betrokken te raken. De subtiele positie, waarin de Geallieerde macht zich bevond, werd zeker niet altijd even bevredigend gehanteerd, met name niet door den bevelhebber der eerste Britse troepen, generaal Christison.

Het gezagshiaat, dat lag tussen het ophouden van het Japans gezag en optreden van een nieuw gezag, gaf de leiders van de Republiek de gelegenheid een organisatie op te bouwen.

De verklaring van den Britsen opperbevelhebber van Java, die neerkwam op een de facto erkenning van de Republiek en waarin hij te kennen gaf gaarne te willen samenwerken met de instanties van de Republiek, en bovendien zijn persoonlijke, tegemoetkomende houding tegenover de republikeinse leiders, gaven het wankele republikeinse staatsgebouw zekere stevigheid en fundering.

Ondertussen was het met de uitoefening van het gezag door de Republiek in de eerste maanden treurig gesteld. Tegen de door geruchten en ongebreidelde propaganda opgezweepte vrijscharen en de zich daaronder mengende misdadigersbenden bleef de Republikeinse Regering machteloos en werkeloos. Nameloze gruwelen zijn gepleegd en talloze Nederlanders, Chinezen en Indonesiërs vielen als slachtoffers van bandeloosheid en moordlust.

In November werd het zwakke kabinet, dat door Ir. Soekarno gevormd was, vervangen door een nieuwe regering onder leiding van Soetan Sjahrir, die volkomen vrij van Japanse smetten is. Een aantal personen, die uit Indonesisch gezichtspunt bezien zich met de Japanners hadden gecompromitteerd, werden naar de achtergrond geschoven.

Ook slaagde Sjahrir erin de presidentiële macht te beperken doordat de wetgevende macht opgedragen werd aan het Werkcomité, een groep van 25 personen, die gekozen werden uit het Nationaal Comité.

Een derde belangrijke wijziging in de staatsinrichting van de Republiek was de invoering van de ministeriële verantwoordelijkheid tegenover de volksvertegenwoordiging, terwijl hij tenslotte een verdere democratisering van staatkundig leven van de Republiek mogelijk maakte door de vrije partijvorming in te voeren.

Als paddestoelen schoten de politieke partijen uit de grond. Vele

van deze partijen herinneren in hun programma's en doelstellingen aan de vooroorlogse partijen, maar ook allerlei nieuwe groeperingen en organisaties ontstonden.

Hoewel de partijformaties in de Republiek in de eerste periode van haar bestaan een steeds wisselend beeld vertonen door grote verschuivingen, als gevolg van voortdurende fusies en splitsingen, begint zich in de laatste tijd een bepaalde partijverhouding te kristalliseren, die zeer belangwekkend is en ongetwijfeld van grote invloed zal zijn op de staatkundige vorming van de Republiek.

Een kort overzicht moge hier volgen:

Masjoemi:

Deze grote Islamitische partij ontstond in de Japanse bezettingstijd, toen de twee grote godsdienstige verenigingen, de reformistische Moehammadyah en de orthodoxe Nachdatoel Oelama, gelijkgeschakeld werden door het Japanse regiem en verenigd in de Masjoemi. Een machtige organisatie, herinnerend aan de oude Sarekat Islam uit het begin dezer eeuw. Een van de woordvoerders van de Masjoemi verklaarde dat het ideaal van de Masjoemi is: een Islamitische staat met een Islamitische regering.

Partai Nasional Indonesia: P.N.I.

Deze partij, de partij van Soekarno, bekend door haar strijd tegen het Nederlands Gezag in de twintiger jaren, was bestemd om de eenheidspartij van de Republiek te worden. De actie voor vrije partijvorming in de Republiek, die gevoerd werd door Sjahrir en Sjariffoedin heeft dit echter verhinderd en hierdoor is de P.N.I. een van de vele politieke partijen geworden.

De leiding van deze partij berust bij de oudere Indonesische intellectuelen, dikwijls verzetsleiders uit de Nederlandse tijd en dit verklaart de sterk anti-Nederlandse inslag, terwijl ze op economisch gebied nogal behoudend is.

Partai Socialis of P.S.:

Dit is de partij van Soetan Sjahrir, de republikeinse premier, de partij, die hoewel ze bij lange na niet de grootste is, in belangrijkheid de andere partijen verre overtreft, omdat ze in staat gebleken is leiding te kunnen geven aan de revolutie.

De twee leidende figuren, Sjahrir en Sjariffoedin, volkomen vrij van Japanse smetten, en beide voorstanders van samenwerking met Nederland, spelen in het politieke leven van de Republiek de hoofdrollen.

Partai Kommunis Indonesia: P.K.I.

Onmiddellijk na de capitulatie ontplooide deze van ouds bekende partij een grote activiteit. Tan Malakka, een beruchte figuur uit het verleden, speelde in het begin een duistere rol in deze partij. Na zijn mislukte staatsgreep in Juli 1946, verdween hij van het toneel en werd opgevolgd door Sardjono, een ex-Digoelist.

Naast hem is een andere figuur op de voorgrond getreden, n.l. de na de capitulatie uit Moskou teruggekeerde Alimin.

Partai Boeroeh Indonesia: P.B.I.

Deze partij, die haar leden in hoofdzaak recruteert uit de eenvoudige arbeidersbevolking mag zich in een toenemende belangstelling verheugen.

Partai Keristen Indonesia: Parkindo.

Deze kleine partij, die op Christelijke grondslag staat, neemt een zeer actief aandeel in het Indonesische politieke leven.

Partai Kathoeliek Repoebliek Indonesia: P.K.R.I.

Evenals haar Protestantse zuster laat deze kleine partij zich niet onbetuigd en neemt een levendig aandeel in de politieke strijd.

Naast bovengenoemde min of meer officiële politieke partijen, zijn er tientallen strijd-organisaties, verenigingen en bonden, die zich op politiek terrein bewegen.

Deze vrije partijvorming heeft ongetwijfeld een gunstige invloed gehad op de democratisering van de Republikeinse regering.

Dank zij hun Nederlandse scholing is de kleine groep intellectuelen onder de bezielende leiding van Soetan Sjahrir erin geslaagd de Republiek Indonesia van vele fascistische smetten te zuiveren en ongetwijfeld zal een hernieuwde samenwerking tussen Nederlanders en Indonesiërs de democratische uitgroei van de Indonesische Bestuursorganen in sterke mate kunnen bevorderen.

De figuur van Sjahrir is uit de inwendige politieke strijd, die als

gevolg van de vorming van partijen ontstond, versterkt te voorschijn gekomen. Hij heeft verschillende wijzigingen aangebracht in de samenstelling van de Regering en op het ogenblik regeert het derde kabinet-Sjahrir, waarin alle partijen vertegenwoordigd zijn, uitgezonderd de Communisten. Nochtans blijven Masjoemi, P.N.I. en de daarbij behorende vrijscharen een zekere beperking en bedreiging van zijn positie.

Tenslotte nog een enkele opmerking over de reacties, die de vorming van die Indonesische Republiek opgeroepen heeft bij de omringende volken en andere geïnteresseerde landen.

Het is volkomen begrijpelijk, dat in Indië, Birma, de Philippijnen, Malakka en Indo-China de gebeurtenissen in Indonesië met meer dan gewone belangstelling worden gevolgd.

Begrijpelijk is ook, dat in deze landen waar men worstelt met gelijksoortige problemen veel sympathie gevoeld wordt voor de strijd van de Indonesische nationalisten.

Ook in Amerika, Engeland en Australië, onze Geallieerden in de strijd tegen Japan en Duitsland, vielen sterke stromingen waar te nemen, die met sympathie de geboorte van de nieuwe Aziatische staat begroetten, ofschoon de Regeringen van deze landen de souvereiniteit van Nederland over Nederlands-Indië uitdrukkelijk bleven erkennen.

In Nederland waren en zijn de meningen ten opzichte van de Republiek zeer verdeeld.

Aanvaardde een groot deel van het Nederlandse volk de Republiek Indonesië als een realiteit, waarmee de Nederlandse Regering in vreedzaam overleg tot overeenstemming moest trachten te komen, een andere groepering achtte de Republiek onaanvaardbaar, vanwege haar revolutionaire oorsprong en totalitair karakter.

HOOFDSTUK V.

NAAR NIEUWE VERHOUDINGEN.

§ 1. Gezag zonder Macht. De komst der Britten.

Toen in Augustus 1945 het einde van de oorlog in de Pacific kwam, wachtten de duizenden geïnterneerde Nederlanders in geweldige spanning op de komst van de Geallieerde overwinnaars.

Terwijl aanvankelijk in een radio-uitzending van Australië uit getracht was de ex-geïnterneerden in te schakelen bij een vreedzame hervatting van hun functies, kwam enkele dagen daarna het uitdrukkelijk bevel van het Geallieerde Opperbevel om in de kampen te blijven.

Op 15 Augustus 1945 was het Geallieerde Opperbevel in dit gebied dat Indonesië omvatte, overgegaan van de Amerikanen, die zich jarenlang op deze taak in dit deel van de wereld hadden kunnen voorbereiden, op de Britten, wier operatiegebied tot die datum veel beperkter was geweest.

De reusachtige verplichtingen, waarvoor Lord Louis Mountbatten, de Britse Opperbevelhebber in het Verre Oosten zich plotseling geplaatst zag, gingen zijn hulpbronnen, vooral ten aanzien van scheepsruimte, te boven.

Hierdoor kon aan het dringende verzoek van de Nederlands-Indische Regering om zo snel mogelijk bezettingstroepen aan wal te zetten op Java, niet worden voldaan voor eind September, dat was dus zes weken na de capitulatie.

Nederland zelf was niet bij machte om troepen naar Indonesië te zenden vanwege de late bevrijding, waardoor nog geen legereenheden hun opleiding voltooid hadden, terwijl bovendien onze scheepsruimte nog niet vrijgegeven was door de Geallieerden.

In dit gezagsvacuum trachtte de Britse Opperbevelhebber te voorzien door aan de Japanse legerautoriteiten op Java de op-

dracht te geven orde en rust te handhaven en het gezag over te dragen aan de Geallieerden zodra deze landden.

De sabotage van deze opdracht door de Japanners, heeft in de eerste plaats de Republikeinse activiteit meer bevorderd en in de tweede plaats chaotische toestanden verwekt.

Hoe stond het met de Nederlands-Indische Regering?

De vroegere Gouverneur-Generaal Jhr. Tjarda van Starkenborg Stachouwer was uit zijn gevangenschap teruggekeerd naar het moederland. Na een bespreking met de Nederlandse Regering trad hij af als Landvoogd, omdat hij zich niet verenigen kon met de door de Regering gevoerde politiek ten aanzien van Indonesië.

Luitenant-Gouverneur-Generaal Dr. H. J. van Mook begaf zich nu vanuit Australië naar Batavia om, zodra de militaire situatie het toeliet, het burgerlijk bestuur over Indonesië te aanvaarden.

In het z.g. Civil Affairs Agreement, dat op 24 Augustus gesloten werd, was bepaald, dat gedurende het militaire stadium van de bezetting de Geallieerde Opperbevelhebber het feitelijk gezag zou uitoefenen, terzijde gestaan door Nederlandse bestuursambtenaren.

Het feit dat het wettig gezag en de macht om dit gezag kracht bij te zetten van verschillende nationaliteiten waren en verschillende taken hadden, zoals boven reeds is uiteengezet, heeft uitteraard nogal wat wrijving en moeilijkheden veroorzaakt.

Onder deze beklemmende omstandigheden kwam de Nederlands-Indische Regering voor twee formidabele vraagstukken te staan.

Het waren: de redding en hereniging van vele tienduizenden krijgsgevangenen, geïnterneerden en dwangarbeiders en de politieke en sociale revolutie, die zich in Indonesië voltrok.

Toen Generaal Christison in het begin van October met zijn troepen landde in Batavia, verklaarde hij, dat alleen Batavia en Soerabaia op Java en Padang en Medan op Sumatra bezet zouden worden.

Hij wenste zich niet te mengen in het gerezen conflict tussen Indonesiërs en Nederlanders en nodigde beiden uit hem te steunen in de uitvoering van zijn taak, terwijl hij de Republikeinse autoriteiten verantwoordelijk stelde voor het bestuur in de gebieden, waar zij gezag voerden.

Deze proclamatie van Christison stelde de Republikeinse Regering als het ware veilig. De verwachting van vele Nederlanders, dat de Engelsen een einde zouden maken aan de bandeloosheid en terreur, die overal heersten, werd hierdoor bovendien de bodem ingeslagen.

Hoewel de Britten uitdrukkelijk voorop gesteld hadden dat doel was de ontwapening en repatriëring van de Japanners en de bevrijding van de Geallieerde krijgsgevangenen en geïnterneerden, bleek al spoedig dat wrijvingen met de Indonesiërs niet konden uitblijven.

In Soerabaja werden de Britten aangevallen en aanvankelijk teruggeslagen. Teneinde de bedreigde interneringskampen in Midden-Java te redden drongen zij in October door van Semarang over Ambarawa naar Magelang, maar moesten door troepengebrek beide laatste plaatsen later weder ontruimen.

In West-Java werden Buitenzorg en Bandoeng bezet. In al deze steden heerste echter onvoldoende veiligheid en de taak van de bevrijding der geïnterneerden noch die van de ontwapening der Japanners was hiermede voltooid.

Het Engelse Opperbevel riep zelfs de hulp in van het Republikeinse leger voor de ontwapening en afvoer der Japanners en de bevrijding der geïnterneerden.

Met het evacueren van de door de Japanners geïnterneerden achtten zij hun taak afgelopen.

Nederlanders zowel als Indonesiërs zagen de Britten zonder leedwezen op 30 November 1946 vertrekken.

De compromis-politiek die ze gevoerd hadden was bij geen van beide zijden populair.

De Indonesiërs verweten de Britten, dat zij de Nederlanders stevig teruggebracht hadden op verschillende bruggehoofden op Java en Sumatra. Vele Nederlanders verweten hun, dat ze een ongemotiveerde erkenning en aanmoediging hadden gegeven aan het Republikeinse regiem, in strijd met de Nederlandse belangen.

Over de juiste betekenis van het Britse tussenbestuur kan nog moeilijk een oordeel geveld worden. Ongetwijfeld was de taak der Britse troepen moeilijk en van hun standpunt bezien, ondankbaar.

Na de zware oorlogstaak heerste er bij officieren en soldaten een grote oorlogsmoeheid en begrijpelijkerwijze vonden velen van hen

deze nieuwe taak van oorlogsliquidatie en politioneel toezicht in uiterst moeilijke omstandigheden weinig aantrekkelijk.

Zij hebben zware offers aan mensenlevens gebracht bij het vervullen van hun moeilijke plicht en daarvoor is een woord van erkentelijkheid zeker op zijn plaats. En ongetwijfeld zal bij vele Nederlanders de moedige verdediging van weerloze Hollandse vrouwen en kinderen door Engelse officieren en Brits-Indische troepen in dankbare herinnering blijven.

§ 2. Aspecten van de Indonesische Revolutie. De Nationale Revolutie.

In de tijd voor de Japanse bezetting zagen vele Indonesische Nationalisten in de onafhankelijkheid van hun land de enige oplossing van alle moeilijkheden waarmede men in Indonesië te worstelen had.

Van Nederlandse zijde werd hiertegen aangevoerd dat eerst de sociale, economische en culturele problemen om een oplossing vroegen en de staatkundige structuur zich diende aan te passen aan de maatschappij.

De oorsprong van de wrijvingen tussen Nederland en Indonesië lag meer in sociale en economische omstandigheden dan in de staatkundige verhouding tussen Nederland en Indonesië, zo meende men.

De Nationalisten daarentegen stelden steeds scherper, dat een gezonde ontwikkeling van Indonesië zich alleen kon voltrekken als de staatkundige verhoudingen grondig veranderd werden.

In grote trekken kwam de politieke situatie in Indonesië in de vooroorlogse jaren hierop neer, dat vrijwel geen enkele partij geheel achter de Regering stond in haar staatkundig beleid.

Van de Nederlandse bevolkingsgroep wantrouwde een belangrijk deel de ethische koers van de Regering, terwijl een relatief kleine groep vooruitstrevende Nederlanders de Regering te negatief en te aarzelend vond.

De Chinezen beklaagden zich over 'n onvoldoende regeling van hun positie in Indonesië en bepleitten lossere banden met Nederland.

De Indonesische nationalisten critiseerden de Regering wegens haar traagheid in de bevordering van het rijpingsproces van de Indonesische bevolking.

Allen verweten het Nederlands bewind gebrek aan een duidelijke politieke doelstelling, waaraan het regeringsbeleid kon worden getoetst.

Tijdens de Japanse bezetting werden de nationalistische tendenzen steeds sterker door het wanbeheer van den overheerser. Sterker ook het verlangen om baas in eigen huis te zijn en niet weer onderworpen te worden aan welke overheersing dan ook.

De leus „Merdeka", vrij, was alles overheersend en werd de strijdkreet van het Indonesische volk in de eerste woelige dagen van de Republiek Indonesia.

Het hoogste doel van de Indonesische vrijheidstrijd was de verwezenlijking van het oude ideaal uit de vooroorlogse tijd: Onafhankelijkheid.

Deze nationale revolutie beheerste de Republiek in de eerste maanden van haar bestaan.

Sociale Revolutie.

Hoewel het nationale aspect van de Indonesische revolutie in het begin overheersend was, moeten we een tweede kenmerk van deze revolutie niet verwaarlozen n.l. de sociaal-economische structuurveranderingen, die plaats grepen in de Indonesische maatschappij.

De Indonesische maatschappij vertoonde voor de Japanse invasie nog veel feodale elementen.

Aan vertegenwoordigers van de feodale adel was door de Nederlandse Regering het gezag toevertrouwd en deze hadden daardoor een bevoorrechte positie.

Een andere bevoorrechte klasse was de groep Nederlanders, die over het algemeen de hoge posities bekleedden en grote salarissen verdienden.

Tijdens de Japanse bezettingstijd was hierin al enige wijziging gekomen doordat vele leden van het Inheemse bestuurscorps vervangen waren door politiek bewuste Indonesiërs, die niet tot de pryaji-stand (adel) behoorden.

Na de Japanse capitulatie is er vooral door toedoen van Soetan Sjahrir een duidelijk streven waarneembaar om tot een verdere democratisering van de Indonesische bestuursfuncties te komen.

In het algemeen kan dus gesproken worden van een stroming in

de nationalistische beweging van na de oorlog, die zich richt tegen de Kraton- en ambtsadel en tegen het kapitalisme, dat een groot verschil in positie tussen de landskinderen en de geïmporteerde werkkrachten begunstigde.

Naast politieke bewustwording dus ook een sociale en sociaal-economische bewustwording.

Als gevolg van deze sociale revolutie hebben vele zelfbestuurders het veld moeten ruimen en verlangen de intellectuelen zowel als het stadsproletariaat hoger lonen en betere levensvoorwaarden.

Extremisme.

In het gezagsvacuum dat ontstond na de Japanse capitulatie wisten grote groepen jonge Indonesiërs zich meester te maken van wapens. Op verschillende plaatsen wisten ze de macht in handen te krijgen en terroriseerden ze de bevolking en de Nederlandse geïnterneerden. Ze kwamen voort uit al de organisaties, die door de Japanners tijdens de bezetting opgericht en getraind waren.

Het zijn voor verreweg het grootste deel jongens van 14 tot ruim 20 jaar, veelal opgeleid en vergiftigd door de Japanners, werkend met Japanse methoden.

Misdadige elementen uit de onderwereld van de grote steden en platteland zijn in deze vrijscharen doorgedrongen. Moord en plundering waren in de eerste maanden na de capitulatie aan de orde van de dag.

Het behoeft geen betoog dat deze extremistische organisaties een groot gevaar waren en zijn voor de Republiek Indonesia, omdat ook hun eerbied voor het eigen gezag maar al te wankel is.

Het was vooral Soetan Sjahrir die dit inzag en remmend probeerde op te treden.

De T.R.I. (Tentara Repoeblik Indonesia) werd gevormd en men probeert in de Republiek hieruit een machtsinstrument te vormen. dat in strikte gehoorzaamheid aan de Regering functionneert.

Ongetwijfeld wacht de Republikeinse Regering nog een zware taak: de taak om de nationalistische terreur te vervangen door democratische methoden en recht en veiligheid te herstellen in de binnenlanden van Java en Sumatra.

§ 3. Onderhandelingen I.

In een Regeringsverklaring van 16 October 1945 verklaarde Minister Logemann, die als Minister van Overzeese Gebiedsdelen deel uitmaakte van het na de Duitse bezetting opgetreden Ministerie-Schermerhorn, dat de Nederlandse Regering de loyale uitvoering van de verklaring der Koningin van 6 December 1942 tot grondslag van haar program had gemaakt.

De Regering verklaarde verder volkomen bereid te zijn aan het Indonesisch nationaliteitsbesef een volwaardige plaats in het Koninkrijk te geven en stelde zich niet op het standpunt dat eerst het gezag der wettige Regering volledig moest zijn erkend, voordat aan besprekingen omtrent hervormingen kon worden gedacht.

Aanvankelijk bestond er bij de Nederlandse Regering weinig geneigdheid om met de leiders van de Republiek te onderhandelen, aangezien deze tijdens de Japanse bezetting een fel antiwesters standpunt hadden verkondigd en hun organisatie, de Republiek, geacht werd van Japanse makelij te zijn.

In October 1945 kwam Lt. Gouverneur-Generaal van Mook met enkele medewerkers in Batavia. Met behulp van uit de kampen komende ex-geïnterneerden werd begonnen met de wederopbouw van een overheidsapparaat.

De eerste informele besprekingen met de Republikeinen werden gehouden.

Het feit, dat op één daarvan Ir. Soekarno aanwezig was, wekte in Nederland heftige reacties.

Op 6 November werd door de Nederlands-Indische Regering een verklaring afgelegd, die als grondslag kon dienen voor eventuele besprekingen.

Van Indonesische zijde werd hierop niet of ternauwernood gereageerd, gelijk omgekeerd een verklaring van de zijde der Republiek van 1 November in Nederland onvoldoende de aandacht trok. Men miste kennelijk over en weer nog de middelen tot oriëntering.

In de Republiek kreeg een meer democratische, socialistisch georiënteerde groep onder leiding van Sjahrir grotere invloed.

Soetan Sjahrir verklaarde zich bereid om door bespekingen met de Nederlanders het conflict tussen de Nederlandse Regering en de Republiek op te lossen.

Eind November hadden besprekingen plaats onder leiding van den Engelsen Opperbevelhebber op Java, welke niets opleverden.

Dr. Van Mook ging toen naar Nederland om nieuwe plannen op te stellen. Het was uit de voorafgaande besprekingen duidelijk geworden dat een geheel nieuwe basis, concreet geformuleerd, gevonden moest worden.

Op 10 Februari 1946 werden de nieuwe gedetailleerde voorstellen van de Nederlandse Regering gepubliceerd.

In deze Regeringsvoorstellen van 10 Februari werd vooropgesteld, dat de Nederlandse Regering bij haar beleid ten aanzien van Indonesië uitgaat van de overtuiging, uitgedrukt in de rede van H. M. de Koningin van 7 December 1942 met de woorden: „Ik weet, dat geen politieke eenheid en verbondenheid op den duur kan blijven bestaan, die niet door de vrijwillige aanvaarding en trouw van de overgrote meerderheid der burgerij wordt gedragen".

De Regering stelde zich op het standpunt, dat de bevolking van Indonesië na een begrensde periode van voorbereiding in vrijheid over haar staatkundig lot zou moeten kunnen beslissen.

Tot dat tijdstip zou er een overgangsstructuur ontworpen worden aan de hand van de volgende hoofdregels:

a) Er zal zijn een Gemeenebest Indonesië, deelgenoot in het Koninkrijk en samengesteld uit landen met uiteenlopende graden van zelfregering.

b) Er zal ingesteld worden een Indonesisch burgerschap voor allen, die in Indonesië geboren zijn; Nederlandse en Indonesische burgers zullen bevoegd zijn tot het uitoefenen van alle burgerschapsrechten in alle delen van het Koninkrijk.

c) De inwendige aangelegenheden van het Gemeenebest Indonesië zullen door de eigen organen van dat Gemeenebest zelfstandig worden geregeld, waarbij voor het Gemeenebest als geheel wordt gedacht aan een op democratische wijze samengestelde volksvertegenwoordiging, derhalve met een substantiele Indonesische meerderheid, een ministerie, samengesteld in politieke harmonie met de volksvertegenwoordiging en een vertegenwoordiger van de Kroon als hoofd van de Regering.

d) Teneinde in staat te zijn om de plichten na te komen, die art.

73 van het Handvest der Verenigde Volken op het Koninkrijk legt, zal de vertegenwoordiger van de Kroon, onder verantwoordelijkheid aan de Regering van het Koninkrijk, met enkele bijzondere bevoegdheden bekleed zijn ter waarborging van fundamentele rechten, van goed bestuur en van gezonde financiën; hij oefent deze bijzondere bevoegdheden alleen uit, indien deze rechten en belangen worden aangetast.

e) De constitutie, waarin de vorenbedoelde structuur zal zijn vervat, zal waarborgen bevatten ten aanzien van fundamentele rechten als godsdienstvrijheid, rechtsgelijkheid, ongeacht geloof en ras, bescherming van persoon en goed, onafhankelijkheid der rechtspraak, bescherming van de rechten van minderheden, vrijheid van onderwijs en vrijheid van mening en meningsuiting.

f) De centrale organen, die functies uitoefenen voor het gehele Koninkrijk, zullen worden samengesteld uit vertegenwoordigers van de Rijksdelen. Gedacht is aan een Rijkskabinet, samengesteld uit ministers uit alle Rijksdelen en een Rijkswetgeving, die de instemming behoeft van de volksvertegenwoordigingen der Rijksdelen.

g) Na de inwerkingtreding van de bovenomschreven structuur zal de Nederlandse Regering de spoedige toelating bevorderen van het Gemeenebest Indonesië als lid van de Organisatie der Verenigde Volken.

Tijdens de debatten in de Tweede Kamer bleek het, dat de Regering principiëel een militaire actie om het wettig gezag te herstellen, verwierp.

Trouwens, de Nederlands-Indische Regering beschikte niet over voldoende eigen machtsmiddelen en de Britten hadden reeds herhaaldelijk te kennen gegeven, dat ze niet bereid waren tot een dergelijke militaire actie.

De Engelse Regering drong aan op een vreedzame regeling van het conflict.

Een belangrijke factor, die ongetwijfeld van invloed is geweest op de houding van de Nederlandse Regering is het feit, dat tienduizenden geïnterneerden zich in handen van de Republikeinse machthebbers bevonden. Hun levens zouden ongetwijfeld groot ge-

vaar gelopen hebben als vijandelijkheden op grote schaal uitgebroken waren.

De onderhandelingen over de voorstellen van de Nederlandse Regering hadden plaats in Maart. Sir Archibald Clark Kerr, Engeland's oudste diplomaat verleende zijn bemiddeling.

Van Indonesische zijde kwam een tegenvoorstel, gebaseerd op een zuiver volkenrechtelijke verhouding, zij het ook een nauwe verhouding.

Men vroeg erkenning van de souvereiniteit van de Indonesische Republiek voor het gehele Nederlands-Indische gebied, maar was bereid met Nederland een zodanig nauw bondgenootschap aan te gaan, dat in feite vrijwel gesproken zou kunnen worden van een Rijksverband met twee gelijkwaardige delen.

Eind Maart scheen een weg gevonden te zijn, waarlangs beide inzichten elkaar konden ontmoeten en kwam een soort schetsovereenkomst gereed naar het model van de overeenkomst tussen Frankrijk en Viet Nam.

Hierin vond de Republiek erkenning als deelstaat van een federatief Indonesië, dat op zijn beurt gelijkwaardig deelgenoot in het Koninkrijk zou zijn.

De Lt. Gouverneur-Generaal ging met dit voorstel naar Nederland, vergezeld van drie gedelegeerden van de Republiek.

De besprekingen die op de Hoge Veluwe gevoerd werden, leverden geen resultaten op, omdat de Nederlanders niet konden bewilligen in het gezag der Republiek over Sumatra noch in de eis om dit accoord in een internationaal verdrag te belichamen, en zo eindigde de eerste periode van onderhandelingen in een impasse.

De verkiezingen in Nederland brachten het parlementaire Kabinet-Beel aan het bewind, dat steunde op de Katholieke Volkspartij en de Partij van de Arbeid.

Mr. J. A. Jonkman, oud-Voorzitter van de Volksraad en uitnemend Indië-kenner, nam in dit nieuwe kabinet de verantwoordelijke post van Minister van Overzeese Gebiedsdelen voor zijn rekening.

§ 4. Onderhandelingen II.

Malino.

In tegenstelling met Java en Sumatra, waar in de eerste maan-

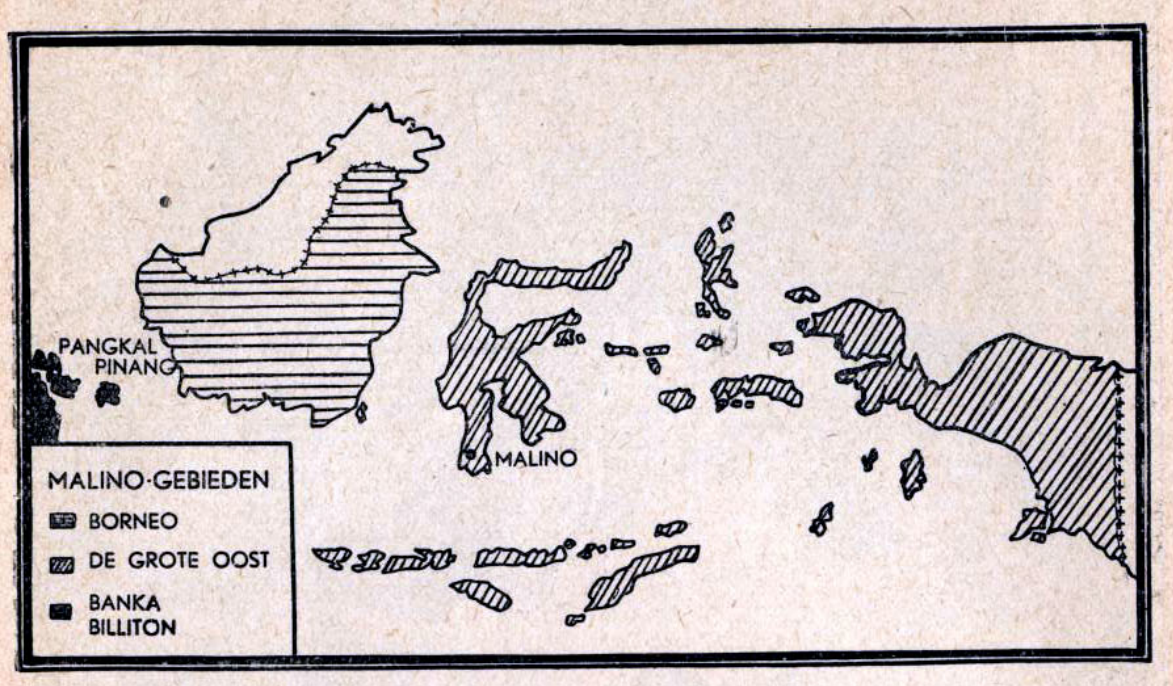

den na de Japanse capitulatie een gezagscrisis bestond, verkeerden de z.g. Buitengewesten in de gelukkige omstandigheid, dat er voldoende bezettingstroepen aanwezig waren om het gezag van de Japanners over te nemen.

Australische bezettingstroepen handhaafden de orde tot 15 Juli 1946, toen Dr. van Mook namens de Nederlands-Indische Regering het gezag over Borneo, de Grote Oost, Banka en Biliton van de Geallieerde Opperbevelhebber over nam.

Ook in deze gebieden bleek de Nationalistische Beweging door de Japanse bezetting gestimuleerd en versterkt te zijn en vroeg men inlossing van de Koninklijke belofte.

Op 16 Juli 1946 kwamen afgevaardigden uit alle delen van de Archipel buiten Java en Sumatra bijeen te Malino op Zuid-Celebes, om met de Nederlands-Indische Regering oriënterende besprekingen te voeren over de staatkundige opbouw van Indonesië.

In grote eensgezindheid en onderling vertrouwen werden de verschillende problemen, die aan de orde kwamen, besproken en de wensen op staatkundig gebied geformuleerd.

Een beknopte opsomming moge hier volgen:

a) Malino wenste handhaving van de Indonesische eenheid, omvattende het gehele gebied van Nederlands-Indië.

De Malino-conferentie op 16 Juli 1946

b) Aan de federatieve vorm van de toekomstige democratische staat werd de voorkeur gegeven boven de eenheidsstaat.
c) Ten aanzien van de verhouding tot Nederland wenste Malino handhaving van de Nederlands-Indonesische verbondenheid, op nieuwe basis van gelijkheid en vrijwilligheid.
d) Als grondbeginsel werd te Malino aanvaard het zelfbeschikkingsrecht van de samenstellende delen van de nieuwe Staat.

De historische betekenis van deze conferentie is hierin gelegen dat aan de groene tafel te Malino bewezen werd, dat een hernieuwde samenwerking tussen Nederland en Indonesië gevonden kan worden in vreedzaam overleg, indien onderlinge waardering en vertrouwen aanwezig is.

De eerste steen voor een zelfstandige, federatieve staat Negara Serikat Indonesia of de Verenigde Staten van Indonesië werd gelegd te Malino; Pangkal Pinang, Den Pasar, benevens het accoord van Linggadjati zouden de verdere bouwstoffen leveren.

Pangkal Pinang.

Reeds te Malino stond vast, dat na het regionaal-Indonesisch

overleg een bespreking met de niet-Indonesische bevolkingsgroepen zou volgen, de z.g. Minderheden-conferentie.

Zij werd op 1 October 1946 te Pangkal Pinang (Banka) gehouden en legde krachtens haar bedoeling en samenstelling sterke nadruk op de urgentie van waarborgen voor de fundamentele menselijke rechten en vrijheden in het algemeen en op de handhaving dier rechten voor de minderheden.

Het overleg met deze minderheidsgroepen, Nederlanders, Chinezen en Arabieren resulteerde in een aantal uitspraken, die over het algemeen in overeenstemming waren met de wensen van de Indonesiërs, zoals die geformuleerd werden in Malino.

Linggadjati.

Na de mislukte onderhandelingen op de Hoge Veluwe, had Sjahrir opnieuw voorstellen ingediend, die vrijwel teruggrepen op de Indonesische voorstellen van begin Maart.

Van nieuwe onderhandelingen kon echter geen sprake zijn, aangezien in Nederland nog geen nieuwe Regering opgetreden was.

Toen het nieuwe Kabinet-Beel gevormd was op basis der beide grootste partijen n.l. de Rooms Katholieke Volkspartij en de Partij van de Arbeid werd op voorstel van de nieuwe Minister van Overzeese Gebiedsdelen, Minister Jonkman, drie Commissarissen Generaal naar Indonesië gezonden.

Deze Commissie Generaal, bestaande uit de H.H. Schermerhorn, van Poll en de Boer, moest met Dr. van Mook, die ambtshalve zitting in dit college had, de onderhandelingen voeren met de Indonesische vertegenwoordigers van de Republiek.

Ook de Republikeinse tegenspeler had in de afgelopen maanden veranderingen ondergaan.

Soetan Sjahrir was versterkt uit de politieke strijd te voorschijn gekomen en had een nationaal ministerie gevormd.

Hij stelde een Indonesische delegatie samen van 4 leden, die evenals de Commissie-Generaal collegiaal verantwoordelijk waren voor hetgeen met hun toestemming tot stand kwam.

De Nederlandse Regering had inmiddels verklaard dat de Republiek door haar als een realiteit beschouwd werd en er geen bezwaar meer bestond tegen onderhandelingen met Ir. Soekarno.

Engelse goede diensten werden aanvaard om de delegaties tot

elkaar te brengen en eventueel verdere bemiddeling te verlenen. Hiervoor werd aangewezen Lord Killearn, de Britse diplomatieke vertegenwoordiger voor Zuid-Oost-Azië.

Van beide zijden wilde men, indien mogelijk, tot overeenstemming komen vóór 30 November, de dag dat de laatste Britse troepen Java zouden verlaten.

Het was echter duidelijk, dat vechten en onderhandelen moeilijk samengaan en dat het eerste diende te stoppen, wilde het tweede kans van slagen hebben.

Gelukkig werd medio October principiëel overeenstemming bereikt omtrent een wapenstilstand en hoewel de order „Staakt het vuren" nog lange tijd op zich liet wachten, was door deze stap een gunstige sfeer voor het voeren van staatkundige onderhandelingen ontstaan.

Op 22 October kwamen de delegaties te Batavia voor het eerst formeel bijeen voor hun eigenlijke taak n.l. het pogen om een basis voor overeenstemming op staatkundig terrein te vinden.

De besprekingen werden voortgezet in het bergplaatsje Linggadjati boven Cheribon, waar Ir. Soekarno en Mohammad Hatta, respectievelijk president en vice-president als waarnemers de besprekingen bijwoonden.

Hier werd op 13 November overeenstemming bereikt over een basisaccoord, dat naar het woord van Minister Jonkman het mogelijk zou moeten maken van vijanden weer vrienden te worden.

Enkele belangrijke bepalingen uit deze overeenkomst zijn:

1. dat de Nederlandse Regering het de facto gezag van de Republiek Indonesia over Java, Madoera en Sumatra erkent;
2. de vorming van een souvereine, democratische Staat op federatieve grondslag, genaamd de Verenigde Staten van Indonesië, waarvan de samenstellende delen zullen zijn de Republiek, Borneo en de Grote Oost.
3. de vorming van een Nederlands-Indonesische Unie, waardoor het Koninkrijk der Nederlanden, omvattende Nederland, Nederlands-Indië, Suriname en Curaçao wordt omgezet in genoemde Unie, die zal bestaan uit het Koninkrijk der Nederlanden, omvattende Nederland, Suriname en Curaçao enerzijds en anderzijds de Verenigde Staten van Indonesië.
4. aan het hoofd van de Nederlands-Indonesische Unie zal staan de Koningin der Nederlanden.

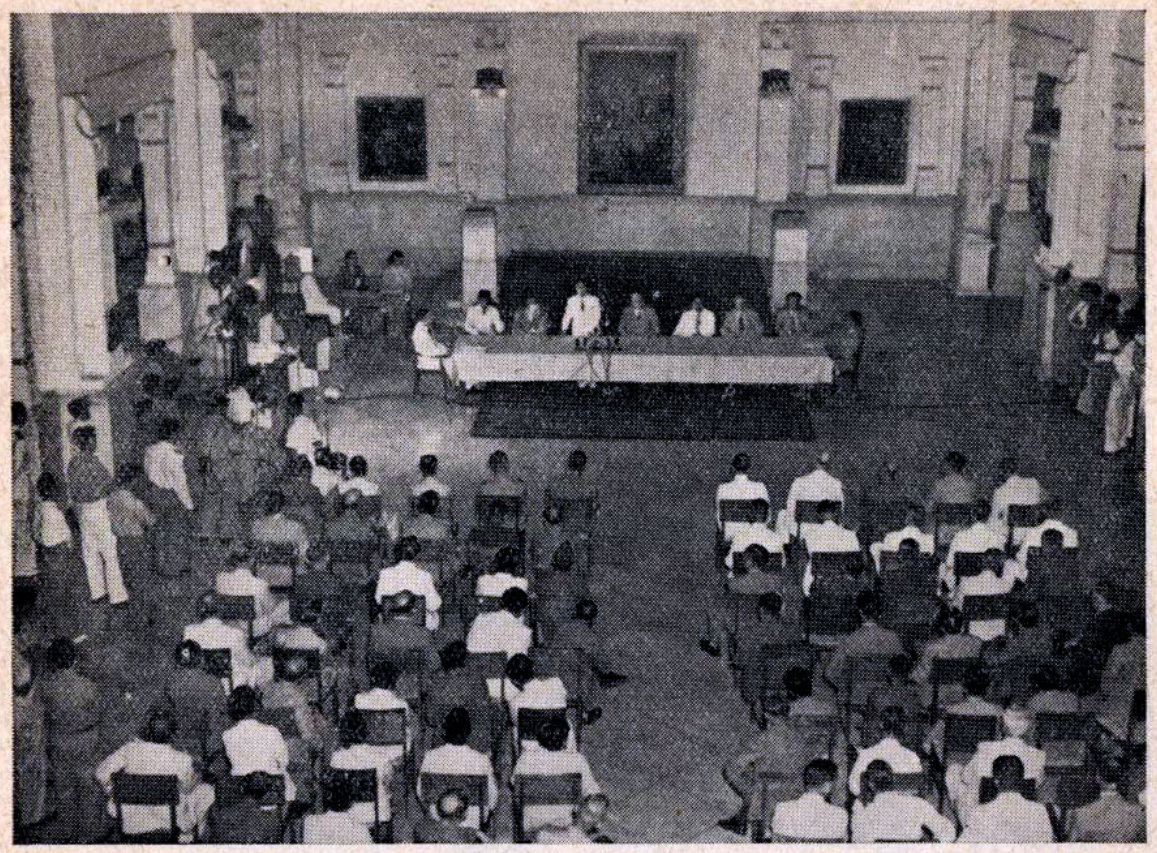

De ondertekening van het accoord van Linggadjati in het Paleis Rijswijk te Batavia op 25 Maart 1947

Een Rijksconferentie bestaande uit afgevaardigden van alle delen van het Koninkrijk, die bij deze hervorming betrokken zijn, zal het statuut der Nederlands-Indonesische Unie, waarin dat basisaccoord nader wordt uitgewerkt, ontwerpen.

Na het tot standkomen van de ontwerp-overeenkomst begaf de Commissie-Generaal zich naar Nederland om de Nederlandse Regering persoonlijk voor te lichten en de parlementaire behandeling mede in te leiden. Het accoord van Linggadjati heeft in het parlement zowel als daar buiten veel stof doen opwaaien.

De tegenstanders van de regeringspolitiek achtten het accoord onaanvaardbaar en noemden het een poging tot afbraak van het Koninkrijk.

In de Tweede Kamer waren het vooral de Protestants-Christelijke partijen, die scherpe critiek oefenden op het beleid van de Regering inzake Indonesië.

Zij handhaafden hun bezwaren tegen de Republiek Indonesia

vanwege haar revolutionaire oorsprong, terwijl het totalitair karakter, dat huns inziens de Republiek nog steeds heeft, geen voldoende waarborgen biedt voor de vrijheden van haar onderdanen. Tevens zien zij in de Republiek een element van Javaans imperialisme, dat geen ruimte wil laten aan een vrije ontplooiing van de andere Indonesische volken.

Ook de Partij van de Vrijheid laakte het Regeringsbeleid en verklaarde zich niet te kunnen verenigen met de ontwerp-overeenkomst.

De Regering verklaarde in de ontwerp-overeenkomst een mogelijkheid te zien om tot verwezenlijking van de beginselen der 7 December-rede te komen.

Zij achtte aanvaarding van het accoord psychologisch en staatkundig geboden. Psychologisch om een sfeer van vertrouwen te scheppen voor verdere onderhandelingen en staatkundig omdat hierin uitdrukkelijk de koloniale verhouding verworpen werd om plaats te maken voor een volledig deelgenootschap.

De regeringspartijen, Katholieke Volkspartij en de Partij van de Arbeid schaarden zich achter de Regering en na een veelbewogen debat hechtte de Tweede Kamer haar goedkeuring aan het gevoerde Regeringsbeleid.

De Regering verleende nu machtiging aan de Commissie-Generaal om de overeenkomst van Linggadjati te tekenen.

Op 25 Maart 1947 had de ondertekening plaats door de Commissie-Generaal namens de Nederlandse Regering en de Indonesische delegatie.

Den Pasar.

Op de conferentie van Malino was besloten om zo spoedig mogelijk een tweede conferentie te houden, waar de staatkundige hervorming van Borneo en de Grote Oost ter beoordeling voorgelegd zou kunnen worden aan gekozen afgevaardigden van alle bevolkingsgroepen om ze daarna ter definitieve vaststelling aan de Rijksconferentie voor te leggen.

Reeds op 7 December kwamen de vertegenwoordigers van de Grote Oost bijeen te Den Pasar.

Borneo was nog niet gereed gekomen met de voorbereidingen zodat er geen vertegenwoordigers van dit eiland aanwezig waren.

In de naaste toekomst zal te Pontianak een conferentie gehouden worden, die zich in het bijzonder zal bezig houden met Borneo.

Door het algemeen Regeringscommissariaat voor Borneo en Oost-Indonesië, ingesteld op de conferentie van Malino, was een ontwerp-regeling tot vorming van de Staat Oost-Indonesië ontworpen. De goedkeuring van het Regeringsbeleid inzake het tot stand gekomen Linggadjati-accoord door de Tweede Kamer, impliceerde een machtiging voor Den Pasar om in Oost-Indonesië aan het werk te gaan.

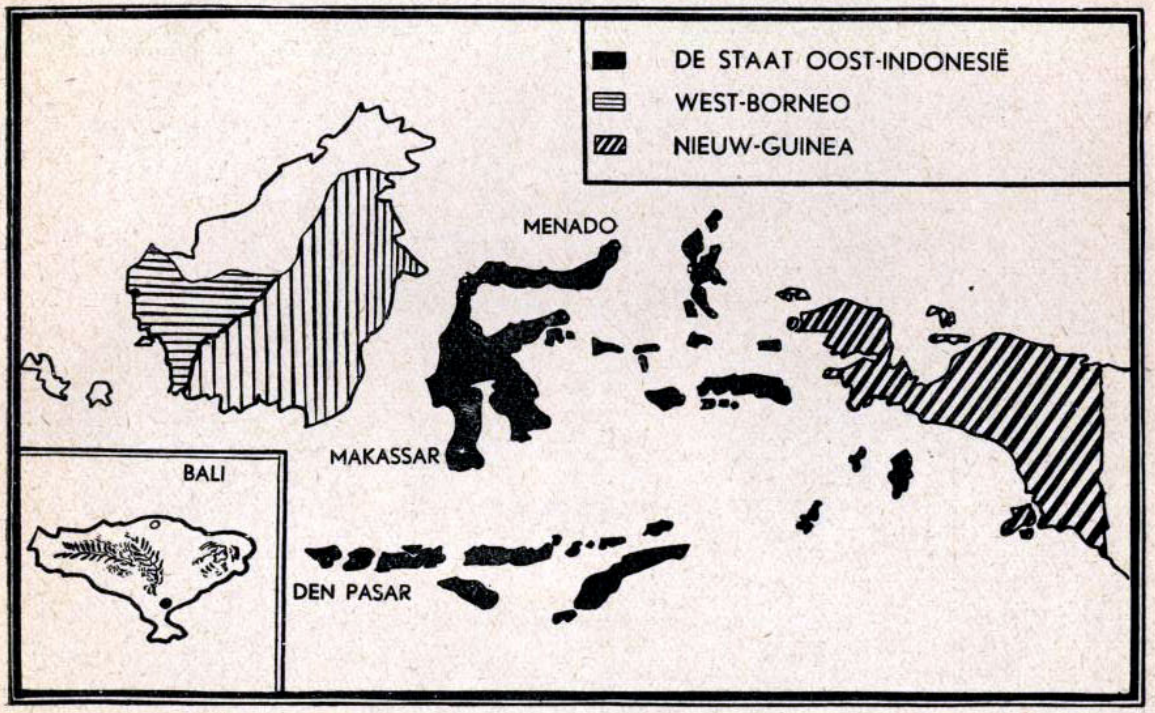

Deze verruimde mogelijkheden werden door de conferentie te Den Pasar dan ook aangegrepen om spijkers met koppen te slaan en een eigen staat te bouwen.

Tijdens de besprekingen werden nog verschillende wijzigingen aangebracht in de voorgestelde voorlopige staatsregeling.

Op 24 December ging de Lt. Gouverneur-Generaal over tot de stichting van de nieuwe staat Oost-Indonesië, met een voorlopige eigen Regering, met een voorlopig vertegenwoordigend lichaam en met overdracht van bevoegdheden.

Tjokorde Gde Rake Soekawati werd tot President gekozen, terwijl Mr. Tadjoeddin Noor en Nadjamoeddin Daeng Malewa resp.

Tjokorde Gde Raka Soekawati
Staatshoofd van Oost-Indonesië

Conferentie te Den Pasar op 18 December 1946

Voorzitter van het Parlement en Minister-President van de nieuwe Staat werden.

In de Malino-gebieden bereikte het vrijheidsstreven langs evolutionaire weg met Nederlandse medewerking dezelfde kemerdekaän (vrijheid) als het nationalisme op Java, dat de revolutionaire weg bewandelde.

Het gevolg hiervan is dat op Java en Sumatra nog veel wantrouwen overwonnen moet worden om te komen tot volledige samenwerking tussen Nederlanders en Indonesiërs, terwijl in de Staat Oost-Indonesië deze samenwerking reeds bereikt is en rijke vruchten draagt.

De houding van de Oost-Indonesiërs wordt het best getypeerd door het slot van een redevoering door den Minister-President gehouden: „De periode van strijd is thans ten einde.

Wij Indonesiërs strekken niet één, maar beide handen uit om met Nederland samen te werken, om Nederlands zonen te ontvangen en te bouwen aan een groot en krachtig Indonesië".

OUDE EN NIEUWE BANDEN.

In 1948 zal het juist 350 jaar geleden zijn, dat de band met Indië werd gelegd. Hetzelfde jaar 1598, waarin „de tuin der Unie werd gesloten", zoals Fruin het uitdrukt, waarin Nederland eerst recht begon een eigen, zelfstandig bestaan te leiden, bracht Cornelis Houtman en de zijnen naar het vaderland terug na hun eerste reis naar Oost-Indië. Het contact was gelegd en zou verder de uiterlijke en innerlijke structuur van beide landen ingrijpend beheersen en zijn stempel drukken op het karakter en het uiterlijk der beide volken.

Als wij ons verdiepen in die oude tijden, krijgen we niet de indruk, dat die band reeds spoedig een hechte was; voor onze 15e-eeuwse voorouders was Indië het verre, rijke, maar gevaarlijke land, waar de peper en de nootmuskaat vandaan kwamen, die rijkdom, welvaart en macht betekenden voor het vaderland, maar waar ook talloze mannen een vroege dood vonden. Naar Indië gingen de avonturiers voor wie Nederland te klein en te effen was; zij gingen met honderden en duizenden en keerden terug vaak slechts met tientallen, verrijkt aan stoffelijk en geestelijk bezit. Maar ook toen waren er al, die van het mooie, warme land niet konden scheiden, die er zich vestigden en voor wier kinderen Indië het echte vaderland was. Zij werden de eerste Indische Nederlanders, al of niet van gemengd bloed, dragers van Nederlandse namen en Nederlandse cultuur.

Zo ontstond reeds vroegtijdig naast de economische een persoonlijke, sociale band. Merkwaardigerwijze kwam de politieke band eerst twee eeuwen later tot stand. Twee eeuwen lang is de relatie Nederland—Indië een particuliere aangelegenheid gebleven en eerst in 1798 bij de eerste staatsregeling der Bataafse Republiek werden de voormalige bezittingen der Compagnie ingelijfd om in 1814 onder de souvereiniteit van het Huis van Oranje te komen.

De 19e eeuw brengt dan een steeds intensiever wordende staatsbemoeienis. Aanvankelijk is de belangstelling van het jonge

Koninkrijk voor zijn koloniën en bezittingen bedroevend gering. Alleen een kleine groep onder de energieke leiding van den koopman-koning Willem I interesseert zich ervoor, maar ziet in Indië weinig meer dan een speculatief winstobject, getuige het Cultuurstelsel.

Anders wordt dit als de democratische revolutie in Europa ook ons land in 1848 een nieuwe Grondwet brengt: de Volksvertegenwoordiging krijgt medezeggenschap in het beheer over Indië, dat tot dusverre voornamelijk een exploitatie van Indië was geweest. Terstond komt dan de stem der humaniteit zich verheffen: luide vraagt de ex-predikant van Hoëvell in de Tweede Kamer aandacht voor het lot der bevolking. Ook buiten de regeringskring stijgt de belangstelling, die zelfs een ogenblik brandend wordt als Douwes Dekker zijn Max Havelaar de wereld inslingert.

Van dat jaar 1860 af is er een voortdurend opgaande lijn waar te nemen in Nederlands houding tegenover en verhouding tot Indië. In steeds ruimer kring begint men te beseffen, dat onze taak in Indië niet slechts een economische is, zich niet behoort te beperken tot de vraag hoe Nederland het grootste materiële voordeel uit zijn koloniaal bezit kan trekken, maar dat deze taak ook, ja vooral, een culturele, opvoedende is. Het eerst wordt dit uitgesproken in het program der anti-revolutionaire partij en als in 1898 H.M. Koningin Wilhelmina de troon bestijgt — juist drie eeuwen na het eerste contact, één eeuw na de inlijving en een halve eeuw na de nieuwe Grondwet — dan volgt al spoedig de aanvaarding door de Regering van de „zedelijke roeping".

Lijkt 1948 niet voorbestemd een historisch jaar te worden in de geschiedenis van de verhouding Nederland—Indonesië? Het jaar, waarin de oude, koloniale banden voorgoed geslaakt en in de plaats daarvan nieuwe, niet langer knellende, maar niet minder hechte banden geknoopt zullen worden! Moge het zo zijn, en al zijn de moeilijkheden talrijk en groot, er is hoop dat het zo zal zijn. Maar dan moet 1947 voor ons volk een jaar van bezinning zijn en van intensieve voorbereiding op wat komen gaat: bezinning op het verleden, op wat daarin goed en verkeerd was.

„Daar kan in Indië wat groots verricht worden", schreef Coen aan de Heren Zeventien, en met volkomen gerechtvaardigde trots

constateren de samenstellers van het bekende boek: „Daar **werd** wat groots verricht". En terecht hebben zij het vervolg genoemd: „Hecht verbonden in lief en leed".

Het is niet gemakkelijk de weg te vinden in de storm van politieke hartstochten, die rondom de Indonesische kwestie woedt. Zwaar drukt de verantwoordelijkheid voor de reeds genomen en nog te nemen beslissingen op Regering en volksvertegenwoordiging, maar tevens op het gehele Nederlandse volk. De band met Indië staat op het spel en misschien voor het eerst sinds 350 jaar geeft het volk in zijn geheel zich rekenschap van het bestaan van deze band.

Daar werd wat groots verricht: werd er ook niet iets groots verzuimd? Deze vraag bedoelt niet een kritiek te zijn op mogelijke fouten en tekortkomingen van vroegere Regeringen. Het is een vraag, gericht tot het geweten van het Nederlandse volk: zijn wij niet tekort geschoten in belangstelling, in belangeloze toewijding aan dat grote land, dat aan onze zorg was toevertrouwd? Als wij ons rekenschap geven van het feit, dat van alle Nederlanders slechts 2½% in Indië leefden en werkten en dat van die 200000 er nog zeker 80% tot de Indische Nederlanders behoorden, dan moeten we wel met een beschaamd „ja" antwoorden. En dan zal het een ieder duidelijk zijn, dat in de nieuwe verhouding, die bezig is te ontstaan, de onverschilligheid zal moeten plaats maken voor een intensieve belangstelling, wil de band behouden blijven.

De nieuwe verhouding zal gekenmerkt worden door twee begrippen, door H. M. de Koningin uitdrukkelijk genoemd: gelijkwaardigheid en vrijwilligheid. Hoe deze begrippen staatsrechtelijk zullen worden vastgelegd, of er een Unie-burgerschap zal zijn voor alle bewoners dan wel een Indonesisch en een Nederlands staatsburgerschap naast elkaar, dat alles zal nader moeten worden geregeld. Maar reeds nu moeten wij allen ons vertrouwd maken met de vrijwilligheid en de gelijkwaardigheid van het toekomstig samengaan en samenwerken. Dat wil zeggen, dat de nieuwe Unie het begin van het einde der dualistische samenleving zal betekenen. Van het aanvaarden, het zonder mokken en met blijmoedigheid aanvaarden der gelijkwaardigheid hangt alles af. Deze aanvaarding slechts kan de basis zijn, waarop het Unie-gebouw hecht

en duurzaam kan worden opgetrokken, en eerst in zulk een hecht Unie-gebouw kunnen nieuwe banden gelegd worden. Hoe moeten wij ons die voorstellen?

Het is enigszins gewaagd daarover voorspellingen te doen, maar na een boekje vol objectieve feiten geschreven te hebben menen wij aan het eind onze eigen verwachtingen aan den lezer te mogen voorzetten; c'est à prendre ou à laisser. Welnu, die verwachtingen zijn hoopvol, maar geenszins zonder zorg.

Dat wij een arm land zijn geworden, is ons bij herhaling in alle toonaarden voorgezongen; wij weten het nu wel, maar geloven wij het ook? Of sluimert in velen onzer de verwachting, dat het met die armoede straks wel zal loslopen, als Indië maar eerst weer eens..... ja, wat eigenlijk? Zie, daarvan moeten wij ons danig rekenschap geven: in de economische band zal een grote verandering komen. Het is te verwachten, dat de Regeringen der Indonesische staten niet langer zullen toelaten, dat jaarlijks honderden millioenen guldens hun landen uitstromen in de vorm van dividenden, winstaandelen, pensioenen, enz. Een deel daarvan zal in Indonesië belegd moeten worden en het voor de hand liggende gevolg hiervan zal zijn: een veel groter aantal Europese, voornamelijk Nederlandse blijvers.

Toch zal het niet in het belang van Indonesië zijn, indien de kapitaalsbinding al te sterk wordt doorgevoerd. Het land zal nog vele jaren buitenlandse experts op allerlei gebied nodig hebben en om deze te krijgen hun behoorlijke voordelen moeten bieden. Is Nederland bereid en in staat deze te leveren, dan zullen de Indische voordelen, hoewel in geringer mate dan vroeger, ook ons land ten goede komen. Een gematigd optimisme is hier zeker gewettigd.

Belangrijker evenwel dan de economische is de culturele band. Veel is door ons op cultureel gebied in Indië tot stand gebracht, maar er zal in de toekomst nog veel meer gedaan moeten worden. De Franse schrijver Bousquet beweert, dat het Nederlandse koloniale ideaal is van den inheemse een tevreden koe te maken, het Franse daarentegen hem op te voeden tot een burger oftewel een ontevreden individu. Dat is natuurlijk onbillijk, maar er zit wel iets in. Misschien is ons streven wel iets te eenzijdig op materiële wel-

vaart gericht geweest en hebben wij te weinig aandacht geschonken aan de geestelijke groei en bewustwording der bevolking, zodat deze zich buiten onze leiding om voltrok. Zo ja, dan is het nu het ogenblik om het roer om te gooien en krachtig en bewust een culturele politieke lijn te gaan volgen.

Is het daarvoor niet te laat? En zullen wij het kunnen?

Op de eerste vraag antwoorden wij zeer beslist: Neen. Met het antwoord op de tweede aarzelen wij en toch hangt daarvan af of wij Indonesië en of Indonesië ons zal kunnen behouden.

Reeds vóór 1942 voltrok de geestelijke groei zich voor een groot deel buiten ons om. Onder de Japanse bezetting heeft dit proces zich in een reusachtig versneld tempo voortgezet en de bezetter zorgde er wel voor, dat het niet aan leiding ontbrak. Het gevolg is catastrofaal geweest: in de jaren sinds 1942 is een jeugd volwassen geworden, die is opgevoed in haat en vijandschap tegen den Nederlander. Zullen die honderdduizenden pemoeda's van hun vergiftiging kunnen genezen en met ons willen samenwerken?

Maar ook de ouderen zijn niet onveranderd uit de bezettingstijd te voorschijn gekomen. Verreweg de meeste ontwikkelde Indonesiërs zijn tot samenwerking bereid; zij weten, dat zij het Westen nog lang niet kunnen missen en verkiezen Nederland als medewerker, maar dan ook inderdaad als medewerker en niet meer. Zich gesteund wetend door de wereldopinie, die is belichaamd in het Handvest der Verenigde Naties, wensen zij baas te zijn in eigen huis, waarvan de deur evenwel ook voor anderen wijd open zal staan.

Dit huis nu was vele eeuwen een Nederlands huis. Wij zullen er in de toekomst niet meer als eigenaars binnenwandelen, maar als welkome huisgenoten. Van onze houding zal het afhangen of wij er ook als huisvrienden beschouwd zullen worden en als leden van de familiekring. Die mogelijkheid bestaat, maar dan moeten wij ook onze eigen woning en alles wat daarin is, met gulheid en zonder voorbehoud ter beschikking stellen van onze vrienden. Wij moeten onze jeugd al heel vroeg en voortdurend opvoeden tot een intensief bewustzijn van wat deze vriendschap voor beide partijen betekent en welke plichten eruit voortvloeien. Zonder beeldspraak: de staatsburgerlijke vorming, al te zeer verwaarloosd, be-

hoort een integrerend deel van de Nederlandse onderwijstaak te worden. Elke Nederlander behoort Indië te kennen als zijn eigen land en bereid te zijn een aanzienlijk deel van zijn werkkracht eraan te wijden.

Zal Nederland deze taak begrijpen en aankunnen? De toekomst zal het leren.

INHOUD

Woord vooraf 3

Hoofdstuk I: Ontstaan en groei van het Indonesisch Nationalisme.

par. 1. Wat is Nationalisme? 9
par. 2. Drie eeuwen in vogelvlucht 12
par. 3. Nieuwe wegen 15
par. 4. „Het Schone Streven" 20
par. 5. De eerste Indonesische Politieke Partij 23
par. 6. Andere partijen en stromingen 25
par. 7. De Volksraad 31
par. 8. De gebeurtenissen van 1926/7 en de regeringsmaatregelen 35

Hoofdstuk II: Crisis en gevolgen.

par. 1. Een beetje sociale economie 38
par. 2. Het begin van de crisis 41
par. 3. Verarmde Europeanen 42
par. 4. Indonesisch aanpassingsvermogen 43
par. 5. Regeringsmaatregelen - Balans der crisis 45

Hoofdstuk III: Nieuwe fase van het Nationalisme.

par. 1. Richtingen en partijen 48
par. 2. Op zoek naar nieuwe verhoudingen 51
par. 3. Indonesische eenheid 54
par. 4. De jaren 1940 en 1941 55

Hoofdstuk IV: Indonesië in de tweede wereldoorlog.

par. 1. Invasie 61
par. 2. Japans bestuur en propaganda 65
par. 3. De Japanse capitulatie. De Republiek Indonesia . . . 71

Hoofdstuk V: Naar nieuwe verhoudingen.

par. 1. Gezag zonder macht - Komst der Britten 77
par. 2. Aspecten van de Indonesische revolutie
De nationale revolutie 80
par. 3. Onderhandelingen I 83
par. 4. Onderhandelingen II 86

Slot: Oude en Nieuwe banden 96

Bibliografie 103

BIBLIOGRAFIE.

In deze lijst zijn alleen opgenomen die boeken en brochures, die als bronnen en hulpmiddelen voor het bewerken van dit boekje gediend hebben. Wie diepergaande studie van het onderwerp wil maken, verwijzen wij vooral naar het boek van Furnivall, dat een zeer uitgebreide bibliografie bevat.

Boeken:

1. **J. S. Furnivall:** Netherlands East India, a study in plural economy (Cambridge Un. Pr. 1944).
2. **J. F. Engers:** Indië in de branding (Querido, New York 1945).
3. **Verslag** van de Commissie tot bestudering van staatsrechtelijke hervormingen, ingesteld bij Gouv. Besluit van 14 September 1940, 2 dln. (bekend als Rapport-Visman, verkrijgbaar bij Rijksuitgeverij).
4. **Mr. W. H. van Helsdingen:** De plaats van Nederlands-Indië in het Koninkrijk, 2 dln. (Brill, Leiden 1946).
5. Idem: De Volksraad en de Indische staatsregeling (1926).
6. **Verslag** van de Commissie van Onderzoek naar de opvattingen in Nederland omtrent de plaats van de Overzeese Gebiedsdelen in het Koninkrijk, ingesteld bij Min. besl. van 30 Augustus 1945 (Rijksuitgeverij 1946).
7. **J. Th. Petrus Blumberger:** De nationalistische beweging in Nederlands-Indië (1931).
8. Idem: De communistische beweging in Nederlands-Indië (1935).
9. Idem: De Indo-Europese beweging in Nederlands-Indië (1939).
10. Idem: Politieke partijen en stromingen in Nederlands-Indië (1934).
11. **A. D. A. de Kat Angelino:** Staatkundig beleid en bestuurszorg in Nederlands-Indië. I. i/z Grondslagen en richtlijnen van koloniaal beleid. II. De Overheidszorg in Nederlands-Indië (Nijhoff, den Haag 1931).
12. **Soewarsih Djojopoespito:** Buiten het gareel (Indonesische roman).
13. **Sjahrazad:** Indonesische overpeinzingen (1945).
14. **G. H. Bousquet:** A French view of the Netherlands Indies (Shanghai 1941).
15. Idem: La politique musulmane et coloniale des Pays Bas (Paris 1939).
16. **Mr. W. H. van Helsdingen en Mr. Dr. H. Hoogenberk.** Daar wèrd wat groots verricht.
17. Idem: Hecht verbonden in lief en leed.
18. **Dr. H. Colijn:** Koloniale vraagstukken van heden en morgen (1928).
19. Idem: Saevis tranquillus in undis (1934).

Kleinere boeken, brochures en pamfletten.

1. **Dr. J. W. Meyer Ranneft:** De weg voor Indië (1945).
2. Idem: Rechtvaardigheid voor Indië (1946).
3. **Mr. Th. A. Fruin:** De toekomstige status van Indonesië (1945).
4. **W. J. G. Brix:** Waarom moeten Nederland en Oost-Indië één zijn? (1945).
5. **Dr. G. W. Overdijkink:** Het Indonesische probleem; de feiten (1946).
6. **Dr. J. A. Verdoorn:** De Zending en het Indonesisch nationalisme (1946).
7. **Dr. W. K. H. Feuilleteau de Bruyn:** Het politieke en militaire beleid van de Nederlandse Regering t.a.v. Nederlands-Indië (1946?).
8. **Prof. Mr. W. F. Wertheim:** Nederland op de tweesprong (1946).
9. **J. F. H. Alb. de la Court:** Het vraagstuk Indonesië (1945).
10. **J. Verkuyl:** De achtergrond van het Indonesische vraagstuk (1946).
11. **Dr. J. Drijvers:** Beschouwing over de Indonesische problemen na een jaar Japanse bezetting (1946).
12. **Mr. W. G. Peekema:** Consolidatie van het Koninkrijk (1940).
13. **Dr. A. Zuidema:** De Indische kwestie.